

**İSTANBUL MEDENİYET
ÜNİVERSİTESİ**

**LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**DOĞU AKDENİZ HAVZASI
DOĞAL KAYNAKLARI POTANSİYELİ BAĞLAMINDA
TÜRKİYE’NİN ENERJİ GÜVENLİĞİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Eftal COŞKUN

Mart- 2021

**İSTANBUL MEDENİYET
ÜNİVERSİTESİ**

**LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**DOĞU AKDENİZ HAVZASI
DOĞAL KAYNAKLARI POTANSİYELİ BAĞLAMINDA
TÜRKİYE’NİN ENERJİ GÜVENLİĞİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Eftal COŞKUN

**Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Leman ERDAL**

Mart- 2021

ONAY

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde yüksek lisans öğrencisi olan Eftal Coşkun'un hazırladığı ve jüri önünde savunduğu "Doğu Akdeniz Havzası Doğal Kaynakları Bağlamında Türkiye'nin Enerji Güvenliği" başlıklı tez başarılı kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

[Doç. Dr. Leman ERDAL]

.....

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

[Doç. Dr. Leman ERDAL]

.....

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

[Prof. Dr. Giray GÖZGÖR]

.....

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

[Doç. Dr. Çağla Gül YESEVİ]

.....

Kurumu: İstanbul Kültür Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 25 Şubat 2021

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu yüksek lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Alıntılanan başkalarına ait tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini kaynak göstererek atıfta bulunduğum gibi, yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

Eftal Coşkun

ÖZET

Doğu Akdeniz Havzası Doğal Kaynakları Potansiyeli Bağlamında Türkiye'nin Enerji Güvenliği

Coşkun, Eftal

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Leman Erdal

Ocak, 2021

Bu Tez, Doğu Akdeniz Bölgesindeki hidrokarbon potansiyelinin Türkiye'nin enerji güvenliğine etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Türkiye enerji kaynakları nakil güzergahı üzerindeki bir ülke olarak bölgesel enerji merkezi olma hedefine katkı sağlayacak politika hedeflerine öncelik vermektedir. Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynakları ülkenin bu hedefine ulaşmasının yanında enerji temininde güzergâh ve kaynak çeşitliliğini artırmasına da katkı sağlayacaktır. Doğu Akdeniz Bölgesi'ndeki en uzun kıyı şeridinde sahip olması aynı zamanda en geniş deniz yetki sahasına egemen olmasını sağlayarak ülkenin enerji güvenliğini artırma potansiyeline olumlu katkı sağlayacaktır. Bu potansiyelin gerçekleşmesi iki temel parametreye bağlıdır;

1. Bölgede yaşanan deniz yetki sahası ihtilafları ve
2. Doğal kaynakların ihracat rotası

Çalışmada deniz yetki sahası ihtilafları siyasi ve hukuki boyutlarıyla değerlendirilmiştir. Doğal kaynakların ihracat rotaları ekonomik ve siyasi boyutlarıyla incelenmiştir. Yapılan değerlendirmeler ışığında bölgede yaşanan sorunlara uluslararası çatışmaları matematiksel dille modelleyerek, basite indirgeyip çözüme kavuşturmayı amaçlayan oyun kuramsal metotla yaklaşmıştır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz, Türkiye'nin Enerji Güvenliği, Oyun Teorisi, Deniz Yetki Sahası İhtilafları

ABSTRACT

This Thesis aims at examining the effect of hydrocarbon potential in Eastern Mediterranean Region on Turkey's energy security. Transportation of the resources through Turkey will make great contribution to the role of country's becoming of regional energy center. It will also increase diversity of the routes and sources in energy supply. At the same time, with the longest coastline in the region, Turkey will have a wide range of maritime zone. Thus, the Eastern Mediterranean region has a potential to increase Turkey's energy security. However, there are two parameters in realization of this potential;

1. Disputed maritime zones in the region
2. Potential export routes of the hydrocarbon reserves.

In the thesis, maritime zone disputes were evaluated with their political and legal dimensions. Export routes of natural sources were evaluated with their economic and political dimensions. The problems experienced in the region were approached with the game theoretical method, which aims to simplify and solve international conflict by modeling them with mathematical language.

Key Words: Eastern Mediterranean, Turkey's Energy Security, Game Theory, Maritime Zone Disputes

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
İÇİNDEKİLER	III
Kısaltmalar	IV
Tablolar Listesi.....	VI
Şekiller Listesi	7
GİRİŞ	1
1. TÜRKİYE’NİN JEOPOLİTİK KONUMUNUN ENERJİ GÜVENLİĞİ AÇISINDAN ÖNEMİ	4
1.1 ENERJİ GÜVENLİĞİ KAVRAMI.....	4
1.1.1 Realist Teori Bağlamında Enerji Güvenliği	7
1.1.2 Liberal Teori Bağlamında Enerji Güvenliği.....	8
1.2 ENERJİ VE JEOPOLİTİK	9
1.2.1 Jeopolitik Kavramı	9
1.2.2 Enerji Jeopolitiği	11
1.3. KÜRESEL ENERJİ JEOPOLİTİĞİ’NDE TÜRKİYE’NİN YERİ	14
1.4 TÜRKİYE’NİN ENERJİ GÜVENLİĞİ POLİTİKASI.....	24
2. OYUN TEORİSİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER	32
3.TÜRKİYE’NİN ENERJİ GÜVENLİĞİ HEDEFLERİNE DOĞU AKDENİZ BÖLGESİNİN ETKİSİ	38
3.1 ENERJİ JEOPOLİTİĞİ BAĞLAMINDA DOĞU AKDENİZ BÖLGESİ.....	38
3.2 TÜRKİYE’NİN BÖLGEDEKİ DENİZ YETKİ SAHASI İDDİASI.....	44
3.2.1 Uluslararası Hukukta Deniz Yetki Alanı Sınırlandırılması.....	45
3.2.1.1 Münhasır Ekonomik Bölge Kavramı	45
3.2.1.2 Münhasır Ekonomik Bölge Sınırlandırılması	46
3.2.2 Türkiye ile Güney Kıbrıs Rum Kesimi ve Yunanistan Arasındaki İhtilaflı Deniz Yetki Sahaları	49
3.2.3 İçtihatlar Çerçevesinde Türkiye’nin Deniz Yetki Sahası İddiaları	55
3.3 İHTİLAFLI BÖLGELERDE HİDROKARBON KAYNAKLARI ARAMA FAALİYETLERİ	63
3.3.1 GKRY’nin Doğal Gaz Arama ve İhale Süreçleri	63
3.3.2 Türkiye’nin Doğal Gaz Arama ve Bölgedeki Askeri Faaliyetleri.....	64
3.4 BÖLGEDE TÜRKİYE KARŞITI İTTİFAKLAR DİPLOMASİSİ VE TÜRKİYE’NİN CEVABI.....	67

3.5.1 İsrail-GKRY-Yunanistan Boru Hattı.....	77
3.5.2 LNG ile Taşıma	79
3.5.3 İsrail-Türkiye Boru Hattı.....	80
4. OYUN TEORİSİ VE TÜRKİYE’NİN DOĞU AKDENİZ SİYASETİ	84
4.1 Oyun Teorisi Bağlamında Türkiye ve Yunanistan’ın Deniz Yetki Sahası İddiaları	84
4.2 Oyun Teorisi Bağlamında İhracat Senaryoları.....	90

Kısaltmalar

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletler
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
IEA	Uluslararası Enerji Ajansı
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
ETKB	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
OPEC	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
BMDHS	Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
TANAP	Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi
TAP	Trans Adriyatik Boru Hattı
BTC	Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı
GGK	Güney Gaz Koridoru
BOTAŞ	Boru Hatları ile Taşımacılık Anonim Şirketi
ENTSOG	Avrupa Gaz İletim Sistemleri Operatörleri Ağı)
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
BTE	Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı
EMGF	Doğu Akdeniz Gaz Forumu
USGS	Amerikan Jeolojik Araştırmalar Merkezi
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
yy.	Yüzyıl
MEB	Münhasır Ekonomik Bölge
Km	Kilometre
AKH	Akdeniz Kalkanı Harekâtı
KKTC	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi

Tablolar Listesi

Tablo 1. Jeopolitik Teoriler	11
Tablo 2. 2019 Yılı En Çok Enerji Tüketen Ülkeler	19
Tablo 3. 2019 Yılı Kaynaklara Göre Dünya Enerji Tüketimi	19
Tablo 4. Petrol Rezervi En Zengin Ülkeler	20
Tablo 5. Doğal Gaz Rezervi En Zengin Ülkeler	20
Tablo 6. Türkiye'nin 2013-2019 Yılları Arasında Enerji İthalatının Toplam İthalattaki Yeri	27
Tablo 7. ETKB 2019-2023 Stratejik Planı Ana Teması.....	28
Tablo 8. Enerji Güvenliği ile İlgili ETKB 2019-2023 Stratejik Plan'ındaki Amaç ve Hedefler	28
Tablo 9. Korkak Tavuk Oyunu	35
Tablo 10. Mahkumlar İkilemi Oyunu.....	36
Tablo 11. Geyik Avı Oyunu	37
Tablo 12. Deniz Yetki Sahaları ile Alakalı Bazı Davalar ve sonuçlar	62
Tablo 13. GKRY'nin Hidrokarbon Arama ve İhale Süreçleri	64
Tablo 14. Türkiye ve Yunanistan'ın Kurduğu Önemli Diplomatik İttifaklar	86
Tablo 15. Türkiye ve İhtilaf Yaşadığı Ülkelerin Deniz Yetki Sahaları Anlaşmaları	87
Tablo 16. Türkiye-Yunanistan Materyal Güç Karşılaştırma	89
Tablo 17. Oyun Teorisi Bağlamında Türkiye ve Yunanistan'ın MEB İddiaları	90
Tablo 18. İhracat Senaryolarının Getirdiği Temel Parametreler	91
Tablo 19. Oyun Teorisi Bağlamında İhracat Senaryolar.....	93

Şekiller Listesi

Şekil 1 .Türkiye'nin Jeopolitik Konumu	15
Şekil 2. Küresel Petrol Rezerv Dağılımı.....	16
Şekil 3. Küresel Doğal Gaz Rezerv Dağılımı	16
Şekil 4. Küresel Enerji Tüketiminin Bölgelere Göre Dağılımı.....	18
Şekil 5. Türkiye Üzerinden Geçen ve Geçmesi Planlanan Enerji Nakil Hatları.....	21
Şekil 6. 2000-2018 Yılları Arasında Türkiye'nin Enerji Arzı, Üretimi, İthalat ve İhracatı...	25
Şekil 7. 2000-2018 Yılları Arasında Türkiye'nin Birincil Enerji Arzının Kaynaklara Göre Dağılımı	26
Şekil 8. 2000-2018 Yılları Arasında Türkiye'nin Birincil Enerji Arzının Kaynaklar Yönünden Dağılımı	27
Şekil 9. GKRY ve Yunanistan'ın MEB İddiası.....	51
Şekil 10. Türkiye'nin MEB İddiası.....	52
Şekil 11. Türkiye-Libya Deniz Yetki Sahası Anlaşması	54
Şekil 12. GKRY'nin Keşif Blokları.....	64
Şekil 13. Potansiyel İhracat Rotaları.....	76

GİRİŞ

Fosil yakıtlar ilk olarak Sanayi Devrimi ile birincil enerji kaynağı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Kömürden elde edilen enerji demiryolu taşımacılığı ve üretim sektöründe kullanılmıştır. Sanayi devriminden günümüze fosil yakıtlar, endüstriden, ulaşım, aydınlatmadan ısınmaya kadar ülkelerin ekonomik kalkınması ve sosyal yaşamlarının sürdürülebilirliğinde hayati önem taşıyan enerji kaynakları olmuşlardır.

Fosil yakıtların enerji kaynağı olarak kullanılması sürecinde 20. yüzyıl ile artan petrol kullanımı dünya siyasi tarihi için bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Küresel güçlerin petrol kaynaklarına sahip coğrafyalarda etkin olma politikaları, Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı'nın temel sebeplerinden birini oluşturmuştur. 20. yüzyılın ortalarından itibaren petrol, kömürün yerini alarak dünya birincil enerji kaynağı olmuştur. 21. yüzyıl ile birlikte fosil yakıtlar dünya birincil enerji tüketiminin yaklaşık %85'ini karşılamaktadırlar. Aynı zamanda, nükleer ve yenilenebilir enerji kaynaklarının da birincil enerji tüketimindeki kullanımları her geçen yıl artış göstermektedir. Ancak uluslararası kuruluşlar ve enerji şirketlerinin yapmış oldukları geleceğe yönelik projeksiyonlar fosil enerji kaynaklarının yaygın kullanım oranının önümüzdeki dönemlerde de devam edeceğini ortaya koymuştur. Aynı projeksiyonlar dahilinde gelecek yıllar itibari ile kömür tüketimini azalması beklenirken, bilhassa karbon salınımı daha düşük olan doğal gazın tüketiminin artması beklenmektedir.

Dünya savaşlarından sonraki dönemde de özellikle hegemon devletlerin, enerji kaynaklarına sahip olma veya kontrol etme üzerinden güç mücadeleleri birçok savaş ve krize yol açmıştır. Örneğin, 1973 Petrol Krizi, Arap Baharı ve Kırım'ın İlhakı enerjinin başrolde olduğu kriz ve çatışmalardır. Diğer taraftan enerji, ülkelerin birbirleri ile diplomatik ilişkiler ve iş birlikleri geliştirmesinde de etkili bir faktör olmuştur. Avrupa Birliği ülkeleri ve Çin gibi enerji ithalatçısı ülkelerin hidrokarbon bakımından zengin kaynaklara sahip Orta Asya ülkeleri ile diplomatik ilişkilerini geliştirme istekleri; AB ve Rusya'nın karşılıklı enerji arz-talep güvenliklerini sağlamak adına Türkiye gibi enerji kaynakları iletiminde önemli konumlara sahip

lkeler ile enerji nakil hatları anlaşmaları yapmaları bu duruma örnek olarak verilebilir. Böylece enerji, salt realist bir bakış açısıyla sadece çatışmalara yol açan değil, iş birlikleri yoluyla karşılıklı bağımlılıklar yaratan da bir kavram olmuştur.

Enerji kaynaklarının dünya siyasetindeki önemi, enerji güvenliği kavramının ülkelerin dış politika oluşturma sürecinde göz önüne aldıkları bir faktör olarak ön plana çıkmasını sağlamıştır. Devletlerin enerji güvenliği hesaplamalarında ekonomik faktörler ile birlikte politik faktörler de önemli bir yere sahiptir. Bu açıdan enerji güvenliği kavramı jeopolitik ile birlikte ele alınmalıdır. Eş söylemle enerji kaynakları ve devletlerin enerji güvenliklerini sağlamak adına izlemiş oldukları politikalar enerji jeopolitiği kapsamında düşünülmektedir.

Enerji jeopolitiğini oluşturan unsurlar kaynak ve talep coğrafyası ve bu ikisi arasındaki naklin sağlandığı ulaşım coğrafyasıdır. Bu unsurların birbirleri ile ilişkileri ve özellikle kaynak coğrafyası ve ulaşım coğrafyasında meydana gelen çatışma ve krizler ülkelerin enerji güvenliği hesaplamalarını etkiler. Bu yönüyle enerji jeopolitiği enerji güvenliğini ilgilendiren çok mühim bir kavram olarak görülmektedir.

Bir bölgede keşfedilen enerji kaynakları, yeni bir enerji jeopolitiği yaratır veya o bölgenin enerji jeopolitiğini değiştirir. Bu bağlamda yeni keşfedilen enerji kaynakları potansiyeli Doğu Akdeniz Bölgesi'nin küresel enerji jeopolitiğinde sahip olduğu nakil coğrafyası rolüne, kaynak coğrafyası olma unsuru da eklenmiştir.

Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon rezervleri ile birlikte bölgesel ve küresel aktörlerin enerji güvenliği hesaplamaları da değişim eğilimi göstermiştir. Bölgenin kaynak potansiyeli ile birlikte enerji güvenliği hesaplamaları büyük ölçüde etkilenen ülkelerden birisi de Türkiye'dir. Doğu Akdeniz Bölgesi'ndeki doğal kaynakların Türkiye üzerinden taşınması;

- 1.Ülkenin bölgesel enerji merkezi olma hedefine büyük katkı sağlayacak ve
2. Enerji temininde güzergâh ve kaynak çeşitliliğini artırmasına katkı sunacaktır.

Bu çerçevede çalışmada Doğu Akdeniz Havzası doğal kaynakları bağlamında Türkiye'nin enerji güvenliği incelenecektir.

Tezin ilk bölümünde Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik konumunun enerji güvenliği açısından önemi ele alınacaktır. Bu bağlamda ilk başta enerji güvenliği kavramı,

devletler arası ilişkilerde kimi zaman sıfır toplamlı bir oyun olarak çatışma ve krizlere kimi zaman ise iş birliklerine yol açtığı için uluslararası ilişkilerin ana akım teorileri olan realizm ve liberalizm çerçevesinde incelenecektir. Enerji jeopolitiği, bir ülkenin enerji güvenliği stratejilerini doğrudan ilgilendirmesi hasebiyle tezin bu bölümünde bahsedilecek bir başka kavramdır. Daha sonrasında ise, Türkiye'nin küresel enerji jeopolitiğindeki konumu, enerji jeopolitiğini oluşturan unsurlar çerçevesinde ele alınacaktır. Bu bölümün son kısmında ise Türkiye'nin enerji güvenliği hedefleri Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ve Cumhurbaşkanlığı yıllık programları bağlamında değerlendirilecektir.

Tezin ikinci bölümünde uluslararası ilişkilerde bir sorunu matematiksel dille basite indirgeyerek çözüm yolları arayan Oyun Teorisi kavramı ve uluslararası ilişkilerde kullanımı incelenecektir.

Tezin üçüncü bölümünde, Türkiye'nin enerji güvenliği hedeflerine Doğu Akdeniz Bölgesi enerji kaynaklarının ne derece etki edebileceği işlenecektir. Bu bağlamda ilk başta Türkiye'nin bölgedeki deniz yetki sahası iddiaları uluslararası deniz hukukunun kaynakları bağlamında ele alınacaktır. Bu inceleme Türkiye'nin deniz yetki sahası sınırlandırılması hususunda ihtilaf yaşadığı Güney Kıbrıs Rum Kesimi ve Yunanistan'ın argümanları karşısında Türkiye'nin dayandırdığı hukuki tezler çerçevesinde yapılacaktır. Bu bağlamda Doğu Akdeniz bölgesindeki deniz yetki sahaları paylaşımı açısından emsal olabilecek bazı uluslararası davalar ve yargı kararları incelenecektir. Üçüncü bölüm de ele alınacak bir diğer husus, enerji kaynaklarının hangi güzergâh üzerinden taşınacağıdır. Bu çerçevede bölgedeki hidrokarbon kaynaklarının ihracat senaryoları incelenecek ve Türkiye üzerinden gerçekleşebilecek bir ihracat senaryosu karşısındaki durumları ele alınacaktır.

Dördüncü bölümde, Oyun Teorisi bağlamında Türkiye'nin ve Yunanistan'ın münhasır ekonomik bölge iddiaları ve bölgedeki gazın ihracat senaryoları incelenecektir. Bu bağlamda oyuncuların tercihleri çerçevesinde el edebilecekleri kazançlar matematiksel dil ile gösterilecektir. Böylece oyun teorik yaklaşım ile aktörler için en iyi senaryonun ne olacağı gösterilerek bölgedeki çatışmalara çözüm önerisi getirme amaçlanmıştır.

BÖLÜM I:

1. TÜRKİYE’NİN JEOPOLİTİK KONUMUNUN ENERJİ GÜVENLİĞİ AÇISINDAN ÖNEMİ

1.1 ENERJİ GÜVENLİĞİ KAVRAMI

Enerji güvenliği kavramı hem ekonomi hem uluslararası ilişkileri doğrudan ilgilendiren bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Devletler enerji güvenliği politikalarını ekonomik çıkarları kadar siyasi çıkarlarını da göz önüne alarak oluştururlar. Enerjinin bir ülkenin sosyoekonomik açıdan kendisini devam ettirmesi için en önemli itici güç olması nedeni ile¹ *enerji güvenliği* kavramı ülkeler için önemli bir yere sahiptir.

Çoğunlukla enerji tüketicisi ülkelerin bulunduğu Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) çerçevesinde kurulmuş Uluslararası Enerji Ajansı (IEA), enerji güvenliğini temel olarak enerjiye kesintisiz ve makul fiyat ile sahip olma olarak tanımlamakta ve enerji güvenliği kavramını kısa ve uzun vadeli enerji güvenliği olarak iki boyutta ele almaktadır.² Buna göre uzun vadeli enerji güvenliği; ekonomik kalkınma ve çevresel faktörler ile uyum içinde enerji arzını sağlamaya yönelik yapılması gereken yatırımları ifade ederken, kısa vadeli enerji güvenliği; arz-talep dengesinde meydana gelebilecek ani değişikliklere karşı anında cevap verilerek, enerji arzını kesintisiz bir biçimde sağlamayı amaçlayan bir sistem oluşturmayı ifade etmektedir.³ OECD’nin enerji güvenliği tanımının enerji arz güvenliğini incelemektedir.

Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü’nün (OPEC) enerji güvenliğine bakışı incelendiğinde, 2008 yılında OPEC genel sekreteri Abdalla Salem El-Badri, küreselleşme ve karşılıklı bağımlılığın arttığı bir dünyada enerji güvenliğinin de artık karşılıklı ve evrensel bir karaktere sahip olduğunu, talep güvenliği ve arz güvenliği konseptlerinin karşılıklı olarak aynı önem derecesinde ele alınması gerektiğini

¹ Mustafa Özalp, *Küresel Enerji Denkleminde Merkez Ülke: Türkiye*, 1.Basım, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018, s.24

² *Uluslararası Enerji Ajansı’nın Enerji Güvenliği Tanımı*, <https://www.iea.org/topics/energysecurity/> (25.05.2019)

³ *Uluslararası Enerji Ajansı*

söylemiştir.⁴ OPEC’e göre enerji güvenliğinin bu karşılıklı ve evrensel yapısı hem tüketici hem de üretici ülkelerin sürdürülebilir kalkınmalarını destekleyici nitelikte olması gerekmektedir. Aynı zamanda OPEC tarafından enerji güvenliğinin odak noktasının ekonomik ve çevreci yeni teknolojilerin geliştirilmesi olması gerektiğinin vurgusu yapılırken, arz zincirinin tüm halkalarının aynı öneme sahip olması gerektiği vurgusu yapılmıştır.⁵

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın (UNDP) tanımına bakıldığında, enerji güvenliği; enerjinin farklı formlarda, kesintisiz olarak, yeterli miktarda ve makul fiyat ile sahip olunması şeklinde tanımlanmıştır. UNDP tarafından, kaynak çeşitliliği ve yerel kaynakların enerji güvenliği içindeki öneminin vurgusu yapılmış ayrıca çevresel faktörler ve piyasa ekonomisinin küresel enerji güvenliğinin sağlanmasında rol oynayan mühim faktörler olarak görülmüştür.⁶

Bahsi geçen uluslararası örgütlerin enerji güvenliği yaklaşımlarının yanı sıra, enerji güvenliği kavramı bir çok akademisyen tarafından da incelenmiştir.⁷ Böylece Enerji güvenliği; *birçok tanımında yer alan ve İngilizce karşılığı 4A olarak ifade edilen, enerji kaynağının mevcudiyeti (Availability), ulaşılabilirliği (Accessibility), ekonomik olması (Affordability) ve sürdürülebilirliği (Acceptability) gibi dört önemli unsur içinde barındıran geniş kapsamlı bir kavramdır.*⁸ 2018 yılında yayınlanan, Azzuni Abdelrahman ve Christian Breyer tarafından enerji güvenliği tanımlamaları ve boyutlarına yönelik olarak yapılan literatür taramasında, yazarlar enerji güvenliğinin; elde edilebilme, çeşitlilik, maliyet, lokasyon, politika yapma, askeri, esneklik, çevre, sağlık, kültür, istihdam, siber güvenlik ve enerji sistemleri hakkında bilgi sahibi olmak

⁴OPEC Genel Sekreteri’nin Enerji Güvenliği üzerine konuşması, 2008, https://www.opec.org/opec_web/en/press_room/862.htm (25.05.2019)

⁵ OPEC Genel Sekreteri’nin Enerji Güvenliği üzerine konuşması

⁶Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın Enerji Güvenliği Tanımı, <https://www.undp.org/content/dam/aplaws/publication/en/publications/environment-energy/www-ee-library/sustainable-energy/world-energy-assessment-energy-and-the-challenge-of-sustainability/World%20Energy%20Assessment-2000.pdf>, (25.05.2019)

⁷ Azzuni, Abdelrahman, ve Christian Breyer, “Definitions and Dimensions of Energy Security: A Literature Review”. Wiley Interdisciplinary Reviews: Energy and Environment,[Electronic Version] 2008, (01.02.2020), s.4

⁸ Leman Erdal ve Etem Karakaya,” Enerji Arz Güvenliğini Etkileyen Ekonomik, Siyasî ve Coğrafi Faktörler”, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt. XXXI, Sayı. 1, 2012, s.11

üzere toplamda birbirlerine bağlantılı 15 boyutta ele alındığını incelemişlerdir.⁹ Enerji güvenliği üzerine yapılan bu çalışmada, araştırmacıların en çok ele aldığı boyutlar ise elde edilebilir olma, maliyet ve enerji güvenliğine yönelik politika yapma boyutları olmuştur. Bir başka ifadeyle, enerji güvenliklerini sağlamaya yönelik politikalarında yetersiz kalan ülkeler, karşılığında çok ciddi sosyal ve ekonomik maliyetler ile karşı karşıya kalırlar. Bu yönüyle enerji güvenliği, enerji arzının istikrarlı bir şekilde ve en az sosyal maliyetle üretici ve tüketici ülkelerin ekonomik büyümelerini destekleyerek sağlanması olarak da tanımlanabilir.¹⁰

Enerji güvenliği ile ilgili tanımlar, ilgili olduğu boyutlar ele alındığında genel olarak enerji arz güvenliğini etkileyen faktörler ekonomik, siyasî ve coğrafi olarak ön plana çıkmaktadır.¹¹ Enerji güvenliği bu temel faktörleri ihracatçı ve ithalatçı ülkeler için birtakım riskler içerir. Bu riskler üretici ülkelerdeki siyasal istikrarsızlıklar, terör faaliyetleri, iç savaşlar, üretici ve tüketici ülkelerin işbirlikleri, uluslararası ve çok uluslu şirketlerin üretici ülkelerdeki yatırımlarının boyutları, üretici ülkelerin petrolü siyasi amaçlarına göre kullanma kapasiteleri, rezerv büyüklüğü ve maksimum üretim kapasiteleri gibi etmenlerden¹² kaynaklanabilecek fiziksel kesintiden fiyat dalgalanmasına kadar, kısa ve uzun vadeli olayları içerir.¹³ İlk bakışta enerji güvenliğine karşı oluşabilecek riskler iki tarafı da ilgilendireceği için simetrik bir kaygı olarak görülse de üretici ve tüketici ülkelerin bu riskleri algılama biçimleri kaza, iklim, hava koşulları, yaptırım veya boykot sonucu enerji arzında bir fiziksel kesinti yaşandığında birbirlerinden farklı olmaktadır.¹⁴ Örneğin, 2005 yılında ABD'nin güney kıyılarında meydana gelen kasırgalar önemli derecede petrol ve doğal gaz üretimine zarar vermiş ve dünya petrol fiyatlarının artmasına sebep olarak tüketici ülkelerin daha fazla zarar görmesine yol açmıştır.¹⁵

Enerji, aktörlerin enerji güvenliğine verdiği anlam nedeniyle kimi zaman iş birliklerine kimi zaman kriz ve çatışmalara yol açmıştır. Bu yönüyle enerji, uluslararası ilişkiler

⁹ Abdelrahman ve Brayer, s. 23

¹⁰ Alhaljji, s.5

¹¹ Erdal ve Karakaya, s.116

¹² Anas F. Alhajji “What Is Energy Security? Definitions And Concepts”, OGEL (2007): 5 s.2

¹³ John Gault, “Is Energy Security a Symetric concern”, OGEL, 2007, (23.08.2019) s.1

¹⁴ a.y

¹⁵ a.y

açısından bazen sıfır toplamalı bir oyun bazen de mutlak kazanç sağlayan bir unsur olmuştur. Bu nedenle iktisadi ve jeopolitik hesaplamaların iç içe girdi enerji güvenliği, uluslararası ilişkiler ve politik-ekonominin ana akım teorileri bağlamında incelenmesi gerekmektedir.

1.1.1 Realist Teori Bağlamında Enerji Güvenliği

Uluslararası politik ekonomi, uluslararası ilişkilerde devletlerin güç ve piyasaların refah arayışının karmaşık ilişkisini inceler.¹⁶ Ronert Gilpin'e göre *"bu teoriler arasındaki çatışma piyasanın ekonomik ilişkilerdeki rolünün ne derece önemli olduğu ile alakalı entelektüel pozisyonlarının ayrımından kaynaklanır"*.¹⁷

Realist teori, (ekonomik milliyetçilik veya merkantalizm) siyasi çıkarları ekonominin önüne koyar, buna göre; piyasa devletin siyasa çıkarlarına hizmet eder ve devletler arasında ekonomik ilişkileri belirleyen siyasi faktörlerdir.¹⁸ Sahip olduğu politik boyutundan dolayı, enerji güvenliği tüketici ve üretici ülkeler tarafından siyasi açıdan ele alınır ve ulusal güvenliğin de temel unsurlarından birini oluşturur.¹⁹

Realist Teoriye göre; anarşik yapıdaki uluslararası sistemin en temel ve en önemli aktörü olan devletler çıkarlarını maksimize etmeye çalışırlar.²⁰ Realizm, uluslararası sistemin anarşik yapısından dolayı mutlak güvenliğin tam anlamıyla sağlanamayacağını öngörür ve bu karakterdeki bir yapı devletleri sürekli güçlerini artırmaya iter.²¹ Bu bağlamda enerji güvenliği realist yaklaşıma göre ulusal güvenlik meselesi olarak görüldüğünden, uluslararası sistemin temel aktörü olan devletler tarafından sağlanmalıdır ve devletler enerji pazarına müdahale etmelidirler.²²

Realistlere göre; *"karşılıklı bağımlılık eşit egemen güçler arasında simetrik bir ilişki oluşturmak yerine, zayıf olan devletin güçlü olanın tercihlerine göre zaaflar gösterdiği"*

¹⁶ Ziya Önis ve Mustafa Kutlay, "Uluslararası Politik Ekonomi" Ali Balcı ve Şaban Kardaş (ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş* içinde (307-316), İstanbul: Küre Yayınları, 2014, s.308

¹⁷Robert Gilpin, *The Political Economy of International Relations*, 1. Basım, New Jersey: Princeton University Press, 1987, s.25

¹⁸ Gilpin, s. 26

¹⁹ Mesut Şöhret, "Enerji Güvenliğinin Ekonomik Politikası ve Uluslararası Çatışmalara Etkisi", Hasret Çomak vd. (ed.) *Enerji Diplomasisi* içinde (1-45), İstanbul: Beta, 2015, s. 9

²⁰ Balcı ve Kardaş, s. 89

²¹ a.g.e s.87

²² Şöhret, s.9

asimetrik bir ilişki biçimidir."²³ Enerji güvenliği açısından bakıldığında da ithal petrole bağımlı bir devlet, tedarikçi devlet ya da devletlerin yapacağı bir ambargo ya da fiyat artışına karşı savunmasızdır, eş söylemle aralarında asimetrik bir bağımlılık bulunmaktadır.²⁴ 1973 petrol krizi bu asimetrik bağımlılığa verilecek en güzel örneklerden biridir. Kriz sonrası ABD'nin enerji politikaları yerel üretimi artırma, stratejik petrol rezervi kurma ve arz kaynaklarını çeşitlendirerek enerji bağımlılığını azaltmayı hedeflemiştir.²⁵

Özetle, Realist kurama göre enerji güvenliği doğrudan milli güvenlik ile ilgilidir ve enerji bağımlılığı ne kadar yüksek olursa, milli güvenlik aynı oranda tehdit altındadır algısı mevcuttur. Bu nedenle devletler, uluslararası enerji piyasalarında milli enerji şirketleri aracılığı ile doğrudan etkili olmalıdır.

1.1.2 Liberal Teori Bağlamında Enerji Güvenliği

Liberal düşünce devlete John Locke'un ifadesi ile "*düzenin devamının sağlanmasını gözeten, gece bekçisi gibi çalışan minimal bir rol biçmişlerdir*".²⁶ Ekonomik liberalizm de aynı şekilde devletin iktisadi faaliyetlere müdahale etmediği bir piyasa yapısını benimsemiştir. Klasik İktisat teorisinin ve kapitalizminin öncülerinden Adam Smith'e göre: "*piyasa kendi kendini düzenler, bu düzen arz ve talep güçlerinin fonksiyonlarıyla sağlanır, böylece ayrıca bir devlet müdahalesi gerektirmemektedir.*"²⁷ Özellikle iktisadi küreselleşmeyi itici güç gören Neo-liberalizm, ulusal ekonomilerin birbirleriyle entegre olduğu, karşılıklı olarak bağlanmış ve kenetlenmiş küresel ekonominin varlığından söz ederler.²⁸ Ayrıca Liberal düşünce, realist düşüncenin aksine devletlerin dış politikalarını ortak çıkar doğrultusunda ve kazan-kazan mantığı ile kurmaları gerektiğinin altını çizerek.²⁹

²³ Pınar İpek, "Enerji Güvenliği'nin Ekonomik Politikası ve Türk Dış Politikası", Ertan Efegil ve Rıdvan Kalaycı (ed.) *Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi Cilt 1* içinde (225-249) Ankara: Nobel Yayıncılık, 2012, s.29

²⁴ İpek, s.29

²⁵ Paul R. Viotti ve Mark V. Kauppi, *Uluslararası İlişkiler Teorisi*, Metin Aksoy (Çev.), Ankara: Nobel Akademik, 2016, s.72

²⁶ Andrew Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, 5.Basım, Ankara: Adres Yayınları, 2013, s.61

²⁷ a.g.e, s. 65

²⁸ a.g.e s. 69

²⁹ Balcı ve Kardaş, s. 100

Uluslararası politik ekonomi açısından da liberal uluslararası ekonomik yaklaşım, serbest piyasanın devletlerin ekonomilerini birbirlerine bağlayarak ortak çıkarlar oluşturduğu ve merkantilist yaklaşımın aksine görece değil mutlak kazanç sağladığını savunur.³⁰ Böylece liberal anlayışa göre ekonomi ve ticari ilişkiler uluslararası politikanın da barışçıl ilişkiler ile yürütülmesine yol açar.³¹ Bu bağlamda enerji kaynakları da uluslararası işbirlikleri kurmak için uygun birer fırsat oluşturmakta ve liberal ekonomistler enerjiyi, ihracatçı ve ithalatçı ülkeler arasında uyumlu ticari ilişkiler oluşturmak için bir fırsat olarak görmektedirler.³² Liberal düşünce, enerji güvenliğinin dış politikadan bağımsız olduğunu savunurlar.³³ Ekonominin siyasete tabi olduğu görüşünün aksine ikisini birbirinden ayrı alanlar olarak tanımlarlar, piyasanın da siyasi müdahaleden bağımsız, refah odaklı ve tüketici seçimlerine bağlı olması gerektiğini savunurlar.³⁴

Liberal anlayışa göre diğer mal ve hizmetler de olduğu gibi karşılıklı bağımlılık ilkesinin aynı şekilde uluslararası enerji piyasaları için de geçerli olduğu söylenebilir. Buna göre enerji piyasalarında uluslararası şirketler, bölgesel enerji kuruluşları ve ithalatçı ve ihracatçı ülkelerin arz-talep dengesi ile enerji fiyatlarının belirlendiği ve ulus-devletlerin müdahil olmadığı piyasa ekonomisinin kuralları geçerlidir. Böylece karşılıklı bağımlılık ile ülkeler arasındaki var olan veya olabilecek kriz risklerinin giderildiği bir uluslararası enerji pazarı oluşur.

1.2 ENERJİ VE JEOPOLİTİK

1.2.1 Jeopolitik Kavramı

Jeopolitik, bir devletin eylemleri, ilişkileri ve önemini; iklim, doğal kaynaklar, coğrafi konum ve arazi şekilleri gibi coğrafi etmenler yönüyle analiz eden dış politika kavramıdır.³⁵ Bir ülkenin jeopolitiğini etkileyen durağan (fiziki yapı, coğrafi konum,

³⁰ Gilpin, s.31

³¹ Gilpin, s.31

³² İdris Demir, *Uluslararası Petrol Politikaları, Piyasaları, Fiyatları*, 1. Baskı, Bursa: Dora, 2014, s. 54

³³ a.g.e, s.55

³⁴ Gilpin, s.26

³⁵ Andrew Heywood, *Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*, çev. Fahri Bakırcı (Ankara: BB101, 2018), 151.

kıyı çizgileri) ve değişken (demografik yapı, doğal kaynaklar, siyasal, ekonomik ve sosyal yapı) parametreler olmak üzere iki temel dayanak noktası vardır.³⁶ İlk defa 1905 yılında Rudolf Kjellen tarafından kullanılan jeopolitik kavramı, “*coğrafi faktörlerin tarihi ve sosyal faktörler ile birlikte bir devletin uluslararası ilişkilerdeki gücü ve rolünü açıklamaya yardım eden bir disiplin olarak tanımlamıştır.*”³⁷

“*Dünya üzerinde ilk siyasi örgütlenmenin ortaya çıkmasından bu yana, alan kavramı siyasetin çok önemli bir parçası olmuş, devletler kurulmuş oldukları coğrafi alanlar üzerinde kontrolü sağlamak için mücadele etmişlerdir.*”³⁸ Jeopolitik, coğrafi alandaki etkileşimleri ve bunlardan kaynaklanan güç mücadelelerini irdeler.³⁹ Coğrafi alan; “*stratejik yolların ve yaşam kaynaklarının, aynı zamanda da toprakların denetimi amacıyla kullanılan bir koz: yerel, bölgesel ya da küresel gücün manevra alanına bir başka deyişle gücün yayılmasının kozu ve yeri olur.*”⁴⁰

Uluslararası ilişkiler disiplinindeki Jeopolitik perspektifler bir eksen dahilinde yapılır, bu eksen üzerinden devletlerin güç mücadelesi belirlenir.⁴¹ Bu eksenler aslında bir anlamda Deniz Gücü, Kara Gücü, Kalpgah, Kenar-Kuşak, çekirdek, çevre gibi mental haritalar ve soyut sınırlar olsa da devletler stratejilerini bu alanlara göre kurarlar ve çoğu zaman da çatışmalar buralardan çıkar.⁴²

Jeopolitik analizlerde ve değerlendirmelerde kullanılan temel jeopolitik teoriler ve kuramlardan bazıları; Mackinder’in Kara Hâkimiyeti Teorisi, Mahan’ın Deniz Hâkimiyeti Teorisi, Spykman’ın Kenar-Kuşak Teorisi, Scitaklian’ın Hava Hâkimiyeti Teorisi Fukuyama’nın Tarihin Sonu Tezi, Huntington’ın Medeniyetler Çatışması Tezi ve Brzezinski’nin Büyük Satranç Tahtası teorisidir. Mahan’ın Deniz Hâkimiyeti Teorisi, Mackinder’in Kara Hâkimiyeti Teorisi ve Spykman’ın Kenar-Kuşak Teorisi klasik jeopolitik teoriler olarak kabul edilmektedir. Fukuyama’nın Tarihin Sonu Tezi,

³⁶ Cezmi Sevgi, “Jeopolitik ve Jeostratejinin Tarihsel Gelişimi Açısından Türkiye’nin Stratejik Konumu, *Ege Coğrafya Dergisi*, No.4 (1988) s.236

³⁷ Austvik, Ole Gunnar, ve Gülmira Rzaeva. “Turkey in the Geopolitics of Energy”. *Energy Policy*, No.107 (Ağustos 2017), s.540

³⁸ Mustafa Serdar Palabıyık, *Batı’da Jeopolitik Düşünce*, 1. Basım, Ankara: Orion, 2009, s.2

³⁹ Defay, s.8

⁴⁰ A.g.e s.9

⁴¹ Owens Mackubin T. “In Defense of Classical Geopolitics”. *Orbis*, Cilt.59, No. 4 (Ocak 2015), s.465.

⁴² O’Sullivan, Patrick. *Geopolitics*. London: Routledge, 1986, s. 23

Huntington’ın Medeniyetler Çatışması Tezi, Scitaklian’ın Hava Hâkimiyeti Teorisi ve Brzezinski’nin Büyük Satranç Tahtası teorisi de modern jeopolitik teoriler olarak sınıflandırılmaktadır.

Tablo 1. Jeopolitik Teoriler

Klasik Jeopolitik Teoriler	Modern Jeopolitik Teoriler
Kara Hakimiyeti Teorisi	Tarihin Sonu
Deniz Hakimiyeti Teorisi	Medeniyetler Çatışması
Kenar-Kuşak Teorisi	Hava Hakimiyeti Teorisi
	Büyük Satranç Tahtası

1.2.2 Enerji Jeopolitiği

Doğal kaynaklara olan talep İspanya, Portekiz, İngiltere ve Fransa gibi Avrupalı emperyalist güçlerin Asya, Afrika, Latin Amerika yayılcılığında, Endüstri Devrimi’nin genişlemesinde ve modern Avrupa merkezli ticaret sisteminin ortaya çıkmasındaki itici güç olmuştur.⁴³ Kömür, petrol ve doğal gaz gibi doğal kaynaklar sırasıyla, endüstrileşme süreci ile birlikte 19.ve 20. yy. küresel siyasetinin doğasını şekillendirmede çok önemli rol oynamış, 21. yy. için de şekillendirmeye devam edeceği tahmin edilmektedir.⁴⁴ Tarihte birçok savaş ve krizin ana nedenlerinden biri enerji olmuştur. Bu savaş ve krizlere Birinci Dünya Savaşı (1914), İkinci Dünya Savaşı (1939), Süveyş Krizi (1956), Arap- İsrail Savaşları, (1948-1967) İran Devrimi (1979), İran-Irak Savaşı (1980-1988), Kuveyt’in İşgali (1990), ABD’nin Irak’ı İşgali (2003) örnek olarak verilebilir.⁴⁵ Günümüzde de birçok krizin ortaya çıkmasında fosil yakıtlar başrol oynamaktadır. Arap Baharı’nın devamında meydana gelen Libya ve Suriye Krizi, Rusya’nın Kırım’ı ilhakı, Venezüella’da fosil yakıt kaynaklarının

⁴³ Bradshaw, Michael J. “Global Energy Dilemmas: A Geographical Perspective”. *Geographical Journal*, (Aralık 2010), s.228

⁴⁴ Yergin, Daniel, *Petrol: Para ve Güç Çatışmasının Epik Öyküsü*, Kamuran Tuncay (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası, 1995, s.50

⁴⁵ Özalp, s. 22

millileştirilmesi süreci ve devamında meydana gelen siyasi krizler bu duruma örnek olarak gösterilebilir.⁴⁶ Diğer taraftan enerji, ülkelerin yalnızca yaşadıkları krizlerde değil iş birliklerinde de başrol oynamaktadır. Rusya-Çin arasında genel olarak ılımlı seyreden ilişkiler ve Rusya ile Batı'nın Orta Asya ülkeleriyle diplomatik ilişkilerini güçlendirmesi buna örnek olarak gösterilebilir.⁴⁷

Bir ülke veya bölgenin enerji jeopolitiği, enerji arz, talep veya nakil coğrafyasındaki konumu⁴⁸ ve enerji pazarındaki arz, talep ya da transfer ülkesi olma konumuna göre şekillenir.⁴⁹ “Yeni kaynaklarının keşfi, kaynak coğrafyasındaki politik gelişmeler ve küresel enerji talep dengesindeki ani değişimler nedeni ile jeopolitik değişimlerin en fazla yaşandığı alan enerji jeopolitiğidir.”⁵⁰ Somut örnek vermek gerekirse Çin ve Hindistan gibi ülkelerin enerji taleplerindeki değişimler ve yüksek petrol rezervlerine sahip Ortadoğu ülkelerinde yaşanan politik gelişmeler enerji jeopolitiğinin yeniden tanımlanmasına neden olmuştur.⁵¹

1950 sonrası soğuk savaş dönemi de dâhil olmak üzere enerji jeopolitiğinde özellikle Avrasya ve Ortadoğu’da bulunan enerji kaynaklarına yönelik jeopolitik kurgularda klasik jeopolitik teorilerden Mackinder’in Kara Hâkimiyeti Teorisi, Mahan’ın Deniz Hâkimiyeti Teorisi, Spykman’ın Kenar-Kuşak Teorisi etkili olmuştur.⁵² Nazi Almanyası’nın doğuya yayılma isteğinin nedenlerinden biri Azerbaycan Şah Deniz Sahası petrolüdür, Almanyası hem kendi enerji talebini güvence altına almak hem de Sovyetler Birliği’nin petrolü askeri teknolojisinde kullanmasını önlemek istemiştir.⁵³ İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan Amerikan müdahaleciliğinin de en önemli sebeplerinden biri artan enerji talebi ve enerji kaynaklarını kontrol etme gereksinimidir.⁵⁴ ABD, İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik büyüme ve askeri

⁴⁶ Nalin Kumar Mohapatra, “Energy Secerity Paradigm, structure of geoplitics and international relations theory: from global South perspectives”, GeoJournal(2017) s.683

⁴⁷ a.y s. 683

⁴⁸ Austvik, Ole Gunnar, ve Gülmira Rzayeva. “Turkey in the Geopolitics of Energy”. *Energy Policy* No.107 (Ağustos 2017), s.539

⁴⁹ Azime Telli, “Enerji Jeopolitik Ekseninden Küresel ve Bölgesel Güç Mücadelesinin Türkiye’ye Etkileri”, Seda H. Bostancı vd (ed.), *Türkiye’de Enerji Sorunsalı* içinde(61-82), Bursa: Ekin, 2019, S.61

⁵⁰ Cenk Sevim, *Küresel Enerji Stratejileri ve Jeopolitik*, 3.Basım,Ankara: Seçkin, 2015, s. 23

⁵¹ Sevim, s.23

⁵² Brezinski, *Büyük Santranç Tahtası*, İstanbul: İnkılap, 2018, s.33

⁵³ Austvik ve Rzayeva, s. 540

⁵⁴ , Mohapatra, s.684

gücünü artırmak için gerekli olan enerji talebinin çok büyük bir kısmını Ortadoğu petrollerinden sağlamıştır.⁵⁵ Başka bir ifadeyle jeopolitik teoriler, “*petrol için ortaya konulan güç mücadelesinin bilimsel meşrulaştırıcı işlevini görmüşler ve petropolitiğin epistemolojik dayanak noktalarından olmuşlardır*”.⁵⁶

21. yüzyılda, ülkelerin enerji kaynaklarının keşfi, üretimi ve iletiminde denetime sahip olmak istedikleri yeni bir soğuk savaşın devam ettiğinden bahsetmek mümkündür.⁵⁷ Amerika ve Rusya’nın Ortadoğu’da askeri varlığı, Çin, AB, ABD ve Rusya’nın enerji zengini Orta Asya ülkeleri ile geliştirmek istediği diplomatik ilişkiler ülkelerin bir anlamda enerji jeopolitiğinin her basamağında söz sahibi olabilme mücadelesi üzerinden de okunabilmektedir. Küresel aktörlerin enerji kaynaklarına erişim rekabetinden kaynaklanan güç mücadelesi, uluslararası barış ve güvenlik ile iç içe geçmiştir ve uluslararası politik ilişkilerin başlıca dayanak noktası olmuştur, öyle ki bu rekabet enerji kaynağına sahip bölgelerdeki etnik çatışmaları, siyasi istikrarsızlıkları, şiddet olaylarını, isyanlar ve büyük güçlerin çatışmalarını artıracaktır.⁵⁸

Küresel hâkimiyetin yeni belirleyici unsurunun enerji kaynaklarının kontrolüne dayandığı genel olarak, “*enerji kaynaklarını kontrol eden dünyayı kontrol eder*” fikriyle açıklanabilecek bu yeni jeostratejik anlayış, giderek 21. yüzyılda küresel güç mücadelesinin ana çerçevesini açıklayan bir teori haline gelmektedir.⁵⁹ Diğer jeopolitik ve siyasi problemlerin de eklenmesiyle enerjiye sahip olmak adına ülkelerin verdiği güç mücadelesi daha da karmaşık bir hal alır. Bundan dolayı ülkelerin enerji güvenliği algılamaları da birbirlerinden farklılıklar gösterir. Bu yönüyle enerji güvenliği hesaplamaları jeopolitik çıkarlar göz önüne alınmadan yapılması mümkün değildir.

⁵⁵ Austvik ve Rzayeva, s.540

⁵⁶ Sevim, s.24

⁵⁷ Michael Clare, *Rising Powers, Shrinking Planet: The New Geopolitics of Energy*, İngiltere: Oneworld, 2008, 2. 239

⁵⁸ a.y s.239

⁵⁹ Abdullah Ural, “ABD’nin Enerji Hakimiyeti Teorisi ve Büyük Ortadoğu Projesi”, *Akademik Orta Doğu*, Cilt. 3, No. 2, 2009, s.137

1.3. KÜRESEL ENERJİ JEOPOLİTİĞİ'NDE TÜRKİYE'NİN YERİ

Bir ülkenin enerji jeopolitiği onun kaynak, talep ve iletim coğrafyasındaki rolü olarak tanımlanmıştır. Buradan hareketle Türkiye'nin küresel enerji jeopolitiğindeki önemi üretici ve tüketici ülkelere coğrafi yakınlığı ve enerji kaynaklarının taşınmasında nasıl bir rol oynadığı ile ilgilidir.

Jeopolitiğin sabit ve değişken faktörleri bakımından Türkiye'nin genel jeopolitik görünümüne bakıldığında, Türkiye'nin yüz ölçümü 783.563 km² olup Kuzey Yarımküre'de, 36°- 42° kuzey paraleli ile 26°- 45° Doğu meridyenleri arasındadır ve kıyı sınırlarının uzunluğu 8333 km olup kara sınırları ise 2875 km'dir.⁶⁰ Türkiye, Bulgaristan ile olan 269 km'lik kara sınırı ve Yunanistan ile olan 203 km'lik kara sınırıyla Batı Avrupa'ya, 276 km'lik Gürcistan, 325 km'lik Ermenistan, 18 km'lik Nahcivan Özerk Cumhuriyeti, 529 km'lik İran, 378 km'lik Irak ve 877 km'lik Suriye kara sınırları ile de Kafkasya ve Ortadoğu coğrafyalarına komşudur.⁶¹ Türkiye'nin kıyı uzunlarına bakıldığında; Karadeniz'de 1457 km, Ege'de 2593 km ve Akdeniz'de 1577 km'lik kıyı uzunluklarına sahiptir.⁶² Bu konumuyla Türkiye Asya, Avrupa ve Afrika arasında doğal bir köprü görevi görmektedir. Ayrıca İstanbul ve Çanakkale boğazları da ülkenin jeopolitik konumunu daha da önemli hale getirmekte, ayrıca Dünya günlük petrol tüketiminin %3'ü Türk Boğazları aracılığı ile taşınmaktadır.⁶³

Türkiye coğrafi konumu ile Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarına yakın olmak ile birlikte aynı zamanda Doğu Medeniyeti ile Batı Medeniyetinin, demokratik ve otoriter rejimlerin ve yakın zamana kadar Varşova Paketi ve NATO'nun sınırını teşkil etmektedir.⁶⁴

⁶⁰ Ramazan Gökalp Arkın, *Modern Büyük Atlas*, 1. Basım, İstanbul: Arkın Kitabevi, 2003, s.18

⁶¹ a.g.e s.20

⁶² Sevgi, s.238

⁶³ *Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, Türkiye'nin Enerji Profili ve Stratejisi*, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa, (15 Haziran 2019)

⁶⁴ Bülent Ulaş, *Jeopolitik-Türkiye'nin Milli Güvenliği ve Avrupa Birliği Üyelik Süreci*, 1. Basım, İstanbul: Başlık Yayın Grubu, 2011, s.284

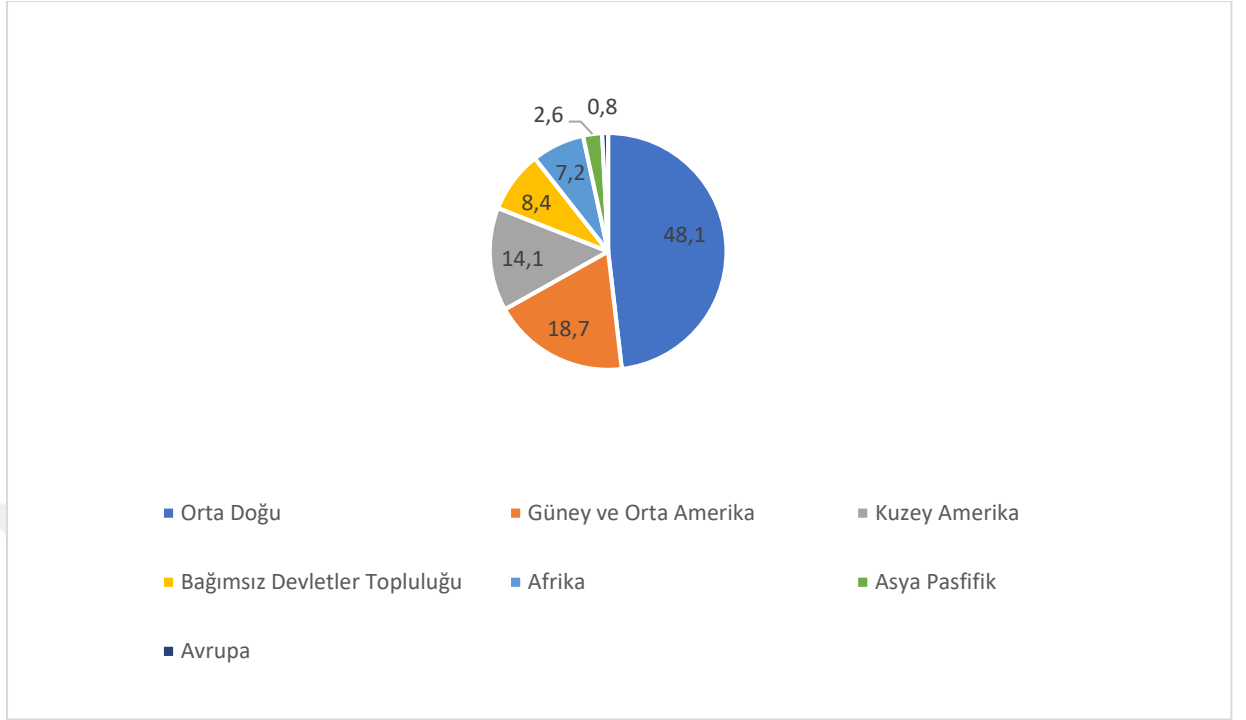
Şekil 1 .Türkiye'nin Jeopolitik Konumu

Kaynak: Hüseyin Alptekin, “Yeni Bir Dönemim Şiarı: Artan Devlet Kapasitesi, Etkin ve Bağımsız Dış Politika,” SETA, 22 Ağustos 2020

Değişken jeopolitik faktörlerden olan enerji jeopolitiği açısından bakılacak olursa, Türkiye zengin enerji kaynağı sahibi Ortadoğu ve Orta Asya ülkeleri ile yüksek enerji tüketicisi AB ülkelerinin ortasında bulunmakta ve bir anlamda bu açıdan da enerji nakil hatları vasıtasıyla köprü görevi görmektedir. Türkiye dünyanın toplam ispatlanmış doğal gaz ve petrol rezervlerinin yaklaşık %70'ine sahip bir bölgede yer almaktadır.⁶⁵ Türkiye'nin zengin enerji kaynaklarına sahip ülkelere yakınlığı, dünya enerji jeopolitiğinde önemli bir konuma sahip olmasını sağlamıştır. Bunlara bir de Doğu Akdeniz'de keşfedilen mevcut rezervler ve Amerikan Jeolojik Araştırma Merkezi'nin (USGS) sismik araştırma raporlarında yayınlamış olduğu hidrokarbon potansiyeli de⁶⁶ eklenince kaynak coğrafyasındaki rolü daha da artması beklenmektedir.

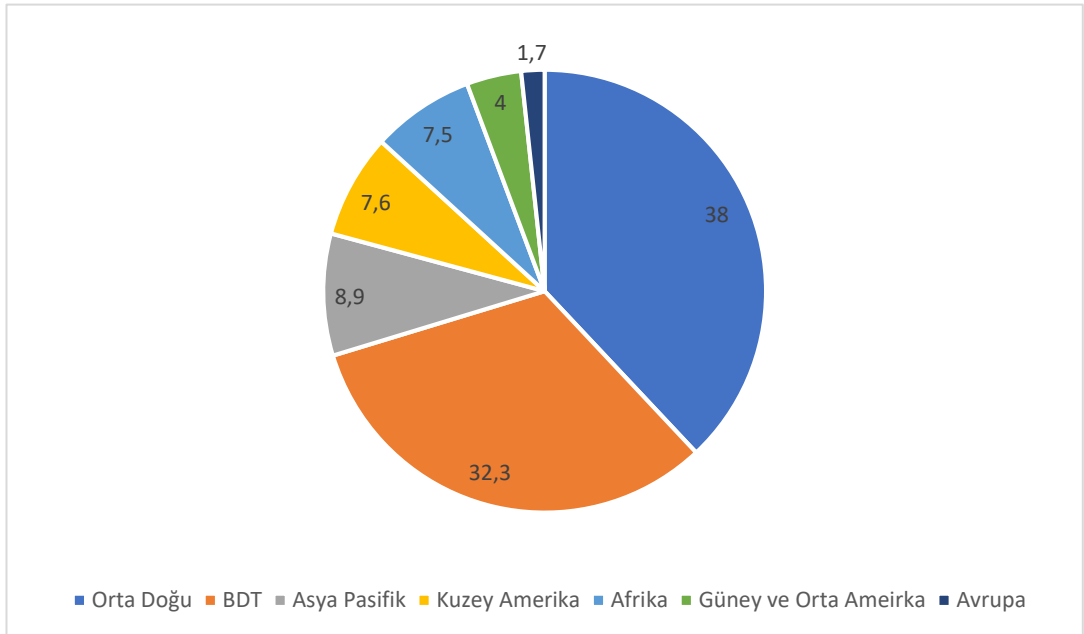
⁶⁵ *Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, Türkiye'nin Enerji Profili ve Stratejisi*, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa, (15 Haziran 2019)

⁶⁶ Amerikan jeolojik Araştırma Merkezi, World Petroleum Project, *Bölge'nin Petrol ve Doğal Gaz Kaynaklarının Değerlendirilmesi, Levant Havzası, Doğu Akdeniz*, Reston, 2010, s.1

Şekil 2. Küresel Petrol Rezerv Dağılımı

Kaynak: BP 2020 İstatiksel Raporlarındaki Veriler Derlenerek Oluşturulmuştur

Şekil 3. Küresel Doğal Gaz Rezerv Dağılımı

Kaynak: BP 2020 İstatiksel Raporlarındaki Veriler Derlenerek Oluşturulmuştur

Türkiye, kaynak coğrafyasındaki enerji kaynaklarının enerji nakil hatları vasıtasıyla talep coğrafyasına ulaştırılması anlamına gelen enerji jeopolitiğinin iletim faktörü açısından küresel enerji jeopolitiğinde çok önemli bir konuma sahiptir.

Öncelikle Küresel enerji jeopolitiğinin talep ve arz açısından geleceğe yönelik genel bir değerlendirmesini yapmak Türkiye'nin enerji nakil hatlarının öneminin anlaşılmasında yardımcı olacaktır. Çeşitli uluslararası kuruluşlar ve enerji şirketleri enerji tüketiminin gelecekte nasıl olacağını öngören raporlar hazırlamaktadırlar.⁶⁷ Bu raporlara göre Dünya birincil enerji tüketiminin artmasına neden olan temel etkenlerin başında sanayileşme, nüfus ve gelir artışı gelmektedir. BP Enerji görünümü raporunda 2050 yılına kadar küresel enerji talebinin %25 oranında yükseleceği öngörülmektedir.⁶⁸ Rapor, karbon salınımı ve temiz enerji politikalarının tüm siyasi aktörler ve tüketiciler tarafından benimsendiği hızlı ve sıfır emisyon senaryosu ile mevcut durum senaryosundan oluşmaktadır. Hızlı ve sıfır emisyon senaryosunda petrole olan talebin %55 ila %80 dolaylarında, mevcut durum senaryosunda %10 dolaylarında düşmesi beklenmektedir.⁶⁹ Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) ise 2020 dünya enerji görünümü raporunda Covid-19 salgının küresel enerji talebine etkisinden bahsetmiş ve salgının seyrinin gelecekteki enerji talebi senaryolarını değiştirebileceğini ifade etmiştir.⁷⁰ Buna göre dünya enerji talebi 2019 yılına göre %5 oranında azalmış, buna bağlı olarak karbon salınımı %7 oranında düşmüştür.⁷¹ Salgın öncesindeki analizlere göre, 2030 yılına kadar küresel enerji talebinin %12 oranında artması beklenirken salgın ile birlikte bu beklenti salgının seyrine göre %4 ila %9 arasında bir artış olarak güncellenmiştir. IEA, Covid-19 salgının etkisiyle 2020 yılında %7 oranında azalan karbon salınımının temiz enerjiye geçmek adına enerji sistemlerinde yapılacak yapısal değişimlerin hayata geçirilmesi ile devam edebileceğini öngörmüştür.⁷² IEA'nın analizlerine göre; kömür talebi 2040 yılı itibari ile %20 azalacaktır. Petrole olan talep kısa vadede artsa da 2030 yılı itibari ile durma

⁶⁷ BP Enerji Görünümü 2020, IEA World Energy Outlook 2020

⁶⁸ BP Enerji Görünümü 2020

⁶⁹ A.y

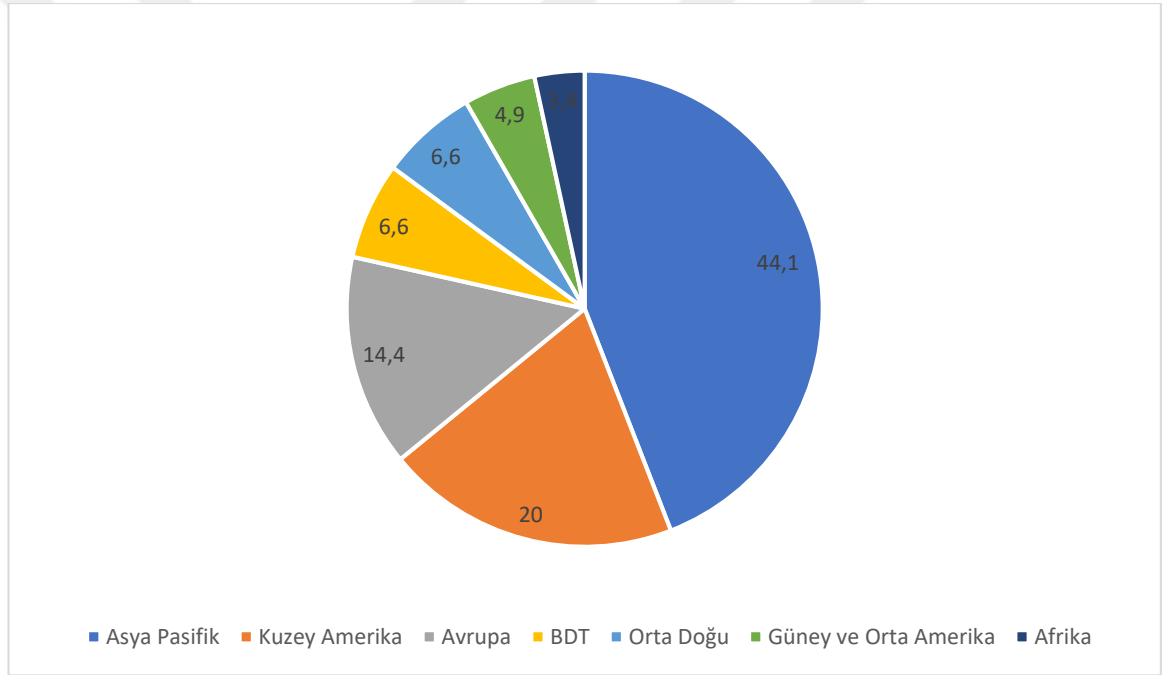
⁷⁰ IEA World Energy Outlook

⁷¹ A.y

⁷² A.y

noktasına gelecek ve 2040 yılına kadar sabit bir grafik çizecektir. Doğalgaza olan talep ise 2040 yılına kadar %30 oranında artacaktır. Aynı analize göre yenilebilir ve nükleer enerjinin elektrik üretimindeki payı %80 oranında artış gösterecektir.

Son yıllarda enerji talebi en çok artan ülkeler olarak Asya Pasifik ülkeleri ön plana çıkmaktadır. Özellikle Çin ve Hindistan'ın 2009-2019 enerji tüketimleri yaklaşık 1,5 kat kadar artmıştır.⁷³ Bunun yanında Avrupa, Asya Pasifik ve Kuzey Amerika'dan sonra üçüncü en çok enerji tüketen bölge olarak dünya enerji talebindeki önemli pozisyonunu korumaktadır. Türkiye jeopolitik konumu itibari ile geçmişte olduğu gibi bugün de değişen enerji talep dengesinin tam ortasında yer almaktadır.

Şekil 4. Küresel Enerji Tüketiminin Bölgelere Göre Dağılımı

Kaynak: BP 2020 İstatiksel Raporlarındaki Veriler Derlenerek Oluştur

⁷³ British Petroleum, *BP Statistical Review Of World Energy*, 2020, s.8

Tablo 2. 2019 Yılı En Çok Enerji Tüketen Ülkeler

Ülke	Tüketim (mtep)
Çin	3,284
ABD	2213
Hindistan	913
Rusya	779
Japonya	421
Güney Kore	298
Almanya	296

Kaynak: Enerdata Global Energy Statistical Yearbook 2020

Tablo 3. 2019 Yılı Kaynaklara Göre Dünya Enerji Tüketimi

Kaynak	Tüketim (MTep)	% Payı	Yıllık Değişim (%)
Petrol	4662,1	33,6	1,2
Doğal Gaz	3309,4	24	5,3
Kömür	3772,1	27,2	1,4
Yenilenebilir	561,3	4	14,5
Hidrolik	948,8	6,8	3,1
Nükleer	611,3	4,4	2,4
Toplam	13865	100	2,9

Kaynak: BP 2020 Dünya Enerji Görünümü Raporundaki Veriler Derlenerek Oluşturulmuştur

Tablo 4. Petrol Rezervi En Zengin Ülkeler

Ülke	Rezerv (Milyar Varil)
Venezüella	303,8
Suudi Arabistan	297,8
Kanda	169,7
İran	155,6
Irak	145
Rusya	107,2
Kuveyt	101,5
BAE	97,8
ABD	68,9
Libya	48,4

Kaynak: BP 2020 İstatiksel Raporlarındaki Veriler Derlenerek Oluşturulmuştur

Tablo 5. Doğal Gaz Rezervi En Zengin Ülkeler

Ülke	Rezerv (Trilyon m ³)
Rusya	38,9
İran	32
Katar	24,7
Türkmenistan	19,5
ABD	12,9
Çin	8,4
Suudi Arabistan	6

Kaynak: BP 2020 İstatiksel Raporlarındaki Veriler Derlenerek Oluşturulmuştur

Türkiye üzerinden geçen ve geçmesi planlanan enerji nakil hatlarına bakıldığında, Türkiye, ABD menşeli doğu-batı ve Rusya menşeli kuzey-güney olmak üzere iki ana enerji ekseninin coğrafi olarak doğal geçiş noktası olmakta, bununla birlikte Rusya ve Batı-ABD arasındaki enerji jeopolitiği çatışmasının tam ortasında yer almaktadır.⁷⁴ Avrupa ülkelerinin Rusya'ya olan bağımlılıklarını azaltmayı hedefleyen birinci eksene GKG ve BTC Boru Hattı gibi projeler dahil iken, Rusya'nın Avrupa üzerindeki enerji hakimiyetini korumayı amaçlayan kuzey-güney enerji ekseninde ise Mavi Akım, Güney Akım ve Türk Akımı gibi projeler dahildir.⁷⁵

Şekil 5. Türkiye Üzerinden Geçen ve Geçmesi Planlanan Enerji Nakil Hatları

Kaynak: Enerji Gazetesi, (4 Şubat 2013)

Türkiye topraklarından geçen iki tane petrol boru hattı bulunmaktadır; Irak-Türkiye Ham Petrol Hattı ve Bakü-Tiflis-Ceyhan Ana İhraç Ham Petrol Hattı.⁷⁶ İki ana hattan oluşan Irak-Türkiye petrol hattı, 1973'te iki devlet arasında imzalanan Türkiye-Irak

⁷⁴ Volkan Özdemir, *Doğal Gaz Piyasaları: Türkiye'nin Enerji Güvenliği Üzerine Tezler*, 1. Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2017, s.185

⁷⁵ a.y 185

⁷⁶ *Doğal Gaz Boru Hatları ve Projeleri*, <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-dogal-gaz-boru-hatlari-ve-projeleri>, (12 Ağustos 2020)

Ham Petrol Boru Hattı Anlaşması⁷⁷ çerçevesinde inşa edilmiş olup, ilk hat 1976 senesinde faaliyete girmiş, aynı hatta paralel ikinci boru hattı ise 1987 yılında faal olmuştur.⁷⁸ Proje kapsamında yapılan toplam 1876 km uzunluğundaki ve günlük taşıma kapasitesi 70.9 milyon ton olan paralel petrol hatları Kerkük ve diğer Irak üretim sahasındaki ham petrolü Ceyhan Deniz Terminali'ne taşımaktadır.⁷⁹ 1303 km'si Türkiye topraklarında olan hattın Türkiye topraklarındaki kısmının sahibi ve işletmecisi Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi'dir (BOTAŞ).⁸⁰

Azeri petrolünün Türkiye'ye taşınmasını amaçlayan Bakü-Tiflis-Ceyhan Ana İhraç Ham Petrol Hattı, Kasım 1999 yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Türkiye arasında imzalanan anlaşma çerçevesinde inşa edilmiş ve 2006 yılında faaliyete geçmiştir.⁸¹ Hattın toplam uzunluğu 1776 km olup Türkiye tarafında kalan 1076 km'lik kısmı BOTAŞ tarafından inşa edilmiş ve bağlı kuruluşu BOTAŞ International Limited şirketi tarafından işletilmektedir.⁸²

Türkiye üzerinden geçen ve geçmesi planlanan doğalgaz boru hatları şunlardır; Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı (BTE) (2007), Türkiye-Yunanistan Doğalgaz Enterkoneksiyonu (ITG) (2007), Mavi Akım Doğalgaz Boru Hattı (2020), İran-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı (2001), Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP) (2019), Rusya-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı (Batı Hattı) (1987) ve Türk Akımı Doğalgaz Boru Hattı (2003).⁸³

Türkiye üzerinden geçen ilk doğalgaz boru hattı 1984 yılında Sovyetler Birliği ile yapılan anlaşma neticesinde 1987 yılında faaliyete geçen Rusya-Türkiye Doğalgaz

⁷⁷Türkiye-İrak Ham Petrol Boru Hattı Anlaşması, 1973, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc058/kanuntbmmc058/kanuntbmmc05801835.pdf (09 Temmuz 2020)

⁷⁸ Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, *Doğal Gaz Boru Hatları ve Projeleri*, <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-dogal-gaz-boru-hatlari-ve-projeleri> (12 Ağustos 2020)

⁷⁹ *Doğal Gaz Boru Hatları ve Projeleri*, <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-dogal-gaz-boru-hatlari-ve-projeleri> (12 Ağustos 2020),

⁸⁰ Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi, *2018 Sektör Raporu*, Ankara, 2018, s.19

⁸¹ Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan Devletleri Arasında İmzalanan Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Ana İhraç hattı Anlaşması, 2000, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4585.html>

⁸² *Doğal Gaz Boru Hatları ve Projeleri*, <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-dogal-gaz-boru-hatlari-ve-projeleri> (12 Ağustos 2020),

⁸³ *Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, Türkiye'nin Enerji Profili ve Stratejisi*, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa, (15 Haziran 2019)

Boru Hattı, 845 km uzunluğunda ve 6 milyar m³ yıllık taşıma kapasitesine sahiptir.⁸⁴ Rusya Federasyonu'ndan Türkiye'ye uzanan ikinci doğalgaz boru hattı projesi olan Mavi Akım Gaz Boru Hattı, 1997 yılında BOTAŞ ile Gazexport arasında imzalanan 25 yıllık gaz alım anlaşması neticesinde inşa edilmiş ve 2003 yılında faaliyete başlamıştır.⁸⁵ Yıllık 16 milyar m³ Rusya gazını Türkiye'ye taşıyan 1200 km'lik Mavi Akım Boru Hattı'nın 500 km'si Türkiye topraklarında bulunmaktadır ve bu hattın inşası BOTAŞ tarafından yapılmıştır.⁸⁶ İran doğalgazının Türkiye'ye arzını sağlayan ve 2001 yılında faaliyete geçen Doğu Anadolu Doğal Gaz Ana İletim Hattı, 1491 km uzunluğunda olup yıllık 10 milyar m³'lük taşıma kapasitesine sahiptir.⁸⁷

Türkiye'nin enerji talebini karşılamak için yaptığı devletlerarası doğal gaz boru hattı anlaşmalarının yanında koridor ve merkez ülke olmaya yönelik yapmış olduğu uluslararası enerji nakil hatları anlaşmaları da bulunmaktadır. Bu projelerin en önemlilerinden biri Avrupa Birliği ülkelerinin enerji güvenliği ve kaynak çeşitliliği stratejisi çerçevesinde gerçekleştirilen ve AB Güney Avrupa Gaz Ringi'nin ilk aşamasını oluşturan Türkiye-Yunanistan Gaz Bağlantı Anlaşması 2003 yılında imzalanmış ve boru hattı 2007 yılında faaliyete başlamıştır.⁸⁸ AB'nin Güney Gaz Koridoru (GKK) projesi çerçevesinde 2019 yılı itibariyle hayata geçirilen bir diğer önemli proje de TANAP'tır.⁸⁹ TANAP, Türkiye için iki açıdan önemlidir. Birincisi, yapılan anlaşmaya göre Türkiye yıllık 6 milyar m³ Azerbaycan Şah Deniz Sahası Gazını satın alarak kendi arz çeşitliliğini arttırdığı gibi yıllık 10 milyar m³ gazın da GKK kapsamında AB ülkelerine geçmesini sağlayarak AB'nin enerji güvenliğindeki yerini, eş söylem ile enerji jeopolitiğinin ulaşım coğrafyasındaki rolünü

⁸⁴ Doğal Gaz Boru Hatları ve Projeleri, <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-dogal-gaz-boru-hatlari-ve-projeleri> (12 Ağustos 2020),

⁸⁵ Doğal Gaz Boru Hatları ve Projeleri, <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-dogal-gaz-boru-hatlari-ve-projeleri> (12 Ağustos 2020),

⁸⁶ Doğal Gaz Boru Hatları ve Projeleri, <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-dogal-gaz-boru-hatlari-ve-projeleri> (12 Ağustos 2020),

⁸⁷ Doğal Gaz Boru Hatları ve Projeleri, <https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-dogal-gaz-boru-hatlari-ve-projeleri> (12 Ağustos 2020)

⁸⁸ Türkiye-Yunanistan Arasında Türkiye-Yunanistan Gaz Bağlantısının Gerçekleştirilmesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nden Yunanistan Cumhuriyeti'ne Doğal Gaz Arzına İlişkin Anlaşma, 2004, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5040.html> (09 Temmuz 2020)

⁸⁹ Anadolu Ajansı, Enerjinin İpek Yolu TANAP Açıldı, 2018 <https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/enerjinin-ipek-yolu-tanap-acildi/0> (23.07.2019)

sağlamlaştıracaktır. İkincisi, Türkiye BOTAŞ vasıtasıyla boru hattının %30 hissesine sahiptir.

2012 yılında Türkiye ve Azerbaycan hükümetleri arasında imzalanan anlaşma neticesinde inşası başlayan TANAP'tan 2019 yılında Türkiye'ye gaz akışı başlamıştır.⁹⁰ Bir diğer doğal gaz boru hattı projesi olan Türk Akımı ise 2016 yılında Türkiye ile Rusya arasında yapılan anlaşma uyarınca inşa edilmiş ve 2020 yılının başında faaliyete geçmiştir.⁹¹ 930 km uzunluğunda iki hattan oluşacak bu projede her bir hattın taşıma kapasitesi 15,75 m³ olup, bir hat Türkiye'nin ulusal kullanımı için diğeri Avrupa'ya enerji arzı için inşa edilmiştir.⁹²

1.4 TÜRKİYE'NİN ENERJİ GÜVENLİĞİ POLİTİKASI

Türkiye enerji güvenliği politikalarını;

1. Sürekli artan enerji talebini kesintisiz olarak ve farklı kaynaklardan karşılama
2. Küresel enerji jeopolitiğindeki koridor ülke konumunu enerji merkezi olarak değiştirme üzerine temellendirmiştir.

Türkiye, enerji talebi en hızlı artan ülkelerden biri olarak, birincil enerji tüketiminde dünyada 19. sıradadır,⁹³ son 10 yılda enerji talebi artışında Çin'den sonra ikinci sırada olma özelliği göstermektedir.⁹⁴ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı da ülkenin sürekli artan enerji talebi ve enerji temininde dışa bağımlılığını dikkate alarak, enerji güvenliği bağlantılı faaliyetlerin geliştirilmesi stratejisi bağlamında ithal edilen hidrokarbon kaynaklarının tedarikinde kaynak ve güzergâh çeşitlendirilmesi vurgusunu yapmaktadır.⁹⁵ Benzer şekilde 2019 ve 2020 Cumhurbaşkanlığı Programı

⁹⁰ Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı İletim Sistemine İlişkin Hükümetler Arası Anlaşma, 2012, https://www.tanap.com/content/file/TANAP_Hukumetlerarasi_Anlasma.pdf

⁹¹ Türkiye Cumhuriyeti- Rusya Federasyonu Arasında İmzalanan Türk Akımı Doğal Gaz Boru Hattına İlişkin Sözleşme, 2016, <https://www2.tbmm.gov.tr/d26/1/1-0788.pdf>

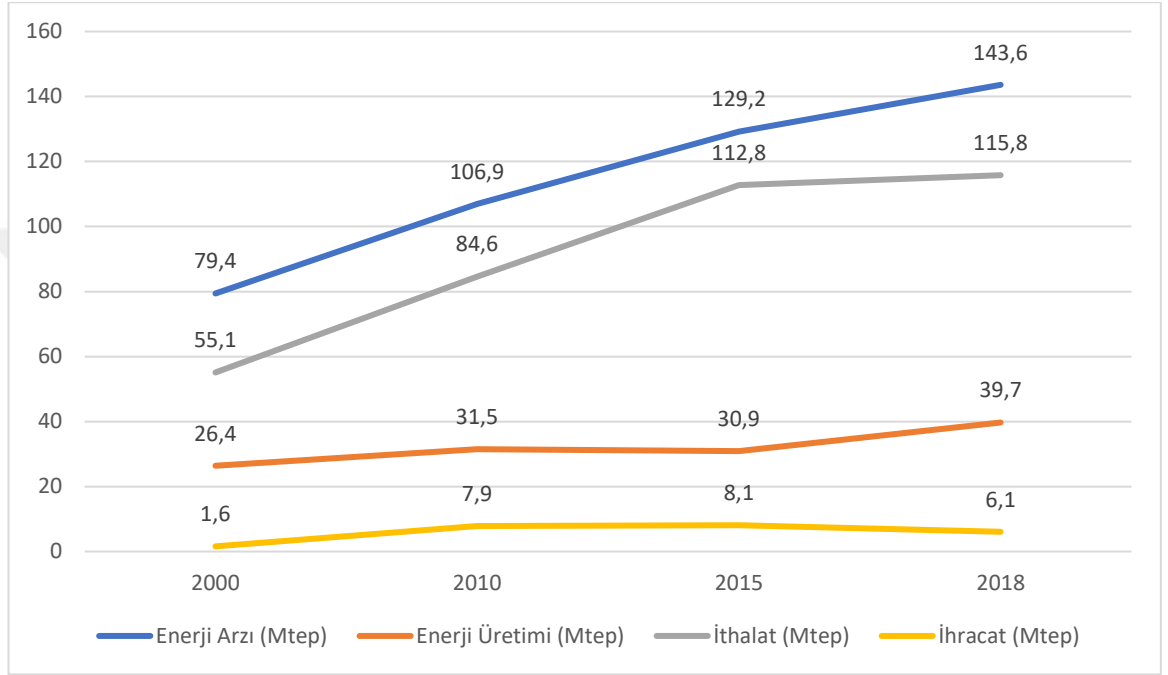
⁹² Türkiye Petrolleri A.O Genel Müdürlüğü, 2018 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu, Ankara, 2018, s.48

⁹³ Dünya ve Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü, s.6

⁹⁴ T.C Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, “2015-2019 Stratejik Planı”, https://sp.enerji.gov.tr/ETKB_2015_2019_Stratejik_Planı.pdf, Kasım 2017, [Erişim: 25.10.2019].

⁹⁵ T.C Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye'nin Enerji Profili ve Stratejisi”, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa [Erişim: 25.10.2018].

da artan talebin güvenli bir şekilde karşılanmasının ülkenin enerji politikasının öncelikli hedefi olduğunun altını çizerek.⁹⁶ Yine bu programlara göre Türkiye açısından birincil enerji kaynaklarında doğal gazda yaklaşık %98, petrolde yaklaşık %91 oranında dışa bağımlılık önemli bir arz güvenliği riski oluşturmaktadır.⁹⁷ Arz güvenliğinin diğer önemli boyutu ise kaynak ve güzergâh çeşitliliğinin sağlanması ile ilave giriş noktalarının oluşturulmasıdır.⁹⁸

Şekil 6. 2000-2018 Yılları Arasında Türkiye'nin Enerji Arzı, Üretimi, İthalat ve İhracatı

Kaynak: Şayende Yılmaz, Dünya ve Türkiye'de Birincil Enerji Arzı, *Türkiye'nin Enerji Görünümü 2020*, Ankara: Makine Mühendisleri Odası, 2020

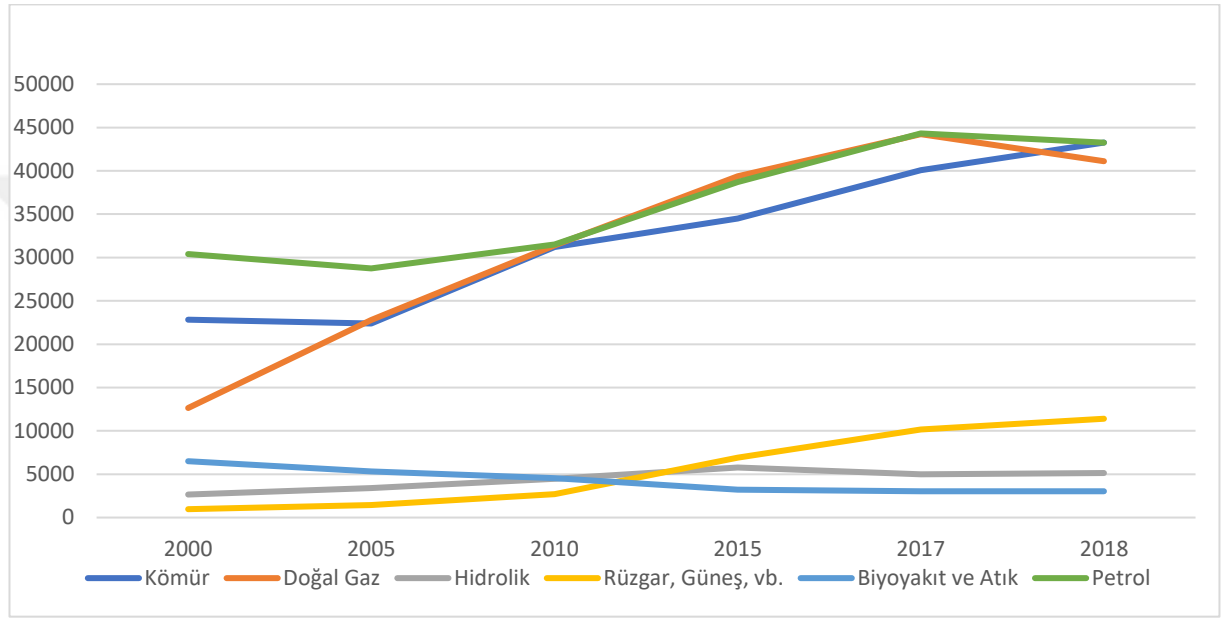
Türkiye'nin 2000 yılında yaklaşık 79 Mtep olan enerji arzı 2018 yılında yaklaşık %80 oranında artarak 143 Mtep'e çıkmıştır. 2000-2018 yılları arasında yaklaşık %90 oranında fosil yakıtlarla karşılanan enerji tüketimindeki artışın kaynaklar dağılımına bakıldığında; petrol 8 Mtep ile %25, kömür 18 Mtep ile %78, doğal gaz ise 28 Mtep ile %231 oranında arttığı görülmektedir. Bu rakamlar petrolün birincil enerji arzı

⁹⁶ T.C Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/2019_Yili_Cumhurbaşkanligi_Yillik_Programi.pdf s. 230

⁹⁷ 2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, s.231

⁹⁸ 2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, s.231

içindeki payının %13, kömürün %0,5 oranında azaldığını doğal gazın ise %13,7 oranında arttığını göstermektedir.⁹⁹ Türkiye’de 2000 yılında 26,4 Mtep olan enerji üretimi 2018 yılında 39 Mtep’e çıkmış, enerji tüketimindeki artış ile kıyaslandığında çok düşük seviyede olduğu görülmüştür. Böylece Türkiye her geçen yıl enerji arzındaki ithalatın payını arttırmak durumunda kalmış, 2000 yılında %67 olan enerjideki ithalat oranı 2018 yılında %72’e çıkmıştır.¹⁰⁰ Bu durum enerji güvenliği açısından tehdit oluşturmaktadır.

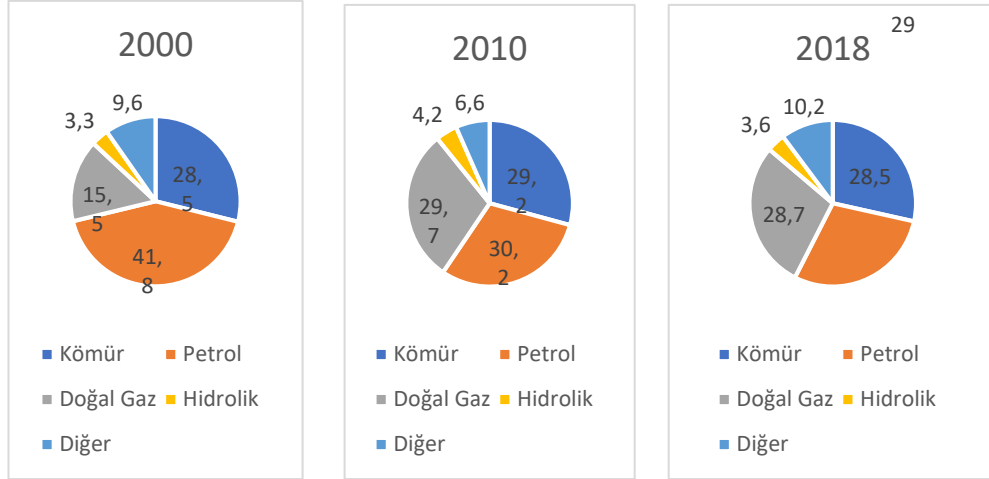

Şekil 7. 2000-2018 Yılları Arasında Türkiye’nin Birincil Enerji Arzının Kaynaklara Göre Dağılımı

Kaynak: Şayende Yılmaz, Dünya ve Türkiye’de Birincil Enerji Arzı, *Türkiye’nin Enerji Görünümü 2020*, Ankara: Makine Mühendisleri Odası, 2020

⁹⁹ Şayende Yılmaz, Dünya ve Türkiye’de Birincil Enerji Arzı, *Türkiye’nin Enerji Görünümü 2020*, Ankara: Makine Mühendisleri Odası, 2020, s.8

¹⁰⁰ a.g.m, s.11

Şekil 8. 2000-2018 Yılları Arasında Türkiye'nin Birincil Enerji Arzının Kaynaklar Yönünden Dağılımı

Kaynak: Şayende Yılmaz, Dünya ve Türkiye'de Birincil Enerji Arzı, *Türkiye'nin Enerji Görünümü 2020*, Ankara: Makine Mühendisleri Odası, 2020

Tablo 6. Türkiye'nin 2013-2019 Yılları Arasında Enerji İthalatının Toplam İthalattaki Yeri

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Enerji İthalatı	57,3	55,6	38,2	27,1	37,1	43,5	41,6
Toplam İthalat	260,8	251,1	213,6	202,1	238,7	231,1	210,3
Enerjinin Toplam İthalat İçindeki Oranı	%22	%22,2	%17,9	%13,4	%15,7	%18,8	%19,8

Kaynak: Şayende Yılmaz, Dünya ve Türkiye'de Birincil Enerji Arzı, *Türkiye'nin Enerji Görünümü 2020*, Ankara: Makine Mühendisleri Odası, 2020

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB), 2019-2023 Stratejik Planı’nı 7 ana tema üzerine oturtmuş ve bu temalarla bağlantılı 31 adet amaç belirlenmiştir.¹⁰¹

Tablo 7. ETKB 2019-2023 Stratejik Planı Ana Teması

Tema 1. Sürdürülebilir Enerji Arz Güvenliği	Tema 2. Enerji Verimliliği ve Enerji Tasarrufu	Tema 3. Kurumsal ve Sektör Yapıyı Güçlendirmek	Tema 4. Bölgesel ve Küresel Etkinlik	Tema 5. Teknoloji, Ar-Ge Ve İnovasyon	Tema 6. Yatırım Ortamının İyileştirilmesi	Tema 7. Piyasalarda Öngörülebilirliği Arttırmak	Tema 8. Sürdürülebilir Madencilik İle Üretim Kapasitesini Arttırmak
---	--	--	--------------------------------------	---------------------------------------	---	---	---

Kaynak: ETKB 2019-2023 Stratejik Planı

ETKB’nin 2019-2023 Stratejik Plan’ında arz güvenliği doğrudan birinci tema olarak ele alınmıştır. Dördüncü tema Bölgesel ve Küresel Etkinlik temasıyla birlikte bu iki tema Türkiye’nin enerji güvenliğinin sağlanmasında dış politika ve jeopolitik ile ilgili kısmının sac ayaklarını oluşturdukları söylenebilir.

Tablo 8. Enerji Güvenliği ile İlgili ETKB 2019-2023 Stratejik Plan’ındaki Amaç ve Hedefler

Tema	Sürdürülebilir Enerji Arz Güvenliği	Bölgesel ve Küresel Etkinlik
Hedefler	1.Yenilenebilir Kaynakların Elektrik Kurulu Gücündeki Payını Arttırma 2.Nükleer Enerjiyi Arz Kaynakları Arasına Dahil Etme Kaynakları arasına dahil Etme 3.Doğal Gaz ve Elektrik Alt Yapısını Güçlendirme 4.Petrol ve Doğal Gaz Arama ve Üretim Faaliyetlerini hızlandırma 5.Elektrik Sektöründe Teknolojik Dönüşüm Uygulamaları Yapma	1.Enerji Ticaret Merkezi Olma 2. Küresel İş Birlikleri Arttırma

Kaynak: ETKB 2019-2023 Stratejik Planı

¹⁰¹ T.C Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, “2019-2023 Stratejik Planı”, s. 22 https://sp.enerji.gov.tr/ETKB_2019_2023_Stratejik_Planı.pdf (22.09.2020)

2019-2023 Stratejik Planı'nda ayrıca Türkiye'nin enerji hedeflerini gerçekleştirme de fırsatlar ve tehditlerin incelenerek sorunların ve tespitlerin belirlendiği politik, ekonomik, sosyokültürel, teknolojik, yasal ve çevresel faktörlerin ele alındığı bir analiz yapılmıştır. Bu analizin özellikle politik ve ekonomik kısmı Türkiye'nin enerji güvenliği ile ilgili doğrudan birtakım hedeflere işaret etmektedir. Bu hususta politik ve ekonomik yönden ortaya konan tespitlerde göze ilk çarpan Türkiye'nin jeopolitik olarak üretici ve tüketici pazarlara komşu olmasının avantajını kullanarak doğalgaz ithalatında kaynak ülke çeşitliliğine sağlama hedefi ve enerjide ticaret merkezi olma hedefidir.¹⁰² Analizde, bu hedeflere yönelik jeopolitik konumunun verdiği avantajın gerçekleşmesi için uluslararası projelerde Türkiye'nin etkin bir diplomasi izlemesi ve iş birliklerini arttırması gerektiğinin altı çizilirken ülkenin Akdeniz'de bir LNG ikmal merkezi haline gelerek ve Doğu Avrupa ülkeleri ile doğal gaz enterkoneksiyonu imkanlarının geliştirilerek ortak ticaret mekanizmalarının kurulabileceği belirtilmiştir.¹⁰³ Bu yönüyle Türkiye'nin enerji diplomasi içinde aktif hareket ederek özellikle Rusya'ya olan doğalgazdaki bağımlılığını azaltıp, kaynak ülke ve güzergah çeşitliliğini artırarak kendi enerji arzı güvenliğini sağlayacağı ve Avrupa ülkelerinin de aynı şekilde Rusya'ya olan enerji bağımlılıklarını azaltma hedefine yönelik projelerde kilit rol oynayarak enerjideki koridor ülke konumunu sağlamlaştırmak istediği söylenebilir.

Doğal gaz ithalatında %36 oranında Rusya'ya bağlı olan Avrupa Birliği'nin bu hedefe yönelik en önemli projesi ise Güney Gaz Koridoru'dur (GGK).¹⁰⁴ GGK, Güney Kafkasya Boru Hattı, Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı ve Trans Adriyatik Boru Hattı ile Azerbaycan Şah Deniz sahası doğal gazını toplamda 3500 km uzunluğunda bir hatla Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınmasını amaçlayan bir enerji nakil hattı projesidir.¹⁰⁵ GGK, sadece Azeri gazı değil Orta Asya, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'deki enerji kaynak potansiyeli dikkati alındığında ve bu bölgelerin de bu

¹⁰² a.g.e 58

¹⁰³ a.g.e s.59

¹⁰⁴ Zekiye Nazlı Kansu, "Enerji Arz Güvenliği Bağlamında Avrupa Birliği'nin Güney Gaz Koridoru ve Türkiye'nin Konumu", Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 3, No. 3, (Aralık 2019), s. 293

¹⁰⁵ Nuray Erdoğan, "TANAP Projesinin Azerbaycan Enerji Politikalarındaki Yeri ve Önemi", Ömer Halis Demir Üniversitesi İktisadi Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt.10, No.3, (Temmuz 2017), s.12

projeye eklenebileceği düşünüldüğünde, hem Türkiye ve AB'nin enerji arz güvenliğini arttıracak Rusya'ya olan bağımlılıklarını düşürecek hem de başta Azerbaycan olmak üzere diğer ihracatçı ülkelerin talep güvenliklerinin sağlamlaştırılacaktır.¹⁰⁶ Bu projenin en önemli bileşeni olan ve Türkiye topraklarından geçen TANAP bitmiş ve 2018 yılında Türkiye'ye gaz arzı sağlanmaya başlamıştır. Aynı zamanda GGK, AB'nin enerji güvenliğinde Rusya'ya olan bağımlılığını azaltacağı, kaynak ve güzergâh çeşitliğini arttıracığı için bu projenin bitimiyle birlikte Türkiye AB'nin enerji güvenliğinde hayati yere sahip bir enerji nakil hattının en önemli koridoru olacaktır. Türkiye böylece enerji merkezi olma hedefine yönelik uluslararası enerji projelerinde söz sahibi olma konusunda önemli bir adım atmış olacaktır. Ancak tek başına enerji nakil hatlarında önemli bir yere sahip olmak enerji merkezi olmak için yeterli değildir. Bu noktada enerji koridoru ve merkezinin tanımı yaparak ikisi arasındaki farkları ortaya koymak gerekir.

Enerji Koridoru; boru hatları üzerinden geçen ülkenin topraklarının salt bir transit görevi gördüğü ve enerji nakil hatlarının mülkiyetinin o ülkenin tasarrufunda olmadığı durumdur.¹⁰⁷ Bu durumda geçiş ülkesi enerji kaynakları üzerinde fiyatlandırma yapamaz, yeniden ihraç edemez ve kendi iç arzını önceleyemez.¹⁰⁸ Enerji Merkezi ise enerji kaynakları üzerinde aktarıcı rolün yanı sıra geçiş ülkesinin çok sayıda piyasa aktörünün devreye girdiği ve o ülkenin piyasasına entegre olmuş fiziki ve sanal ticaret merkezi vasıtasıyla alıcı ve satıcı arasındaki arz-talep dengesine göre enerji fiyatını belirlediği durumdur.¹⁰⁹ Böylece enerji merkezi olan ülke, üzerinden geçen enerji nakil hatları, LNG ticareti ve enerji kaynakları üzerinde finansal ve hukuki olarak geniş yetkiye sahip olur.¹¹⁰

Cumhurbaşkanlığı yıllık programına göre Türkiye'nin enerji politikasındaki nihai hedefi *“enerjinin tüketiciye sürekli, kaliteli, güvenli, asgari maliyetlerle arzını ve enerji temininde kaynak çeşitlendirmesini esas alarak;*

¹⁰⁶ a.y s.12

¹⁰⁷ Özdemir, s.186

¹⁰⁸ Mert Bilgin, “Turkey’s Energy Strategy: What Difference Does It Make To Become An Energy Transit Corridor, Hub Or Cneter?”, UNISCI Journal, No.23, (Mayıs 2010), s.114

¹⁰⁹ Özdemir, s.186

¹¹⁰ Bilgin, s.114

- 1.Yerli ve yenilenebilir enerji kaynaklarının birincil enerji arzındaki payını artırmak,
2. Elektrik üretiminde nükleer enerji kullanımını sağlamak,
3. Enerji yoğunluğunu azaltarak enerji verimliliğini artırmak,
4. Ülkenin uluslararası enerji ticaretindeki stratejik konumunu güçlendiren rekabetçi bir enerji sektörüne ulaşılmasını sağlamak.” olarak belirlenmiştir.¹¹¹

Buradan hareketle iç enerji talebindeki artış, Türkiye’yi enerji arzını garanti altına almayı zorunda kılan bir enerji güvenliği perspektifi oluşturmaya itmiş ve artan iç enerji talebi sadece çözülmeyi bekleyen acil bir enerji güvenliği problemi olarak değil, aynı zamanda bölgesel ve küresel ilişki kurma adına da önemli bir konu olarak göze çarpmaktadır¹¹² Bu bağlamda Türkiye’nin enerji politikası ve yatırımları hem iç talebe hem de uluslararası petrol ve gaz projelerine uygun şekilde oluşturulmalıdır.¹¹³

¹¹¹ 2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı, s.233

¹¹² Mert Bilgin, “Turkey’s Energy Strategy: Synchronizing Geopolitics and Foreign Policy with Energy Security”, *Insight Turkey*, Cilt.17, No. 2, (Nisan 2015), s. 67

¹¹³ a.g.m s.68

BÖLÜM II

2. OYUN TEORİSİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Akılcı seçim, akılcı tercihlere sahip siyasi aktörleri varsayan ve siyasi analizleri de buna göre yapan bir teoridir.¹¹⁴ Bu bağlamda rasyonel seçim teorisi uluslararası sistemde temel analiz birimini devlet olarak alan ve devletin akılcı hareket ettiğini varsayan bütün uluslararası ilişkiler teorilerinde kullanılabilir ve stratejik durumları modelleyerek anlamamıza yardımcı olur.¹¹⁵ Beklenen fayda ve oyun teorisi akılcı tercihin bir alt kümesidir.

Oyun teorisi birden fazla aktörün birbirleri ile olan etkileşimlerini ve birbirlerinin çıkarlarını nasıl etkileyebileceklerini göstermeyi hedefleyen bir olay modellemesidir.¹¹⁶ Teorinin kurucuları, 1944 yılında yazmış oldukları *The Theory of Games and Economic Behaviour* isimli kitabın yazarları Von Neuman ve Morgenstern'dir.¹¹⁷ Teorinin uygulanması, oyunun kuramsal temel öğelerinin ve onların arasındaki etkileşimden doğan ilişkilerin açıklanmasıyla gerçekleşir.¹¹⁸ Bu temel öğeler; oyuncular, her bir oyuncunun stratejileri, tercih sıralamaları ve alacakları neticelerdir.¹¹⁹ Bu noktada ana akım uluslararası ilişkiler teorileri bir oyuncunun tercih sıralamaları yapmasında ve buna bağlı stratejiler geliştirmesinde önemli rol oynar.¹²⁰

Rasyonel tercih kuramının en önemli kolu olan oyun teorisi rasyonel tercih teorisinin ortaya koymuş olduğu birçok varsayıma dayanır.¹²¹ Aslında Oyun Teorisi, rekabetçi bir durum söz konusu olduğunda, akılcı seçenek ve stratejileri belirleyen bir yaklaşımdır.¹²² Uluslararası ilişkilerde de aktörlerin/devletlerin etkileşimde olduğu

¹¹⁴ Özgür Özdamar, "Oyun Kuramının Uluslararası İlişkiler Yazınına Katkıları", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 4, No. 15 (Güz 2007), s.34

¹¹⁵ a.y

¹¹⁶ Eva Tardos ve Vijay V. Vazirani "Basic Solution Concepts and Computational Issues", Noam Nisan (Ed.), *Algorithmic Game Theory içinde* (3-29), New York: Cambridge University Press, 2007, s.3

¹¹⁷ Serdar Güner, "Oyun Teorisi ve Uluslararası Politika", *METU Studies in Development*, (Aralık 2003), s.164

¹¹⁸ Güner, 164

¹¹⁹ David M. Kreps, *Game Theory and Economic Modeling*, Amerika: Oxford University Press, 1990, s.12

¹²⁰ Güner, 165

¹²¹ Özgür Özdamar, "Oyun Kuramı", Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.) *Uluslararası İlişkilere Giriş içinde* (352-358), İstanbul: Küre Yayınları, 2014, s.352

¹²² Viotti ve Kauppi, s.55

askeri, siyasi ve ticari birçok stratejik alan vardır ve devletler bu gibi konularda karar alırken diğer aktörlerin almış olduğu veya alabileceği kararları göz önünde bulundurarak hareket eder.¹²³ Böylece aktörler arasındaki etkileşim bölgesel veya küresel boyutlara ulaşabilir ve en nihayetinde devletler arasındaki pazarlıklar, caydırıcılık, savaş ve işbirliği durumları, oyun içindeki stratejik etkileşimlerin sonucu ortaya çıkar.¹²⁴ Bir başka deyişle, uluslararası ilişkiler disiplinine uyarlandığında oyun teorisi her bir devletin tercih sıralaması, olası sonuçları hesaplaması ve diğer aktörlerin de nasıl davranabileceğinin bilinmezliğinde her bir birimin kazanç maksimizasyonu veya minimal kayıp ile oyundan ayrılmasını öngörür.¹²⁵ Oyun teorisinin içerdiği oyun türleri aktör davranışlarına göre hem sıfır toplamı hem de pozitif toplamı olabilir.¹²⁶ Bu bağlamda, Oyun Teorisi'ni uluslararası ilişkilerin iki ana akım teorisi olan realist ve liberal teori açısından da ele almak mümkündür. Uluslararası sistemin anarşik yapısında aktörlerin sahip oldukları güç ve kapasiteye göre oyunun belirleneceği gerçeği, özellikle realist bakışa göre uluslararası ilişkileri anlamak açısından çok kullanışlıdır.¹²⁷

Oyun Teorisinin Uluslararası İlişkiler disiplinindeki temel kullanım sebebi karmaşık yapıya sahip uluslararası problemleri, belirlenen bir takım ana değişkenler ile basite indirgeyip açıklamayı hedeflemektir.¹²⁸ Aslında uluslararası bir çatışmada bir aktör çatışmadan kazançla çıkmak için ilk başta diğer aktörlerin nasıl hareket edeceğini anlamak ve hareketlerini kontrol altına almak ve etkilemek ister.¹²⁹ Oyun teorisi bir çatışmada sadece birbirine karşı olan çıkarların olduğu varsayımıyla hareket edip bunun yanında ortak kazanç noktalarının olduğunu da inkar etmez ki uluslararası ilişkiler açısından duruma bakıldığında aktörler arasında bir çok karşılıklı bağımlılık ve çatışan çıkar alanları vardır.¹³⁰ Bu sebepten, oyun teorisinin terminolojisine girmiş bir çok uluslararası çatışmada sıfır toplamı oyunlardan ziyade, oyuncuların çıkarlarını elde edebilmelerinin, birbirlerinin seçim ve kararlarına etki edebilmelerine bağlı

¹²³ Güner, s.164

¹²⁴ a.y

¹²⁵ Viotti, 55

¹²⁶ a.y

¹²⁷ a.y

¹²⁸ Güner, 165

¹²⁹ Thomas C. Schelling, *The Strategy of Conflict* Amerika: Harvard University Press, 1980, s.3

¹³⁰ a.e.s. 4

olduğu müzakere etme ve caydırıcılık durumları ortaya çıkmıştır.¹³¹ Diğer aktörlerin davranışlarını etkilemede veya caydırmada şüphesiz ki en önemli faktör ülkelerin sahip olduğu güçtür. Böylece oyun teorisinde bir oyuncunun oyundaki en büyük kozu sahip olduğu güçtür. Oyuncu gücüne göre diğer aktörlerin davranışlarını etkileyip kendi elde edeceği kazancı artırabilir. Buradan hareketle uluslararası bir çatışmada bahsedilen gücün kullanımının nasıl olacağı sorusunu sormak gerekir? Bunun için öncelikle uluslararası ilişkiler disiplini açısından gücün nasıl kavramsallaştırıldığına bakmak gerekir.

Uluslararası ilişkiler bakımından güç, *“uluslararası sistem adı verilen aktörlerin birbiri ile ilişki içinde oldukları anarşik yapıdaki bir ortamda bir aktörün diğer aktörün davranışlarını değiştirebilme kapasitesidir”*.¹³² Özellikle Realist teoriye göre güç en temel kavramlardan birisidir. Realist bakış açısına göre; devletler arasındaki güç dengesi, uluslararası düzeni sağlayan yegane faktördür.¹³³ Uluslararası ilişkilerde güç kavramı çok boyutlu bir kavramdır.¹³⁴ Birbirleri ile etkileşim içinde olan güç kavramının davranışsal, materyal ve söylemsel olmak üzere üç boyutu vardır.¹³⁵ Genellikle Liberal Teori güç kavramını davranışsal boyutu ile alırken Realist Teori gücü aktörlerin sahip olduğu materyal kapasite bağlamında ele alırlar, gücün söylemsel boyutu da daha çok inşacı ve eleştirel teori tarafından ele alınır.¹³⁶ Davranışsal boyutta ele alınan güç ise kendi içinde iki boyutta ele alınır; birincisi tehdit veya cezalandırma ikincisi ise ödüllendirme.¹³⁷ Materyal güç ise direk olarak bir aktörün, başka bir aktörün hareketini nasıl etkileyip kendi amacı doğrultusunda değiştirebileceğinin kaynakları ile ilgilenir ve buna göre davranıştan bağımsız olan bu kaynaklar; ekonomik, demografik, diplomatik, askeri, teknolojik, organizasyonel ve devletlerin sahip olduğu diğer kapasitelerdir.¹³⁸ Joseph Nye ise zeki güç (smart power) tanımlamasıyla güç kavramının her iki boyutunu da ele almıştır.¹³⁹ Nye’ye göre her iki boyutun amacı da karşı tarafı etkileyip kendi amacı doğrultusunda değiştirmektir, bu

¹³¹ a.e s.5

¹³² Kardaş ve Balcı, a.218

¹³³ Viotti, s.59

¹³⁴ Brams, s.121

¹³⁵ Kardaş ve Balcı s.218

¹³⁶ Kardaş ve Balcı, s. 218

¹³⁷ Kardaş ve Balcı s.219

¹³⁸ Kardaş ve Balcı s.221, Viotti, s.52

¹³⁹ Viotti 53

doğrultuda bir ülkenin kültürünün uluslararası toplumda tercih edilebilirliği ve uluslararası düzeni yönetebilen normlar ve kurumlar oluşturma yeteneği, materyal güç unsurları ile aynı öneme sahiptir.¹⁴⁰

Oyun Teorisi uluslararası ilişkilerde kullanılırken en çok tercih edilen oyunlar; *korkak tavuk*, *mahkumlar ikilemi* ve *geyik avı* oyunlarıdır.

Korkak Tavuk Oyununda birbirinin üzerine süren iki araba olduğu varsayılır; oyuna göre ilk direksiyonu kıran itibarını kaybedecek eğer ikisi de kırmaz ise hayatlarını kaybedeceklerdir.¹⁴¹ Buradan yola çıkarak teorinin uygulanması için gereken temel öğeleri ve aralarındaki etkileşime bakılması gerekir. İki oyunculu bu oyunda stratejileri, tercih sıralamaları ve alacakları neticeler incelendiğinde; her iki oyuncu için en iyi tercih birinin direksiyonu kırdığı diğerinin devam ettiği, ikinci en iyi tercih, ikisinin de direksiyonu kırdığı, en son tercih ise ikisinin de gaza basmaya devam ederek hayatlarını kaybetmeleridir. Korkak tavuk oyunu uluslararası ilişkilerde en çok ABD ve SSCB arasında 1962 yılında Küba Füze Krizini modellemek için kullanılmıştır.¹⁴²

Tablo 9. Korkak Tavuk Oyunu

Sürücü 1 \ Sürücü 2	Sürücü 2		
	Gaza Devam Et	Basmaya	Direksiyonu Kır
Gaza Devam Et	(-1, -1)	(2, -2)	
Direksiyonu Kır	(-2, 2)	(-100, -100)	

Kaynak: Erich Prisner, *Game Theory Through Examples*, Amerika: Mathematical Association of America, 2014, s.81

¹⁴⁰ Joseph, S. Nye, “Amerikan Dış Politikasında Sert ve Yumuşak Güç”, Akt. Paul R. Viotti ve Mark V. Kauppi, *Uluslararası İlişkiler Teorisi*, Metin Aksoy (Çev.), Ankara: Nobel Akademik, 2016, s.112

¹⁴¹ Erich Prisner, *Game Theory Through Examples*, Amerika: Mathematical Association of America, 2014, s.81

¹⁴² Özgür Özdamar, “Oyun Kuramı”, Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.) *Uluslararası İlişkilere Giriş* içinde (352-358), İstanbul: Küre Yayınları, 2014, s.354

Mahkûmlar ikilemi oyununda, iki mahkûm bir suç işledikleri iddiasıyla yakalanmışlardır ve önlerinde iki seçenek vardır; birincisi suçu itiraf etmek ikincisi ise sessiz kalmaktır.¹⁴³ Bu seçeneklere yani aktörlerin tercihlerine bağlı olarak da dört netice ortaya çıkacaktır; eğer her ikisi de sessiz kalırsa iki yıl ile cezalandırılacaklardır. İçlerinden birisi suçu itiraf eder diğeri sessiz kalırsa itiraf eden kişi bir yıla, diğeri beş yıla mahkûm edilecektir. Son olarak her ikisi de suçlarını itiraf ederler ise her ikisi de dört yıl hüküm giyeceklerdir.¹⁴⁴ Mahkûmlar ikilemi oyunu da uluslararası ilişkiler de uluslararası sistemim aktörleri neden bazı durumlarda çatışmaya yönelttiği ve neden bazı durumlarda iş birlikleri geliştirmeye ittiğini göstermek için kullanılmıştır.

Tablo 10. Mahkûmlar İkilemi Oyunu

Mahkûm 1	Mahkûm2	İtiraf Et	Sessiz Kal
	İtiraf Et	(4, 4)	(1, 5)
	Sessiz Kal	(5, 1)	(2, 2)

Kaynak: Eva Tardos ve Vijay V. Vazirani “Basic Solution Concepts and Computational Issues”, Noam Nisan (Ed.), *Algorithmic Game Theory içinde* (3-29), New York: Cambridge University Press, 2007, s.4

Jean Jacques Rousseau’nun Toplum Sözleşmesi kitabında bahsettiği geyik avı oyununda iki kişi ava çıkar ve önlerinde iki seçenek vardır; birincisi bireysel davranıp tavşan avlamaktır, ikincisi ise birbirleri ile iş birliği yaparak ikisi içinde daha büyük

¹⁴³ Tardos ve Vazirani, s.3

¹⁴⁴ Tardos ve Vazirani, s.4

bir kazanç sağlayacak geyik avlamaktır.¹⁴⁵ Uluslararası ilişkiler bakımından bu oyun bir politikanın başarılı olması için iki veya daha fazla aktörün iş birliği yapmasının gerektiği durumlar için kullanılmıştır.¹⁴⁶

Tablo 11. Geyik Avı Oyunu

Avcı 1 \ Avcı 2	Geyik Avı	Tavşan Avı
	Geyik Avı	Tavşan Avı
Geyik Avı	(4, 4)	(0, 3)
Tavşan Avı	(3, 0)	(3, 3)

Kaynak: *Brian Skyrms, "The Stag Hunt", Pacific Division of the American Philosophical Association, 2001, s.3*

¹⁴⁵ Özgür Özdamar, "Oyun Kuramı", Şaban Kardaş ve Ali Balcı (Ed.) *Uluslararası İlişkilere Giriş* içinde (352-358), İstanbul: Küre Yayınları, 2014, s.356

¹⁴⁶ a.e s.357

Bölüm III.

3.TÜRKİYE’NİN ENERJİ GÜVENLİĞİ HEDEFLERİNE DOĞU AKDENİZ BÖLGESİNİN ETKİSİ

3.1 ENERJİ JEOPOLİTİĞİ BAĞLAMINDA DOĞU AKDENİZ BÖLGESİ

Son yıllarda doğalgaz arama faaliyetleri ve deniz yetki sahaları paylaşım tartışmaları üzerinden gündeme gelen Doğu Akdeniz Bölgesi tıpkı Akdeniz Bölgesi’nin tamamı gibi tarih boyunca çok önemli bir jeopolitik konuma sahip olmuştur. Akdeniz’in batı ucu kendisini Atlas Okyanusu’na bağlayan Cebeli Tarık Boğazına, doğu ucu ise kendisini Kızıldeniz’e bağlayan Süveyş Kanalı’na kadar uzanır.¹⁴⁷

Coğrafi olarak Akdeniz, Tunus’un Bon Burnu ve İtalya’nın Sicilya Adası arasındaki hat sınır kabul edilerek iki ana havzaya ayrılır; Doğu Akdeniz ve Batı Akdeniz.¹⁴⁸ Bu ayrım salt bir coğrafik ayrım değil aynı zamanda Yunan ve Fenike sömürgecilik döneminden modern çağlara kadar Akdeniz’in geçmişini anlayabilmek adına da önemli olmuştur.¹⁴⁹ “*Sicilya ve Bon Burnu hattını Adriyatik’in girişine kadar uzatırsak Actium, Preveze, İnebahtı, Malta, Zama, Cerbe gibi savaşlar tamda Akdeniz’in doğu ve Batı’ya ayrılan bu hat üzerinde gerçekleştiği görülür, böylece tarih ve coğrafya el birliği ile bu denizi Doğu ve Batı’ya ayırmış birbirine düşman iki dünya yaratmıştır*”.¹⁵⁰

Doğu Akdeniz de kendi içinde İyon Havzası, Levant Havzası, Ege Denizi ve Adriyatik Havzası gibi alt havzalara ve alt bölgelere ayrılmıştır.¹⁵¹ *Levant* etimolojik olarak doğu anlamına gelmekte olup, İngilizlerin *orta doğu* sözcüğünü türetmesine benzer bir yaklaşımla, *Akdeniz’in doğusunu* betimlemek amacıyla kullanılmıştır.¹⁵² Çalışmamıza konu olan doğal kaynaklar Levant Havzası’nda olduğu ve coğrafi tanımından farklı

¹⁴⁷International Hydrographic Organization, Limits of Ocean and Seas, (1953), <https://epic.awi.de/id/eprint/29772/1/IHO1953a.pdf> (10 Temmuz 2020), s.15

¹⁴⁸ Britannica, Mediterranean Sea, <https://www.britannica.com/place/Mediterranean-Sea/Physiographic-and-geologic-features>, (09 Temmuz 2020)

¹⁴⁹ Fernand Braudel, *Akdeniz, Mekan, Tarih, İnsanlar ve Miras*, Necati Erkut ve Aykut Derman (çev.), İstanbul: Metis, 2014, s.16

¹⁵⁰ a.y s.16

¹⁵¹ Britannica,

¹⁵² Volkan Ş. Ediger ve Balkan Devlen, “Levannta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz Jeopolitiği”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt.9, No.33, (Bahar 2012), s74

bir şekilde siyasi olarak Doğu Akdeniz terimi bu bölge için kullanıldığından¹⁵³ çalışmanın odak noktası bu bölge üzerinde olacaktır.¹⁵⁴ Grit Adası ile Libya arasındaki hat Batı’da İyon Denizi’nden ve Girit ile Türkiye arasındaki hat ise Kuzey’de Ege Denizi’nden Levant Havzası’nı ayırır ve Levant Havzası bu hatlardan Akdeniz’in geri kalan Doğu sınırına kadar uzanır.¹⁵⁵

Levant Havzası Akdeniz’in geri kalanı ile birlikte tarih boyunca çok önemli bir ticaret yolu olmuş ve jeopolitik açıdan büyük bir öneme sahip olmuştur. Akdeniz, çevresindeki medeniyetlere ticaret ile zenginleşmelerine bir araç olmuş aynı zamanda, deniz ticaret yollarına egemen olma üzerinden de birçok savaşa sahne olmuştur.¹⁵⁶ “*Bu yönüyle birbirlerine bağlanan birçok denizden oluşan Akdeniz bir anlamda bir ulaşım sistemidir*”.¹⁵⁷ Bir başka deyişle Akdeniz onun ulaşım sistemine sahip olmak adına güç mücadelesine dönmüştür. 11. yüzyıldan 15. yüzyılın sonlarına kadar, Doğu Akdeniz ticaretine egemen olan ve onun zenginlik araçlarına sahip olan devletler Venedik ve Ceneviz gibi İtalyan kent devletleri idi.¹⁵⁸ Osmanlı’nın 15. yüzyılda Venedik’in bölgedeki üstünlüğüne son vermesi Avrupa’nın ilk deniz aşırı imparatorluğunun da yıkılması anlamına gelirken, aynı zamanda, bölgedeki yeni büyük güç Devlet-i Aliye olmuş ve Avrupalı devletlerin Akdeniz’e alternatif ticaret yollarını aramaya itmiştir.¹⁵⁹ Öyle ki bu arayış Avrupalı devletlerin okyanuslara açılarak dünya denizlerine egemen olmalarına ve küresel eylemde bulunabilme kabiliyetlerine sahip olmalarını sağladı.¹⁶⁰ George Modelski’nin kuramsallaştırdığı küresel güç döngüsü de 16. yüzyıldan itibaren başlayacaktı. Bir anlamda dünya ticaretinin merkezi olan Akdeniz ulaşım ve ticaret sistemine alternatif arayışları küresel güç ve emperyalist güçlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu noktada Akdeniz’in ve bilhassa Doğu Akdeniz’in önemini vurgulamak adına Modelski’nin küresel güç döngüsünden bahsedilmesi gerekir.

¹⁵³ E. Caner Bener, “Doğu Akdeniz’de Yunanistan’ın Deniz Yetki Alanları ve Deniz Sınırlandırılmaları”, Hasret Çomak ve Burak Şakir Şeker (Ed.), *Akdeniz Jeopolitiği* içinde (187-250), Ankara: Nobel, 2019, s.196

¹⁵⁴ Bu ayrım deniz hukuku ile alakalı bir ayrım değildir.

¹⁵⁵ *Britannica*,

¹⁵⁶ Braudel, s43

¹⁵⁷ a.e s.52

¹⁵⁸ Oral Sander, *Siyasi Tarih*, Ankara: İmge, 2012, s.80

¹⁵⁹ a.y

¹⁶⁰ a.g.e, s.89

Modelski'ye göre 1500 yılından itibaren sırasıyla dört ülke, Portekiz, Hollanda, İngiltere ve ABD, küresel karşılıklı bağımlılığın yönetiminde söz sahibi olmuşlardır ve bu onları dünya gücü yapmıştır.¹⁶¹ Küresel politikanın uzun döngüsü ismini verdiği bu kuramda deniz hakimiyeti yoluyla bir devlet küresel güç haline gelir. Küresel güce karşı başka bir meydan okuyan güç örgütlenir ve yeni küresel güç diğer devletlerinde katıldığı sürecin sonunda bir küresel savaş ile belirlenir ve barış antlaşmaları bu yeni küresel gücün konumunu resmileştirir.¹⁶² 16. yüzyıldan önce ise, dağınık küresel sistemde, dünya ticaret sistemi Doğu Akdeniz'de Venedik tarafından yürütülmüştür, Venedik'in bu hakimiyeti küresel güçlere model olmuştur.¹⁶³ Osmanlı'nın Doğu Akdeniz'e hakimiyetinden sonra küresel sistemi yaptığı keşifler ile ilk kez ele geçiren ve yapısını değiştiren Portekiz ve daha sonra Hollanda olmuştur.¹⁶⁴ 17. yüzyılda başat güce meydan okuyan nitelikte birçok aktör çıkmış, bu aktörler otuz yıl savaşları (1618-1648), Westphalia Barışı, İspanya Veraset Savaşları ve Utrech Barışı gibi olaylara imza atmışlardır.¹⁶⁵ Bu olaylar bir yandan yeni başat gücü belirlerken diğer taraftan da içinde bulunduğumuz modern uluslararası sistem de bu anlaşmalar sayesinde kurulmuştur.¹⁶⁶ Nitekim Utrech Barış'ı sonrasında küresel güçlerin çekişmesinden yeni başat güç çıkmıştır: İngiltere.¹⁶⁷ İngiltere'nin başat güç olmasını sağlayan en önemli nedenlerden birisi de bu mücadele sonucu Cebeli Tarık ve Minorka Adası yoluyla Akdeniz'in ve Atlantik Okyanusu'nun kontrolünü sağlaması olmuştur.¹⁶⁸

Önceleri dünya ticaretinin merkezi olan Akdeniz'in önemini yitirmediği yeni küreselleşen sistemin çok önemli bir parçası olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Akdeniz'in kendi bölgesel dinamikleri açısından değerlendirildiğinde ise 15. yüzyıla kadar dünyanın güç merkezinin Akdeniz'den Atlas Okyanusu'na kayması olmuş ve böylece bölge ortaya çıkan küresel güçlerin çatışma alanına dönüşmüştür.¹⁶⁹ Cebelitarık'ın kontrolü ile Batı Akdeniz'de başlayan bu çatışma daha sonra küresel

¹⁶¹ George Modelski, "Küresel Politikanın Uzun Döngüsü ve Ulus-Devlet", Uluslararası İlişkiler, Cilt 2, Sayı 7 (Güz 2005), s.6

¹⁶² a.g.m.7 Sander, s.97

¹⁶³ Modelski, s.8

¹⁶⁴ a.g.e s.9

¹⁶⁵ Sander, s.101-105

¹⁶⁶ a.g.e, s.100

¹⁶⁷ Modelski, s.11

¹⁶⁸ a.y. s.11 Sander, s.107

¹⁶⁹ Braudel,s.110

güçlerin asıl amaçladığı doğu ticaretini ele geçirmek adına Osmanlı'nın hakimiyetindeki Doğu Akdeniz'e yayılmış ve bilhassa Fransa ve İngiltere Mısır'ı kontrol edebilmek için birbirleri ile çatışmışlardır.¹⁷⁰ Osmanlı'nın verdiği Kapitülasyonlar sayesinde 18. yüzyılda bölgedeki en ayrıcalıklı ülke olan Fransa, 19. yüzyılda bu konumunu 1878'de Kıbrıs Adası ve 1882'de Mısır'ı fiili denetini altına alan İngiltere'ye bırakmıştır.¹⁷¹

Bölgede 1869 yılında inşa edilmiş olan Süveyş Kanalı bölgenin jeopolitik konumunu iyice güçlendirmiştir. Uzak Asya'da sömürgeleri bulunan ve zamanın en büyük deniz ticaret ülkesi olan İngiltere, kanaldan en kazançlı çıkan devlet olmuştur, kanal ile birlikte Londra-Bombay arası yarı yarıya azalmıştır.¹⁷² Kanalin açılması ile birlikte Doğu Akdeniz'in sınırları Arap Yarımadası ve Basra Körfezi'ne uzanmış ve Dünya deniz ticaretinde konumu iyice güçlenmiştir.¹⁷³ Doğu Akdeniz, Küresel güç mücadelesi, dünya ticaret sistemine hâkim olma mücadelesi, adına önemli bir bölge haline gelmiştir.

Doğu Akdeniz Asya, Avrupa, Afrika ve Asya Pasifik bölgesinde etkin olmak isteyen güçlerin öncelikle sahip olmak istediği coğrafi bir alan haline gelmiş, kara hakimiyeti ve deniz hakimiyeti gibi jeopolitik teorilerde de bölgenin bu önemi vurgulanmıştır.¹⁷⁴ Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgelerini kontrol ve gerektiğinde müdahale edebilme kolaylığı verdiği için günümüzde de bölge artarak önemini sürdürmüş, İngiltere, Kıbrıs Adası'ndaki üsleri, ABD, bölgeye yakın askeri üslerine ek olarak uçak gemilerini bölgede dolaştırması, Rusya, Tartus Üssü, Fransa, Güney Kıbrıs Rum Kesimi ile 2007 yılında yaptığı askeri anlaşma ile bölgedeki varlıklarını sürdürerek bölgenin ne kadar önemli bir coğrafi alan olduğunu göstermişlerdir.¹⁷⁵

Enerji jeopolitiğinin faktörleri açısından değerlendirildiğinde, Doğu Akdeniz, Ortadoğu'daki zengin hidrokarbon rezervlerine sahip ülkelere yakınlığı ile, enerji nakil coğrafyası açısından önemli bir konuma sahiptir. Bölgenin hidrokarbon

¹⁷⁰ a.g.e s.114

¹⁷¹ a.y

¹⁷² Cleveland, s.343

¹⁷³ Cihat Yaycı, "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Sahalarının Paylaşılması ve Türkiye", *Bilge Stratejisi*, cilt.4, No.6, (2012), s.4

¹⁷⁴ a.g.m s.5

¹⁷⁵ a.g.m, s.6

taşımacılığındaki önemi I. Dünya Savaşı sonrası Ortadoğu petrolünün Doğu Akdeniz vasıtasıyla Avrupa'ya ulaştırılması ile başlamıştır.¹⁷⁶

1977 ve 1986 yıllarında faaliyete geçen Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı Projeleri, Doğu Akdeniz'de Ceyhan'ın yeni bir enerji terminalinin oluşmasını sağlamış, 2005 yılında BTC'nin de eklenmesiyle Ceyhan, yeni bir enerji merkezi olma potansiyeline sahip olmuştur.¹⁷⁷

Bölgenin enerji jeopolitiğindeki önemi 2000'li yıllarda hidrokarbon rezervlerinin bulunması ile daha da artmıştır. Geleneksel olarak Hidrokarbon üretim haritasının dışında tutulan Doğu Akdeniz, son yıllardaki hızlı gelişmelerle enerji pazarında yer alma potansiyeli göstermiştir.¹⁷⁸

Aslında, bölgedeki kıyı ötesi araştırmaları 1960'ların sonu ve 1970'lerin başında Belpecto'nun İsrail ve Kuzey Sina'nın açıklarında yaptığı ama sonuç alamadığı sondajlar ile başlamıştır. Sina'da 1970'lerin ortalarından 1980'lerin ortalarına kadar yapılan ikinci keşif çalışmasında ticari üretime geçilemeyecek miktarda petrol bulundu.¹⁷⁹

Bölgenin gaz rezervleri açısından dönüm noktası 2009 yılında Nobel Enerji Şirketi'nin İsrail'in Tamar Sahası'ndaki keşfini duyurmasıyla olmuştur. Bu keşfi, 2010-2011 yılları arasında yine İsrail'in Leviathan gaz sahası ve GKRY'nin Afrodite sahası izledi.¹⁸⁰ Eni Enerji Şirketi, 2015 yılında Mısır'ın Zohr sahasında Doğu Akdeniz'in şu ana kadarki en büyük gaz keşfinin bulunduğunu açıkladı.¹⁸¹ 2018 ve 2019 yıllarında ise GKRY Calypso ve Glaucus kuyularında gaz rezervlerinin bulunduğunu açıklamıştır.¹⁸² 2009-2019 yılları arasında bölgede irili ufaklı 11 gaz sahasından toplamda 2,5 trilyon metreküp ve piyasa değeri 400 milyar dolar olan gaz rezervleri

¹⁷⁶ Ediger, s.78

¹⁷⁷ a.g.m s.79

¹⁷⁸ Simone Tagliapietra, *Energy Relations In The Euro-Mediterranean*, 1. Basım, İsviçre: Palgrave Macmillan, 2017, s.92,

¹⁷⁹ a.y

¹⁸⁰ a.g.m,s.91

¹⁸¹ *Energy Egypt*, Eni discovers supergiant gas field offshore Egypt, the largest ever found in the Mediterranean Sea, 2015 <https://energyegypt.net/eni-discovers-a-supergiant-gas-field-in-the-egyptian-offshore-the-largest-ever-found-in-the-mediterranean-sea/>, (22.08.2019)

¹⁸² İsmail Kavaz, "Enerji Kaynakları ve Transfer Rotaları Bağlamında Doğu Akdeniz", *Anadolu Strateji Dergisi*, Cilt.2, No.2, (Temmuz 2020), s.4

keşfedilmiştir.¹⁸³ Bölgedeki gazın ülkelere göre dağılımına bakıldığında, İsrail'in Tamar gaz sahasında 280 milyar metreküp, Leviathan Gaz Sahasında ise 622 milyar metre küp gaz olduğu Noble Energy tarafından açıklanmış. Aynı zamanda 2018 yılı itibari ile Leviathan Sahası üretime geçmiş, 2019 yılında İsrail kendi iç talebi için kullandığı gazı 2019 yılında Mısır ve 2020 yılında Ürdün'e ihraç etmeye başlamıştır.¹⁸⁴ Mısır'da Zohr sahasında yaklaşık 850 milyar metreküp doğal gaz olduğu açıklanmış, 2019 yılında günlük yaklaşık 75 milyar metreküp üretime geçilmiştir.¹⁸⁵ GKRY'nin anons ettiği gaz sahalarına bakıldığında, kendi iddia ettiği münhasır ekonomik bölgesinin (MEB) 12 numaralı parselindeki Afrodite Sahası'nda 2011 yılında 120 milyar metreküp, 2018 yılında 6. Parseldeki Calypso sahasında 169 ila 229 milyar metreküp, 10. Parseldeki Glacus Sahası'nda ise 142 ila 227 milyar metreküp arasında rezervler keşfedildiği duyurulmuştur.¹⁸⁶

Bulunan bu doğal gaz sahaları henüz 2010 yılında Amerikan Jeolojik Araştırmalar Merkezi'nin bölgenin enerji potansiyeli ile ilgili sismik araştırmalar sonucu hazırladığı raporların çok altındadır. Bu rapora göre, Doğu Akdeniz Bölgesi'nin Lübnan, Suriye, İsrail, Filistin ve Kıbrıs Adası açıklarını kapsayan Levant Havzası kısmında 1,7 milyar varil petrol ve 3,45 trilyon metreküp doğal gaz ve İsrail ile Mısır açıklarında bulunan Nil Deltası Havzası'nda ise 1,8 milyar varil petrol ve 6,3 trilyon metreküp doğal gaz potansiyelinin olduğu bilinmektedir.¹⁸⁷

Bölgedeki doğal kaynak potansiyeli gerçekleştiğinde Doğu Akdeniz kümülatif olarak dünyanın 6. büyük doğal gaz rezervine sahip olacaktır.¹⁸⁸ Böylece yıllık 4 trilyon metreküplük küresel enerji tüketimi¹⁸⁹ açısından değerlendirildiğinde önemli

¹⁸³ a.y

¹⁸⁴ Noble Energy, Leviathan – History in The Making <https://www.nbleenergy.com/operations/leviathan-progress-update> (12.07.2020)

¹⁸⁵ Eni, Zohr Gas Production Reaches 2.7 bcf, 2019 <https://www.eni.com/en-IT/media/press-release/2019/08/eni-zohr-gas-production-reaches-27-bcf.html> (21.08.2020)

¹⁸⁶ Euronews, Doğu Akdeniz'de Ne Kadar Doğal Gaz Rezervi Var?, 2019 <https://tr.euronews.com/2019/12/31/dogu-akdeniz-ne-kadar-dogal-gaz-rezervi-var-en-buyuk-payi-hangi-ulkeler-alacak>, (24.08.2020)

¹⁸⁷ Amerikan jeolojik Araştırma Merkezi, World Petroleum Project, *Bölge'nin Petrol ve Doğal Gaz Kaynaklarının Değerlendirilmesi, Levant Havzası, Doğu Akdeniz*, Reston, 2010, s.1

¹⁸⁸ Bkz. Tablo 5

¹⁸⁹ UEA, *Doğal Gaz Bilgilendirmesi*, <https://www.iea.org/reports/natural-gas-information-overview> (26.02.2021)

bir rezerv bölgesi haline gelecektir. Özellikle Doğu Akdeniz hidrokarbon rezervleri, bölge ülkeleri ve AB ülkeleri açısından önemli bir kaynak olacaktır.

3.2 TÜRKİYE’NİN BÖLGEDEKİ DENİZ YETKİ SAHASI İDDİASI

Birleşmiş Milletler Anlaşması 92. Maddesinde belirtildiği üzere, BM’nin başlıca adli organı Uluslararası Adalet Divanı’dır (UAD). UAD Statüsü’nün 38. Maddesi Divan’ın uluslararası anlaşmazlıkların çözümünde kullanacağı asli kaynakları; uluslararası antlaşmalar, uluslararası teamüller ve hukukun genel ilkeleri olarak, yargı kararları ve öğretileri de hükmün verilmesindeki yardımcı araçlar olarak belirlemiştir.¹⁹⁰ Uluslararası Deniz Hukuku’nun temelini devlet davranışları olarak tanımlanan teamül hukuku oluşturur.¹⁹¹ Deniz alanlarının ülkeler için siyasi ve ekonomik önemi artıp bu bağlamda yaşanan sorunların artması nedeni ile Birleşmiş Milletler öncülüğünde deniz hukukuna uluslararası antlaşmalarla yazılı bir biçim verilmek istenmiştir.¹⁹² II. Dünya Savaşı sonrası temel prensiplerinden biri uluslararası barış ve güvenliği korumak olan BM çerçevesinde imzalanan uluslararası deniz hukuku ile ilgili antlaşmalar; 1958 Cenevre Deniz Hukuku Sözleşmeleri ve 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesidir (BMDHS).¹⁹³

Münhasır ekonomik bölge uygulanmasında karşı karşıya kalınan en büyük sıkıntı deniz alanın büyüklüğünden kaynaklı 200 mil olan devletlere ait olan sınırların birbiri ile kesişmesidir.¹⁹⁴ Bu kesişme hem sınırları yan yana hem de karşı karşıya olan devletler arasında ortaya çıkabilir. Türkiye, Yunanistan, Libya, Mısır, Lübnan, İsrail, Filistin, Suriye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ve Güney Kıbrıs Rum Yönetiminin (GKRY) sınırlarının bulunduğu Doğu Akdeniz’de de bu kesişmeler ve kesişmelerin getirdiği münhasır ekonomik bölge sınırlandırılması sorunlarının yaşandığı görülmektedir.

¹⁹⁰ BM Enformasyon Merkezi, *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi*, http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktarafilisoz/bm/bm_26.pdf , (25.10.2019)

¹⁹¹ Mehmet Akif Kütükçü ve İslam Safa Kaya, “Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz’deki Petrol ve Doğalgaz Kaynakları ile Türkiye’nin Hukuki Durumu”. *Journal of Life Sciences* Cilt.6, No.2 (2016), s.81

¹⁹² Selami Kuran, *Uluslararası Deniz Hukuku*, 3. Basım, İstanbul: Beta, 2014, s.2

¹⁹³ Kütükçü ve Kaya, s.82

¹⁹⁴ Kuran, 267

Böylece yukarıda sayılan bu kaynaklar uluslararası deniz hukukunun da kaynakları olup, Doğu Akdeniz deniz yetki sahaları paylaşım sorunu bu kaynaklar çerçevesinde incelenecektir.

3.2.1 Uluslararası Hukukta Deniz Yetki Alanı Sınırlandırılması

3.2.1.1 Münhasır Ekonomik Bölge Kavramı

Deniz altındaki doğal kaynakların işletilmesi doğrudan *Münhasır Ekonomik Bölge* kavramı ile ilgilidir. Bu yönüyle Doğu Akdeniz Bölgesi'ndeki hidrokarbon kaynaklarının paylaşımı aynı zamanda münhasır ekonomik bölge paylaşımı ile doğrudan alakalıdır.

Uluslararası Hukuk'un konusunu oluşturan mekanlardan biri olan denizler, uluslararası hukuka göre devletlerin toprağı sayılan deniz alanları, bir takım egemen haklar tanıyan deniz alanları ve tamamen uluslararası alanı oluşturan deniz alanları olarak üçe ayrılmıştır.¹⁹⁵ “Devletin ülkesinin parçası olarak kabul edilen deniz alanları; iç sular, karasuları, takımada suları ve boğazlardır, uluslararası deniz alanlarını oluşturmakla birlikte devlete bir takım egemen haklar tanıyan deniz alanları; bitişik bölge, balıkçılık bölgesi, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge, tamamen uluslararası alanda kalan deniz alanları da açık denizler ve uluslararası deniz yataklarıdır.”¹⁹⁶ Münhasır ekonomik bölgede devletlerin egemenlik haklarına sahip olduğu deniz alanları içinde kalmaktadır. 1982 tarihli BMDSH sözleşmesinin 5. Kısmı (55.-75. maddeler) münhasır ekonomik bölge ile ilgidir ve bu kısmın ilk maddesine göre münhasır ekonomik bölge: “karasularının ötesinde ve bu bölgeye bitişik bir bölge olup, bu sözleşme ile belirlenen özel hukuki rejime tabidir; ve rejim gereğı sahildar devletin hakları ve yetkileri ile diğer devletin hakları ve yetkileri bu sözleşmenin ilgili maddeleri ile düzenlenmiştir.”¹⁹⁷ Bu Kısmın 2. Maddesinin a) fıkrası ise sahildar devletin MEB'inde sahip olduğu hakları, yetkisi ve yükümlülükleri ile ilgilidir, bu maddeye göre sahildar ülke sahip olduğu MEB'inde “Deniz yatağı

¹⁹⁵ Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1989, s. 245

¹⁹⁶ Pazarıcı, s.262

¹⁹⁷ BMDHS

üzerindeki sulara, deniz yataklarında ve bunların toprak altında canlı ve cansız doğal kaynaklarını araştırılması, işletilmesi muhafazası ve yönetimi konuları ile; aynı şekilde sudan, akıntılardan ve rüzgarlardan enerji üretimi gibi, bölgenin ekonomik amaçlarla araştırılmasına ve işletilmesine yönelik diğer faaliyetlere ilişkin egemen haklar” tanır. Yine aynı maddenin b) fıkrası devletlere MEB’lerinde suni adalar, tesisler ve yapılar kurma ve bunları kullanma; denize ilişkin bilimsel araştırma yapma, deniz çevresinin korunması ve muhafazası, konularına ilişkin yetki verir. Aynı maddenin c) fıkrasında ise devletlerin bu deniz alanına ait haklarının kıta sahanlığı kısmında belirtilen çerçevede kullanılacağı belirtilmiştir. Aynı zamanda Münhasır ekonomik bölgenin genişliği de karasularının ölçülmeye başladığı esas hattın itibaren 200 deniz milinin ötesine geçemeyeceği belirtilmiştir.¹⁹⁸ Böylece sözleşmenin ilgili maddelerinden hareketle “Münhasır ekonomik bölge, bir kıyı devletinin karasuları esas çizgisinden başlayarak 200 mile kadar varan ve karasuları dışında kalan su tabakası ile deniz yatağı ve onun toprak altında bu kıyı devletine münhasır ekonomik haklar ve yetkiler tanınan deniz alanıdır.”¹⁹⁹ şeklinde tanımlanır.

3.2.1.2 Münhasır Ekonomik Bölge Sınırlandırılması

1982 BMDSH sözleşmesinin Sahilleri bitişik veya karşı karşıya olan devletlerin münhasır ekonomik bölgenin sınırlandırılması ile ilgili olan 74. Maddesine göre: ²⁰⁰

1- Sahilleri bitişik veya karşı karşıya bulunan devletler arasında münhasır ekonomik bölgenin sınırlandırılması, hakkaniyete uygun bir çözüme ulaşmak amacıyla Uluslararası Adalet Divanı Statüsü’nün 38. maddesinde belirtildiği şekilde uluslararası hukuka uygun olarak anlaşma ile yapılacaktır.

2- Uygun bir süre içerisinde bir anlaşmaya varamadıkları takdirde ilgili devletler XV. Kısımda (Anlaşmazlıkların Çözümü) öngörülen usullere başvuracaklardır.

3-1. paragrafta öngörülen anlaşma akdedilinceye kadar ilgili devletler, anlayış ve iş birliği ruhu içerisinde, pratik çözüm getiren geçici düzenlemelere girişmek ve bu geçiş süresi içerisinde nihai anlaşmanın akdini tehlikeye dönüştürmemek veya

¹⁹⁸ BMDHS, madde. 57

¹⁹⁹ Pazarcı, 333

²⁰⁰ BMDHS

engellemek için ellerinden gelen gayreti göstereceklerdir. Geçici düzenlemeler, nihai sınırlandırmaya halel getirmeyecektir.

4- İlgili devletler arasında yürürlükte olan bir anlaşma varsa, münhasır ekonomik bölgenin sınırlandırılmasına ilişkin sorunlar bu anlaşmaya uygun olarak çözümlenecektir.

Bu madde ile Kıta Sahanlığı sınırlandırılması ile ilgili olan 83. Maddenin hükümleri aynı olup, her iki deniz alanının sınırlandırılmasında aynı hukuki araçların kullanılacağı belirtilmiştir. Sınırlandırmanın uluslararası hukuka uygun olacağı belirtilirken bu anlaşmanın *hakkaniyete uygun* olacağının vurgusu yapılmıştır. Başka bir deyişle deniz yetki sahalarının belirlenmesinde en temel prensip ve metot hakça paylaşımdır. Buradan hareketle nasıl hakkaniyete uygun bir çözüme ulaşabilecek sorusu sorulmalıdır. Hakkaniyet prensibini sağlayarak deniz yetki alanlarının paylaşımında izlenilen birtakım alt metotlar ve göz önünde bulundurulması gereken durumlar vardır. İlk olarak eşit uzaklık metoduna bakacak olursak UAD içtihatlarına göre uygulanması şart olan bir prensip olmayıp, hakkaniyeti sağladığı durumlarda uygulanması öngörülmüştür.²⁰¹ Coğrafyanın üstünlüğü prensibi de deniz yetki sahaları paylaşımında ele alınması gereken bir diğer unsurdur, bu prensibe göre deniz yetki sahalarının belirlenmesinde ana kara devletlerinin kıyı uzunlukları dikkate alınır.²⁰² *Oransallık prensibi*, deniz yetki sahaları belirlenirken uygulanan ve hakkaniyete uygun sınırlandırmanın yapılmasında nelerin dikkate alınacağını belirlemek için kullanılır.²⁰³ Bu bağlamda bir diğer prensip *kapatmama prensibi* olup, sınırlandırma yapılırken her ülkenin kendisine yakın olan deniz alanının bir başka ülke tarafından kapatılmamasını öngörür.²⁰⁴ Aynı zamanda deniz yetki sahaları sınırlandırılırken bir takım durumlarda göz önünde alınır. Bunlar, *ilgili şartlar çerçevesinde ele alınan konular* olarak adlandırılır ve sınırlandırma yapılırken bu şartlardan ele alınması gereken ilk unsur adaların konumudur.²⁰⁵ BMDHS'ne göre adaların da deniz yetki sahalarına sahip olabileceği belirtilmiştir.²⁰⁶ Ancak kendi anakarasına değil de başka

²⁰¹ Kütükçü ve Kaya s.86

²⁰² a.g.m s.87

²⁰³ a.g.m s.88

²⁰⁴ Cihat Yayıcı, *Doğu Akdeniz'in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, s.60

²⁰⁵ Kütükçü, 87

²⁰⁶ BMDHS, 131

bir ülkenin anakarasına daha yakın konumda bulunan yanlış taraftaki adalar iki ülke arasında sınırlandırma yapılırken sınır çizgisini bozucu etki yaptıklarından somut olayın içeriğine göre bazen hiç bazı durumlarda ise çok sınırlı bir deniz yetki alanlarına sahip olmuşlardır.²⁰⁷ “

Aynı hukuki araçlar çerçevesinde yapılacağından Kıta sahanlığı sınırlandırılmasında etkili olan unsurlar büyük ölçüde MEB sınırlandırılmasında da etkilidir.²⁰⁸ Bu yönüyle iki kavramın karşılaştırılması ve aynı şekilde kıta sahanlığı sınırlandırılmasında izlenen yollara bakmak önem arz etmektedir.

BMDHS sözleşmesinin 76. Maddesi kıta sahanlığı ile ilgilidir. Buna göre; kıta sahanlığı, *“kıyı devletinin kara ülkesinin deniz altında süren doğal uzantısıdır ve hukuki olarak kıyısı olan devletin, karasularının ötesinde fakat kıyıya bitişik sualtı alanlarının deniz yatağı ve toprak altındaki cansız kaynaklarını araştırma ve işletme konusundaki münhasır egemen haklara sahip olduğu bir deniz alanıdır.”*²⁰⁹

Uluslararası deniz hukukunun bu iki önemli kavramı arasında tarihi, coğrafi ve hukuki bakımdan birtakım farklılıklar mevcuttur ancak bu farklılıklara rağmen her iki kavram açık deniz rejiminin bir istisnasını oluşturmakta ve kıyı devletine karasuları dışında kullanabileceği önemli münhasır yetkiler vermektedir.²¹⁰

Kıta sahanlığını kavramını oluşturan kriterler incelendiğinde kıta sahanlığı alanı coğrafi ve jeolojik bir yapı olan kara ülkesinin deniz üzerindeki doğal uzantısına göre bu kriterin münhasır ekonomik bölgenin sınırlarının tespitinde önem taşımadığı görülür²¹¹ “ Münhasır ekonomik bölge kavramı kıyı devletinin kara ülkesinin coğrafi yapısı gereği saptanan bir kavram olmayıp, kıyıdan belirli uzaklıkta bulunan bir alanda kıyı devletine bu bölgede bulunan doğal canlı ve cansız kaynakların araştırılması, işletilmesi, muhafazası ve idaresi gibi egemen haklar veren tamamı ile hukuki nitelikte bir kavramdır.²¹² Bundan başka, münhasır ekonomik bölge canlı, cansız bütün

²⁰⁷ Kütükçü ve Kaya s. 87

²⁰⁸ Pazarıcı, s.337

²⁰⁹ BMDHS, Md.76

²¹⁰ Kuran, s.260

²¹¹ a.y

²¹² Ferit Hakan Baykal, Devletler Hukukunda Münhasır Ekonomik Bölge Kavramı ve Hukuki Niteliği, İstanbul , 1987, s.58 Akt. Kütükçü

varlıklar ve doğal kaynakları içine alır.²¹³ Münhasır ekonomik bölge daha kapsayıcı olup, aynı zamanda bir ülkenin MEB ilan etmesi ile kıta sahanlığından doğan haklar bu bölge içinde yer alır.²¹⁴ Aralarındaki önemli bir diğer fark ise, kıta sahanlığı daha jeopolitik bir anlam taşıırken, MEB kavramı daha çok ekonomik ve hukuki bir anlama sahiptir.²¹⁵

3.2.2 Türkiye ile Güney Kıbrıs Rum Kesimi ve Yunanistan Arasındaki İhtilaflı Deniz Yetki Sahaları

Hali hazırda coğrafi özelliklerin karmaşıklaştırdığı Doğu Akdeniz'deki yaşanan münhasır ekonomik bölge paylaşımı problemleri bölgede yaşanan siyasi çatışmalar dolayısı ile daha da güç bir hal almıştır. Bölgedeki doğal kaynak rezerv potansiyeli göz önüne alındığında, *“MEB paylaşımı, aynı zamanda doğal kaynak paylaşımına da dönerek, bölgenin jeopolitik denklemini iyice karmaşık bir hale dönüştürmüş ve ülkeler bir anlamda bu güvensiz ortamda enerji güvenliği arayışına girmişlerdir”*.²¹⁶ Küresel aktörlerin eklenmesiyle, bu güvensiz alan daha da büyüme etkisine girmiştir. Özellikle GKRY'nin bazı bölge ülkeleriyle ikili anlaşma yaparak MEB ilan etmesi Türkiye için çok önemli bir güvenlik sorunu haline gelmiş; Rusya, AB ve ABD'nin de Rum Kesiminin bu tavrını desteklemesi Türkiye tarafından çevreleme politikası olarak yorumlanmıştır.²¹⁷

KKTC ve GKRY arasındaki siyasi çözümsüzlük Doğu Akdeniz'deki hem siyasi hem deniz hukuku ile ilgili problemlerin merkezinde yer almaktadır. Bölgedeki sorunları daha da karmaşıklaştıran doğal kaynak potansiyeli aslında ilk başta özellikle KKTC ve GKRY arasındaki problemlerin çözümünde ortak ekonomik bir fayda sağlayarak rol oynayabileceği de söylenmiştir. ²¹⁸ Ancak bunun için enerji potansiyeli arttıkça, Türkiye ve KKTC ile GKRY ve Yunanistan'ın hem barış sürecini hem de ortak ekonomik faydayı zora sokan enerji kaynakları ve MEB mücadelesinin güvenlik

²¹³ Kuran, s.261

²¹⁴ a.g.e s.262

²¹⁵ a.g.e 266

²¹⁶ a.y

²¹⁷ a.y

²¹⁸ Tolga Demiryol, “Kıbrıs'ta Enerji Diplomasisi”, Hasret Çomak, Caner Sancaktar, Zafer Yıldırım (Ed.) *Enerji Diplomasisi* içinde (259-284), İstanbul: Beta, 2015, s. 259

boyutu yerine, enerji iş birliğinin getireceği mutlak kazancı, sıfır toplamı oyuna tercih edebilirler mi sorusunu sormak gerekir.²¹⁹

Akdeniz'in yarı kapalı bir deniz olması ve çok sayıda ülkenin bu denize sınırı olması nedeniyle deniz alanlarının paylaşımı konusunda ülkeler sorun yaşamaktadır.²²⁰ Doğu Akdeniz'de ise yıllardır devam eden Kıbrıs Sorunu nedeni ile Türkiye-KKTC ve Yunanistan-GKRY blokları arasında bu anlaşmazlık deniz yetki alanı sınırlandırılması ve doğal kaynakların ithalat rotası ihtilafları ile daha karmaşık hale gelmiştir. Bölge ile alakalı ülkelerin hem tarihi hem de hukuki hak iddiaları bulunmakta ve birbirleri ile çatışmaktadırlar.

1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası 1983 yılında kurulan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, uluslararası arenada sadece Türkiye tarafından tanınmaktadır. Aynı zamanda Türkiye uluslararası arenada *Kıbrıs Cumhuriyeti* olarak anılan Güney Kıbrıs Rum Kesimi'ni tanımamaktadır.²²¹

GKRY, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesini 1988'de onaylamış²²² 2004 yılında ise “*bu anlaşmadan doğan yetki iddiasıyla*” tek taraflı olarak hem 200 deniz mili MEB, hem de 24 deniz mili bitişik bölge ilan etmiştir.²²³ Bu ilanlarda deniz yetki alanı sınırlandırılmasının diğer ülkelerin itirazları olması halinde sınırlandırılmanın anlaşma yolu ile yapılacağı ifade edilirken; anlaşma yokluğunda kendi MEB ilanının “*eşit uzaklık metodu*” ve “*ortay hat metodu*” ile yapıldığını bildirilmiştir. GKRY ilan ettiği MEB'ini Kıbrıs Adası'nın Güneydoğu, Güney ve Güneybatısında kalacak şekilde 13 arama bloğunu bölmüş ve uluslararası enerji şirketlerinin arama yapması

²¹⁹ a.e s.261

²²⁰ Charis Karacosta, “Offshore Gas in the Eastern Mediterranean: Strive for Cooperation Over Maritime Delimitation Disputes Between Turkey and Cyprus”. *Oil, Gas & Energy Law Journal (OGEL)* Cilt.12, sayı. 4 (01 Ekim 2014), s.3

²²¹ Giamouridis Anastasios. “The Offshore Discovery in the Republic of Cyprus: Monetisation Prospects and Challenges”. Oxford Institute for Energy Studies, (Temmuz 2012), s.2

²²² United Nations Convention on the Law of the Sea, UN, https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf, (25.10.2018)

²²³ “A Law to Provide for Proclamation of Contiguous Zone by The Republic of Cyprus”, UN, https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/cyp_2004_cz_p_roclamation.pdf, 2 Nisan 2014, (25.10.2018)

için bu blokları 2006 yılından itibaren ihaleye açmıştır.²²⁴ GKRY bu ilanını takiben Mısır²²⁵ ile 2004 yılında yürürlüğe giren İsrail²²⁶ ile 2011 yılında yürürlüğe giren “ortay hat” metodu ile belirledikleri MEB paylaşımı anlaşmaları yapmıştır.

Ayrıca Yunanistan’ın da Girit, Kaşot, Kerpe, Rodos, Meis hattını esas alan ortay hat temelli bir deniz yetki sahası sınırlandırma isteği,²²⁷ Doğu Akdeniz’de bu iki blok arasında yaşanan bir başka deniz yetki sahası problemi olarak görülmektedir. Yunanistan bu iddiasına dayanarak 9 Mayıs 2020 tarihinde İtalya²²⁸ ve 6 Ağustos 2020 tarihinde ise Mısır²²⁹ ile münhasır ekonomik bölge sınırlandırılması anlaşması imzalamıştır.

Şekil 9. GKRY ve Yunanistan’ın MEB İddiası

Kaynak: Crisisgroup

²²⁴ Karacosta, s.3

²²⁵ “Agreement between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone”, UN, <https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/EGY-CYP2003EEZ.pdf> , 17 Şubat 2003, [Erişim: 25.10.2018].

²²⁶ Agreement between the Government of the State of Israel and the Government of the Republic of Cyprus on the delimitation of the exclusive economic zone”, UN, <https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=08000002802d12b7> , 17 Aralık 2010, (25.10.2018)

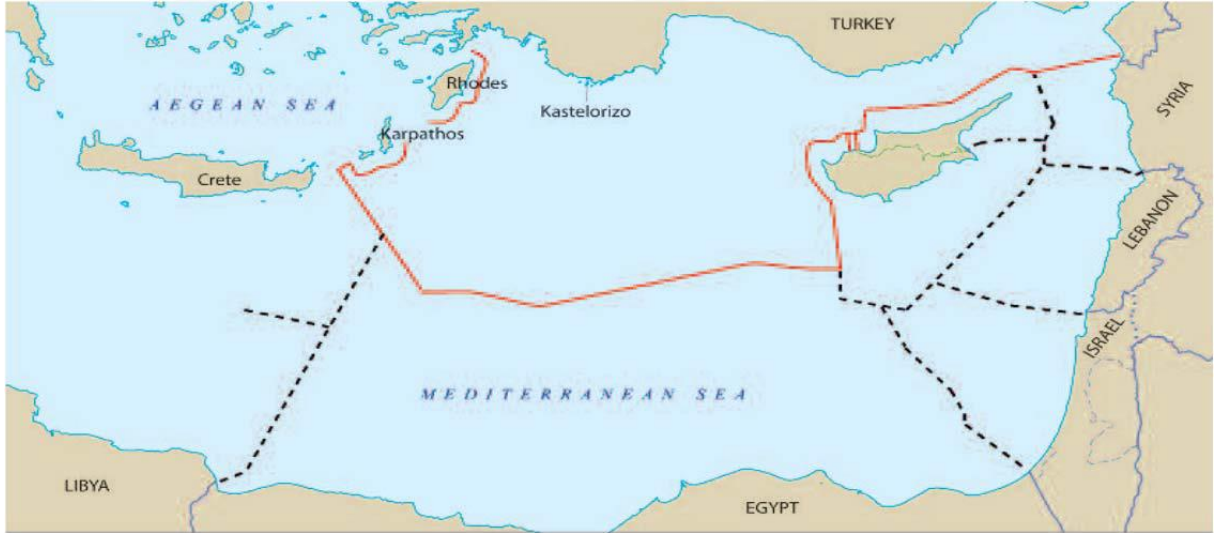
²²⁷ Kütükçü ve Kaya, s.85

²²⁸ New Europe, Greece, Italy Ink Agreement on Exclusive Economic Zone, 2020, <https://www.neweurope.eu/article/greece-italy-ink-agreement-on-exclusive-economic-zones/>

²²⁹ Egypt Today, Greek Parliament Approves Maritime Demarcation Agreement with Egypt, 2020 <https://www.egypttoday.com/Article/1/91341/Greek-parliament-approves-maritime-demarcation-agreement-with-Egypt> (09.09.2020)

Karasularının genişliği Karadeniz’de 12, Ege’de 6 mil olan Türkiye 1982 tarihli BMDHS’ye taraf değildir ve aynı zamanda iç hukukunda da kıta sahanlığı ve MEB’ine ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır.²³⁰

Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki iddiası ise GKRY’nin Mısır ve İsrail ile ikili anlaşmalar imzalayarak, deniz yetki sahalarını Türkiye ve KKTC aleyhinde genişlettiği şeklindedir.²³¹ Türkiye 2004 yılında Birleşmiş Milletler Deniz Bülteninde yayınlanan notasıyla GKRY-Mısır arasındaki MEB paylaşım anlaşmasını tanımadığını belirtmiştir.²³² Gerekçe olarak, Rum kesiminin Kıbrıs’ın her iki toplumunu hukuki ve fiili olarak temsil edemeyeceği ve kendi kıta sahanlığından geçmesi hasebiyle Türkiye’nin “*ipso facto*”²³³, “*ab initio*”²³⁴ egemen haklarını ihlal ettiğini göstermiştir.

Şekil 10. Türkiye’nin MEB İddiası

Kaynak: Crisis Group

²³⁰ Kütükçü ve Kaya, s.92

²³¹ Demiryol, s.261

²³² *United Nations, Law of the Sea Bulletin*, 2005

https://www.un.org/Depts/los/doalos_publications/LOSBulletins/bulletinpdf/bulletin54e.pdf, (25.10.2018)

²³³ Kendiliğinden

²³⁴ Başlangıçtan İtibaren

“Bu, Türkiye tarafından bir egemenlik ihlali ve son kertede ulusal güvenliğe yönelik bir tehdit olarak algılanmıştır.”²³⁵ Türkiye, GKRY’nin yapmış olduğu anlaşmalara karşılıklılık ilkesi uyarınca yanıt vererek, 2011 yılında KKTC ile Kıta sahanlığı Sınırlama Anlaşması²³⁶ yapmış, akabinde bölgede doğalgaz ve petrol arama faaliyetlerine başlamıştır.²³⁷ Türkiye, GKRY ve Yunanistan’ın tezleri gerçekleşmesi durumunda kendi iddia ettiği ve savunduğu 148 bin kilometrekarelik deniz yetki sahasını kaybetmiş olacak, 189 bin kilometrekare yerine 41 bin kilometrekare bir deniz alanına sahip olacaktır.²³⁸ Bu noktada anlaşmalarla yaratılan *filii duruma* en iyi cevap Libya ile yapılan anlaşma olmuştur. 27 Kasım 2019’da Libya-Türkiye Akdeniz’deki Deniz Yetki Sahalarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası imzalanmış ve buna göre Doğu Akdeniz’de Türkiye ve Libya Devletleri’nin arasında karşılıklı kıyıları baz alınarak kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge paylaşımları yapılmıştır.²³⁹ Anlaşma 30 Eylül 2020 tarihinde Birleşmiş Milletler tarafından onaylanarak BM Deniz Bülteni’nde yayınlanmıştır.²⁴⁰ Anlaşmaya göre iki devlet, birbirilerinin münhasır ekonomik bölgesinden diğerine uzanan bir doğal kaynak olması durumunda iş birliği yapabilecek ve bölgede diğer ülkeler ile başka bir sınırlandırma yapmadan önce anlaşmanın diğer muhatabını bilgilendirecek ve anlaşmanın diğer tarafı da müzakereler de bulunabilecektir.²⁴¹

²³⁵ Tolga Demiryol, s.261

²³⁶ “Türkiye Cumhuriyeti ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Arasında Akdeniz’de Kıta Sahanlığı Sınırlandırılması Hakkında Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Dışişleri Komisyonu Raporu”, <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss114.pdf> , (25.10.2018)

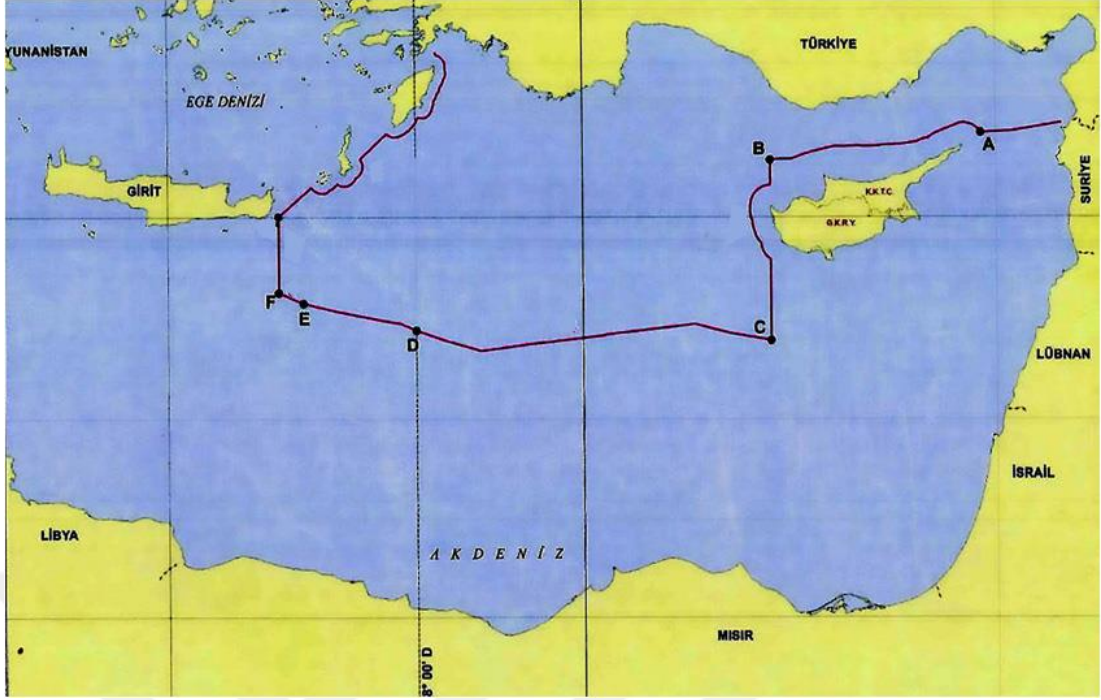
²³⁷ Demiryol, s.262

²³⁸ Cihat Yayıcı, *Libya Türkiye’nin Denizden Komşudur*, İstanbul: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2019, s.39

²³⁹ *Resmî Gazete*, Türkiye Cumhuriyeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti Arasında Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191207-2.htm>, (22.09.2020)

²⁴⁰ *Birleşmiş Milletler*, Türkiye Cumhuriyeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti Arasında Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası [https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/Turkey_11122019_\(HC\)_MoU_Libya-Delimitation-areas-Mediterranean.pdf](https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/Turkey_11122019_(HC)_MoU_Libya-Delimitation-areas-Mediterranean.pdf) , (08.08.2020)

²⁴¹ a.y

Şekil 11. Türkiye-Libya Deniz Yetki Sahası Anlaşması

Kaynak: T.C Dışişleri Bakanlığı

Dışişleri Bakanlığı İkili Siyasi İşler ve Denizcilik-Hava-Hudut Genel Müdürü Çağatay Erciyes sosyal medyadan yaptığı paylaşım ile harita ve anlaşma metninde belirtilen konumların, 2011 yılındaki Türkiye- KKTC kıta sahanlığı anlaşması ve Türkiye-Mısır ana karalar arası ortay hattın dikkate alınarak yapıldığını belirtmiştir.²⁴² Yine Çağatay Erciyes'in Küresel Siyasal Eğilim Merkezi'nde (GPOT) yaptığı sunum Dış İşleri Bakanlığı'nın internet sitesinde yayınlanmış ve bu sunumda anlaşmanın öneminden bahsedilmiştir. Buna göre anlaşma sadece Türkiye'nin değil Libya'nın da bölgedeki çıkarlarını savunan bir anlaşmadır ve Libya muhtemel Yunanistan ile yapabileceği anlaşmadan yaklaşık 36.000 km² daha fazla bir deniz yetki alanına sahip olmuştur.²⁴³ Anlaşma Türkiye'nin adaların doğrudan bir deniz yetki alanı yaratmadığı, kıyı uzunluğu ve deniz yetki sahası arasındaki oransallık prensibi gibi hukuki dayanaklarını destekler niteliktedir.²⁴⁴ Böylece Türkiye Doğu Akdeniz bölgesinde, yarı-kapalı bir

²⁴² Çağatay Erciyes'in Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Kıta Sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge Sınırları Paylaşımı, <https://twitter.com/CErciyes/status/1201423920936734720>, (09.09.2020)

²⁴³ Çağatay Erciyes, "Türkiye'nin Siyasi ve Hukuki Tezleri İsimli Sunumu" *Doğu Akdeniz'de Enerji, Güvenlik ve Uluslararası Hukuk Semineri*, Küresel Siyasal Eğilim Merkezi, s.25

²⁴⁴ Erciyes, s.26

denizde sahilleri bitişik ve karşı karşıya olan devletlerin anlaşma yaparken hakkaniyet ilkesi gereği anlaşma yapılacak bölgenin coğrafi şartları dikkate alınması gerektiği tezini bir anlaşma ile göstermiş oldu. Bu anlaşma ile Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarının batı sınırını kesinleştirdi.²⁴⁵ Aynı zamandan bölgede Türkiye'yi deniz yetki sahaları üzerinden çevrelemeye çalışan Doğu Akdeniz Gaz Forumu ülkelerine diplomatik ve hukuki bir cevap niteliği taşımaktadır.²⁴⁶ Bununla birlikte Libya'nın Yunanistan ile yapacağı anlaşmadan daha fazla bir deniz yetki sahasına kavuşması diğer bölge ülkelerin de deniz yetki sahası paylaşım anlaşmalarını gözden geçirmeye sevk edebilir.²⁴⁷ Mısır, GKRY ve Yunanistan yerine Türkiye ile anlaşarsa 26.000 km², İsrail, GKRY yerine Türkiye ile anlaşarsa 4.600 km², Lübnan, GKRY yerine Türkiye ile anlaşarsa 3.957 km² daha fazla deniz yetki sahasına sahip olacaklardır.²⁴⁸ Türkiye'nin Libya ile yaptığı anlaşma ile kendi hukuki tezleri bir başka kıyıdaş ülke tarafından desteklenmiş olmuş ve iddialarını fiiliyata dökmüş oldu.²⁴⁹ Bu bağlamda Türkiye artık diğer kıyıdaş ülkelerin yaptığı anlaşmalara egemenlik haklarını ihlal ettiği neticesiyle nota veren ülke değil aynı zamanda kendisi de yapmış olduğu deniz yetki sahası anlaşmasıyla bunu daha açık şekilde gösteren ülke olmuştur.

3.2.3 İctihatlar Çerçevesinde Türkiye'nin Deniz Yetki Sahası İddiaları

Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin hak iddia ettiği münhasır ekonomik bölgeye sahip olması enerji güvelliğini artıracak olması açısından büyük öneme sahiptir. Böylece çok geniş bir alanda zengin potansiyele sahip bölgede hidrokarbon arama faaliyetleri yürütebilecektir. Türkiye'nin MEB iddiası, enerji güvenliği yanında Güney Kıbrıs'ın yapmış olduğu deniz yetki sahası paylaşım anlaşmalarına vermiş olduğu notalarda da ifade ettiği üzere direk egemenlik hakları ile ilgilidir. MEB bir hukuki kavram olsa da diğer bölge ülkeleri ile anlaşarak çözüme kavuşacağı için bu yönüyle diplomasi ile de ilgilidir. Bu bağlamda ilk başta iddiaların hukuki dayanağı incelenmelidir. Bu dayanak ne kadar güçlü olursa MEB üzerinden yaşanan ihtilaflarda Türkiye'nin elindeki gücü

²⁴⁵ a.y

²⁴⁶ a.g.e S.28

²⁴⁷ a.y

²⁴⁸ Cihat Yaycı, *Libya Türkiye'nin Denizden Komşusudur*, s.166

²⁴⁹ Yücel Acer, "Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanları ve Türkiye – Libya Mutabakatı", *SETA Analiz*, No.301, (Aralık 2019), s.12

o kadar fazla olacaktır. Aynı zamanda ihtilaflı bölgelerde fiili arama faaliyetleri yürütmek de fiilen bir baskı unsuru oluşturacaktır. Bununla birlikte diğer ülkeler ile ikili anlaşmalar ve yürütülen diplomasi de çok önemlidir.

Türkiye ve GKRY-Yunanistan arasında ihtilafın yaşanmasının temel sebebi daha önce değindiğimiz deniz yetki alanlarının paylaşımında uygulanması gereken metotlar üzerindedir. Uluslararası deniz hukukun temel kaynağı olan 1982 BMDHS’nde, Türkiye tarafı olmasa da sözleşmenin bir uluslararası hukuk kaynağı olduğunu kabul etmek zorundadır,²⁵⁰ yarı kapalı ve birden çok devletin deniz yetki sahaları iddialarının ihtilaflı olduğu bölgelerde, tüm devletlerin anlaşarak ve hakkaniyete uygunluk prensibi doğrultusunda çözüme kavuşturulması belirtilmiştir. GKRY, Doğu Akdeniz’in ortasında bulunan konumunu kullanarak diğer ülkeler ile eşit uzaklık ilkesi doğrultusunda münhasır ekonomik bölge paylaşımı yapılmasını hakkaniyete uygun olduğunu öne sürmektedir. Yunanistan ise Türkiye’ye daha yakın yanlış taraftaki adalarının Meis dahil olmak üzere tam münhasır ekonomik bölgeye sahip olmasının gerekliliğini savunmaktadır. Bu durumu ise oransallık ve coğrafyanın üstünlüğü prensipleri açısından değerlendirirsek, bölgenin en uzun kıyı uzunluğuna sahip ülkesi Türkiye’nin sahip olabileceği deniz sahası çok sınırlı bir alan olarak kalacaktır ve hakkaniyete uygun bir paylaşım olmayacaktır

1982 BMDHS Sözleşmesi’nde tam olarak deniz yetki alanlarının sınırlandırılması yönteminin nasıl olacağı belirtilmediği için, deniz yetki sahalarının sınırlandırılması ile alakalı içtihatlarında incelenmesi gerekir. İçtihatlar, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesini ve uluslararası teamül hukukunu yorumlayıp netleştirdiğinden²⁵¹ aslında bölgede nasıl bir hakça sınırlandırma yapılacağı sorusunun cevabını da vereceği ifade edilmektedir. Daha önceki deniz yetki sahaları ile alakalı yargı kararlarının incelenmesi bölgedeki deniz yetki alanları paylaşımı için emsal niteliğinde olacaktır.

Yargı kararlarını incelemeyen önce 1982 BMDHS’de hakkaniyetli çözüme ulaşmaya yönelik belirlenen bazı metotlar çerçevesinde Türkiye’nin iddiaları incelenecektir. GKRY, Doğu Akdeniz’in ortasında bulunan konumunu kullanarak diğer ülkeler ile

²⁵⁰ BMDHS,

²⁵¹ Aurelia A. Georgopoulos, “Delimitation of Continental Shelf in The Aegean Sea”, *Fodham International Law Journal*, Cilt.12, No.1, (1988), s.104

eşit uzaklık ilkesi doğrultusunda münhasır ekonomik bölge paylaşımı yapılmasını hakkaniyete uygun olduğunu öne sürmektedir. GKRY birincisi uluslararası camia ve BM’ye yansımış Kıbrıs Sorunu devam ederken tüm adanın tek otoritesi gibi hareket ederek anlaşmalar yapması bir yana bu yapılan deniz sahası paylaşım anlaşmalarının da kapalı ve yarı kapalı denizlerde “*hakkaniyet ilkesi*” gereğince diğer devletlerin hakları da gözeterek sınırlandırma yaptığını söylemekte epeyce güçtür. Uluslararası deniz hukuku açısından sınırlandırma yapılırken ana karanın esas alınması ilkesi gereği, bu nedenle GKRY’nin Mısır ile yapmış olduğu ortay hat ve eşit uzaklık temelli sınırlandırma yerine Türkiye ve Mısır anakaraları esas alınarak yapılması hakkaniyete uygun olacağı ifade edilmektedir.²⁵² Türkiye ve Mısır arasında Kıbrıs Adası harici sınırlandırma yapmayı önleyici bir coğrafi engel bulunmamakta ve GKRY’nin sahip olduğu kıyı uzunluğu ile Mısır ve Türkiye’nin kıyı uzunlukları esas alındığında, oransallık prensibi gereği GKRY sahip olması gerekenden çok daha fazla bir deniz alanına sahip olacaktır.²⁵³ Mısır yapmış olduğu anlaşma ile kendisi de aslında 11500 km²’lik bir deniz alanından vazgeçmiş²⁵⁴ olmakla birlikte aynı zamanda Türkiye’nin de sahip olması gerektiğinden daha az bir alanla sınırlandırılmasını da iddia etmiş olarak, sahip olmadığı bir hakkı başkasına devretmeme ilkesini de çiğnemiş olmaktadır.²⁵⁵

Yunanistan ise, Türkiye’ye daha yakın yanlış taraftaki adalarının, Kerpe, Koşot, Rodos ve Meis, tam münhasır ekonomik bölgeye sahip olmasının gerekliliğini savunmaktadır. Bu durum “*oransallık*” ve “*coğrafyanın üstünlüğü*” prensipleri açısından değerlendirildiğinde,²⁵⁶ bölgenin “*en uzun kıyı uzunluğuna sahip*” ülkesi Türkiye’nin sahip olabileceği deniz sahası çok sınırlı bir alan olarak kalacağı için hakkaniyete uygun bir paylaşım olmayacaktır. Aynı zamanda bu adaların Türkiye-Yunanistan ortay hattının ters konumunda kalması ve Türkiye’ye çok yakın konumları

²⁵² Yayıcı, *Libya Türkiye’nin Denizden Komşusudur*, s.39

²⁵³ Yusuf Aksar, *Temel Metin ve Davalarla Uluslararası Hukuk*, Ankara: 1. Basım, Seçkin, 2017, s.459

²⁵⁴ Yayıcı, *Libya Türkiye’nin Denizden Komşusudur*, s.39

²⁵⁵ Aksar, s.457

²⁵⁶ Yayıcı, *Libya Türkiye’nin Denizden Komşusudur*, s.62

dolayısıyla, Yunanistan'ın bu iddiası, “*kapatmama ilkesine*” de aykırı bir durum oluşturmaktadır.²⁵⁷

Doğu Akdeniz'deki deniz yetki sahalarına emsal olması nedeni ile incelenmesi gereken ilk dava Uluslararası Adalet Divanı'nda görülen 1969 yılındaki birbirine bitişik ve ihtilafli deniz yetki sahalarının paylaşımında kullanılacak prensiplerin belirlenmesi amacıyla görülen Federal Almanya Cumhuriyeti ile Danimarka ve Hollanda arasındaki Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davası'dır. Bu davada Danimarka ve Hollanda kıta sahanlığı sınırlandırmasının 1958 Cenevre sözleşmesi 6. Madde 2.fıkrasındaki “*özel şartlar başka bir sınır hattını haklı kılmıyorsa, her bir ülkenin kara sularının ölçülmeye başlandığı esas hatların en yakın noktaları baz alınarak eşit uzaklık ilkesi uygulanır*” hükmü uyarınca yapılmasını talep etmişlerdir.²⁵⁸ Almanya ise eşit uzaklık ilkesinin bir teamül hukuku olmadığını ve özel şartların olması halinde anlaşmanın ilgili maddesinde belirtildiği gibi uygulanamayacağını savunmuş ve bu prensibin somut olayda hakkaniyetli çözümü sağlayamayacağını söylemiştir.²⁵⁹ UAD vermiş olduğu kararda, Federal Almanya'nın tezini doğrular şekilde *eşit uzaklık* prensibinin bir uluslararası teamül oluşturmadığını, bu yüzden bu davada da Danimarka ve Hollanda'nın iddia ettikleri üzere zorunlu olarak uygulanmasının gerekmediğine hükmetmiştir.²⁶⁰

Aynı şekilde Divan, birbirlerine bitişik kıta sahanlığı bulunan ülkelerin sınırlandırma yapılırken ele alınması gereken ana konseptlerin aralarındaki anlaşma ve hakkaniyete uygunluk prensibi olduğunu söylemiştir.²⁶¹ Bununla birlikte, 1954 Truman Bildirgesi'ni takiben oluşturulan kıta sahanlığı yasal rejiminin amaçlarından biri olan toprak altı doğal kaynakları da sınırlandırma yapılırken dikkat edilmesi gereken bir diğer husustur.²⁶² Divan'ın bir diğer önemli kararı ise paylaşımın hakça olması için kıyıdaş ülkelerin kıyı uzunlukları ile sahip olduğu kıta sahanlığı arasındaki orantıdır.²⁶³ Aynı zamanda Almanya'nın Kuzey denizi kıyılarının yapısı da özel durum

²⁵⁷, a.y

²⁵⁸ *International Court of Justice, North Sea Continental Shelf Case, 1969, s.11*

²⁵⁹ a.g.e, s.12

²⁶⁰ a.g.e s. 46

²⁶¹ a.g.e, s.34

²⁶² a.g.e s.52

²⁶³ a.g.e s.53

oluşturmaktadır.²⁶⁴ Bu davada çıkan kararlara bakarak, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin salt eşit uzaklık temelli sınırlandırma anlaşmaları yapmasının hakkaniyete uygun olduğunu savunmasının uluslararası deniz hukuku açısından hiçbir hukuki dayanağı olmadığını söyleyebiliriz.

Doğu Akdeniz Bölgesi için emsal olabilecek ikinci dava her ikisi de 1958 Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin imzacısı İngiltere ve Fransa arasında uluslararası hakemlik mahkemesinde görülen 1977 yılındaki davadır. Bu dava özellikle İngiltere'nin yanlış taraftaki adalarının kıta sahanlığına sahip olup olmayacağı ile alakalı olduğundan Doğu Akdeniz'deki Türkiye ve Yunanistan arasındaki paylaşım örnek teşkil etmesi bakımından çok önemlidir. Hakemlik mahkemesince belirtildiği üzere davanın konusu; ada ve takımadaların 1958 Cenevre sözleşmesinde belirtildiği üzere özel durum oluşturup oluşturmadığıdır.²⁶⁵ Bunula birlikte mahkemenin inceleyeceği bir diğer husus ise; Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'ndeki ortay hat-eşit uzaklık prensibi ile Kuzey Denizi Davası'nda UAD tarafından uluslararası teamül hukuku olarak kabul edilen hakkaniyetli paylaşım ilkeleri arasındaki ilişkidir.²⁶⁶

Hakemlik mahkemesi verdiği kararda, ister İngiltere'nin Cenevre sözleşmesi 6. maddedeki eşit uzaklık prensibine dayandırdığı Manş Adaları baz alınarak eşit uzaklık prensibi ile paylaşımın yapılması iddiası, ister Fransa'nın teamül hukuku gereği hakkaniyetli paylaşım prensibi iddiası olsun, her iki durumda da adaların konumundan dolayı coğrafi şartların kıta sahanlığı belirlenmesinde göz önüne alınacağı hükmünü vermiştir.²⁶⁷ Zaten Cenevre Sözleşmesinde de özel durum şartı aranır ve mahkeme vermiş olduğu kararda hakkaniyetli çözüm ilkesi gereği yanlış tarafta bulunan Manş Adaları'nın kıyıları yan yana ve karşı karşıya olan ülkelerin kıta sahanlığı paylaşımında özel durum oluşturduğunun hükmünü vermiş oldu. Bununla birlikte iki ülke arasındaki ortay hattın İngiltere tarafında kalan Manş Kanalı girişinde konumlanmış İngiltere'ye ait Sicilya Adası'nın da özel şart oluşturduğuna hükmetmiş ve hakkaniyetli paylaşım metodunun; ilk olarak iki ana kara esas alınarak oluşturulan eşit uzaklık ile Sicilya Adası baz alınarak oluşturulan eşit uzaklığın ortasını iki ülke

²⁶⁴ a.y

²⁶⁵ a.y

²⁶⁶ *United Nations, Reports on International Arbitral Awards Delimitation of The Continental Shelf Between UK and France, 2006 s.3*

²⁶⁷ a.g.e, s.51

arasında kıta sahanlığı belirlenmesinde kullanılacak ortay hat olmasına hükmetmiştir.²⁶⁸ Böylece Sicilya Adası ters konumda bulunmamasına karşın deniz sahası belirlenmesinde kısmi etkisi olmuştur. Yunanistan'ın Türkiye ile ortay hattının ters konumundaki adaları baz alarak bir deniz yetki sahası paylaşımı iddia etmesinin hukukiliği de bu davadan hareketle tartışmalı bir konuma düşmektedir. Kaldı ki aynı dava da yanlış konumda bulunmayan adaların dahi bir özel şart olduğu görülmekte ve bu Türkiye'nin hukuken elini iyice güçlendirmektedir.

UAD'de coğrafi şartların deniz yetki sahaları paylaşımında özel durum yaratıp yaratmadığı ile alakalı olarak görülen bir başka önemli dava ise 1982 tarihli Libya ve Tunus arasındaki davadır. Bu dava da iki ülke aralarındaki 1978 tarihli özel anlaşmanın maddeleri uyarınca Divan'dan aralarındaki kıta sahanlığı paylaşımında belirlenmesi gereken metotların ve uluslararası hukuk kurallarının ne olduğunu talep edilmesi üzerine görülmüştür.²⁶⁹ Bu davada bir kez daha eşit uzaklık metodunun uygulanmasının hakça çözüme ulaştırmayacağını vurgusu yapılmıştır.²⁷⁰

Aynı şekilde 1985 tarihli Libya-Malta Kıta Sahanlığı Davası 'da kıyıları karşı karşıya bulunan ülkelerin arasındaki deniz yetki alanları paylaşımının nasıl yapılacağına dair UAD'nin oluşturduğu en önemli içtihatlardan birisidir. Sadece kıyıları karşı karşıya olan ülkeler için değil aynı zamanda Malta'nın bir ada ülkesi olması, kıyı uzunluğunun diğer bölge ülkelere kıyasla çok kısa olması ve iki ana kara ülkesinin ortasında yer alması sebebiyle de bu yargı kararı aynı durumdaki diğer ihtilaflı bölgeler için emsal olması bakımından önemli bir yere sahiptir. UAD verdiği kararda, sınırlandırma yapılırken Malta'nın bir ada devleti olmasının kıta sahanlığı paylaşımında farklı bir statüye sahip olması gerektirmediği, ancak asıl dikkate alınması gereken hususun, Malta'nın bir ada devleti veya takımada devleti olması değil daha geniş bir coğrafi bağlamdan bakıldığında yarı kapalı bir denizde kendisini çevreleyen diğer ülkelere göre konumudur.²⁷¹ Bu açıdan bakıldığında GKRY'de aynı şekilde Doğu Akdeniz'de coğrafi olarak çevresi diğer birçok ülke tarafından çevrilidir ve deniz yetki sahası paylaşımında bu durum göz önüne alınmalıdır.

²⁶⁸ a.g.e, s.117

²⁶⁹ *International Court Of Justice, Tunisia-Libya Continental Shelf Case*, s.4

²⁷⁰ a.y

²⁷¹ *International Court Of Justice, Libya-Malta Continental Shelf Case*, s.33

Mahkeme Libya'nın iddiası olan kıyı uzunluğu ile sahip olunan kıta sahanlığı arasında bağlantı olmasını, özellikle bu durumdaki bölgeler için hakkaniyetli paylaşımı sağlamak adına çok önemli olduğunun altını çizmiştir.²⁷² Aynı zamanda orantılılık ilkesi gereği ülkelerin sahip olduğu kıyı şeridiyle sahip olacakları kıta sahanlığının orantılı olması gereğinin prensibisin hakça çözüm ilkesinden doğduğunun altını çizmiştir.²⁷³ Nihai kararında Malta'nın Fıfla Adası paylaşımına dahil edilmeyip en alçak su seviyesi olduğu nokta ile Libya'nın en düşük su seviyesi olduğu nokta arasında bir paylaşımın yapılması gerektiğine hükmetmiş, böylece Libya Malta'nın iddia ettiği ortay hat metodunun kullanılmasına göre yapılacak paylaşımdan daha fazla bir deniz yetki alanına sahip olmuştur.²⁷⁴ Bu dava açısından bakıldığında Doğu Akdeniz'de hakça bir çözüm gereği oransallık prensibi çerçevesinde bölgenin en uzun kıyısına sahip ülkesi Türkiye'nin Yunanistan ve GKRY'nin iddia ettiği gibi kıyı uzunluğuna göre çok küçük bir deniz yetki sahasına sahip olmasının hakkaniyete uygun olmadığını söyleyebiliriz.

İçtihatlarla bakarak; her ne kadar Türkiye'nin hukuki olarak haklı olduğu söylenebilse de, daha önceden ifade edildiği gibi deniz yetki sahası paylaşımlarının belirlenmesinde ilk şart, ülkeler arasındaki anlaşmalar olduğu için paylaşımın bir de diplomatik yanı vardır. Bu noktada Türkiye'nin bölgedeki diplomatik etkileşimleri büyük önem arz etmektedir. Aynı zamanda *arama faaliyetleri* ile de bölgede *fiilen* bulunması gerekmektedir.

²⁷² a.g.e s.35

²⁷³ a.g.e., s.56

²⁷⁴ a.g.e s.48

Tablo 12. Deniz Yetki Sahaları ile Alakalı Bazı Davalar ve sonuçlar

Dava	Davanın Konusu	Davaya Katılan Ülkeler ve Savundukları prensiler	SONUÇ
Kuzey Denizi Kıta Sahanlığı Davası	Deniz Yetki Sahası Sınırlandırılmasında Uygulanması Gereken Prensiplerin Belirlenmesinde Coğrafi Şartların Değerlendirilmesi	Almanya; Hakkaniyet İlkesi, Coğrafi Şartların Özel Durum Oluşturması Hollanda, Danimarka; Eşit Uzaklık İlkesi	1.Eşit Uzaklık İlkesinin bir Uluslararası teamül Hukuku olmadığı ve esas olanın hakkaniyet ilkesi olduğu 2.Hakkaniyetli paylaşım için kıyıların yapısının özel durum Yaratabileceği 3.Oransallık İlkesi gereği kıyı uzunluğu ile sahip olunan kıta sahanlığı arasında orantı olması
Manş Adaları Davası	Deniz Yetki Sahası Sınırlandırılmasında Uygulanması Gereken Prensiplerin Belirlenmesinde Adaların Durumu	İngiltere; Adaların tam Kıta Sahanlığına Sahip olması ve Eşit Uzaklık Fransa; Hakkaniyetli Paylaşım	1.Yanlıştaki Adaların deniz yetki alanlarının paylaşımının hakkaniyet ilkesi Uyarınca yapılmasında etki yapmaması 2.Yanlıştaki Olmayan bir adanın da hakkaniyetli paylaşımında tam etki yapmayabileceği
Libya-Malta Davası	Deniz Yetki Sahası Sınırlandırılmasında Uygulanması Gereken Prensiplerin Belirlenmesinde Kıyı Uzunluklarının Etkisi	Malta; Eşit Uzaklık Libya; Oransallık	1. Kıyı Uzunluğu ile Sahip olunan deniz yetki sahasının Orantılı olması 2. Ada Devletlerinin Kıyı devletleri ile aynı şekilde deniz yeki alanına sahip Olabileceği 3. Ada Ülkesinin Etrafı diğer ülkeler ile çevrili olması durumunda daha geniş bir coğrafi açıdan yaklaşarak çözüm

3.3 İHTİLAFLI BÖLGELERDE HİDROKARBON KAYNAKLARI ARAMA FAALİYETLERİ

3.3.1 GKRY'nin Doğal Gaz Arama ve İhale Süreçleri

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, kendi iddia ettiği Münhasır Ekonomik Bölgesinin 13 keşif bloğunu 4 Mayıs 2007 tarihinde uluslararası enerji şirketlerinin keşif yapması için ihaleye açtığını duyurmuştur.²⁷⁵ İhale süreci sonunda ise GKRY, 20 Ekim 2008 tarihinde bu keşif bloklarından sadece 12. Blok için merkezi Amerika'da bulunan Noble Energy firması ile anlaştığını ilan etmiştir.²⁷⁶ GKRY, 11 Şubat 2012 tarihinde ise bu keşif bölgeleri için 2. İhale sürecini başlattığını anons etmiş ve bu sürecin sonunda ise 24 Ocak 2013 tarihinde 2,3 ve 9. bloklar için İtalyan şirketi ENI ve Güney Kore şirketi KOGAS ve 6 Şubat 2013 tarihinde ise 10 ve 11. Bloklar için Fransız TOTAL şirketi ile anlaşmıştır.²⁷⁷ 3. İhale süreci de GKRY tarafından 2016 yılında başlamış 6, 8 ve 10. Blokları ihaleye açmıştır.²⁷⁸ 2017 yılında 6. ve 8. Bloklar ENI ve TOTAL, 10. Blok ise Amerikan Exxon Mobile ve Qatar Petroleum şirketi ile anlaşmıştır.²⁷⁹ 2019 yılında ise yine TOTAL ve ENI şirketine 7. Blok için keşif lisansı verilmiştir.²⁸⁰ Böylece GKRY 1, 4. ve 5. Bloklar hariç bütün keşif blokları için uluslararası şirketlere doğal gaz arama ve çıkarma anlaşmaları yapmış oldu.

²⁷⁵ GKRY Enerji, Ticaret ve Endüstri Bakanlığı, Hidrokarbon Arama ve İhale Süreçleri İle İlgili Duyuru
<http://www.mcit.gov.cy/mcit/hydrocarbon.nsf/All/6B1A07BCFCEB6AD9C2257FA20023A12ED?OpenDocument>, (12.10.2019)

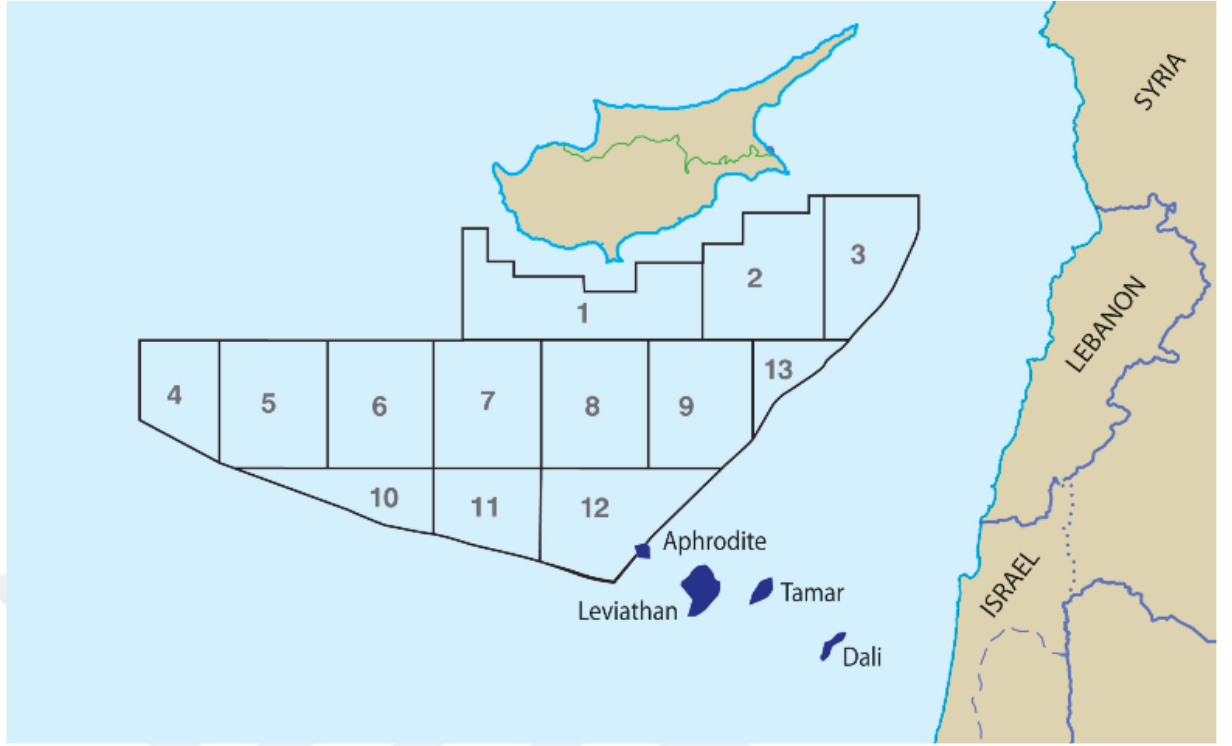
²⁷⁶ a.y

²⁷⁷ GKRY Enerji, Ticaret ve Endüstri Bakanlığı, Hidrokarbon Arama ve İhale Süreçleri İle İlgili Duyuru,
<http://www.mcit.gov.cy/mcit/hydrocarbon.nsf/All/9D1FB4E966F93F27C2257FA200235A16?OpenDocument> (12.10.2019)

²⁷⁸ GKRY Enerji, Ticaret ve Endüstri Bakanlığı, Hidrokarbon Arama ve İhale Süreçleri ile İlgili Duyuru
<http://www.mcit.gov.cy/mcit/hydrocarbon.nsf/All/CBDE99F9A17507A6C2257FA200279F1E?OpenDocument> (12.10.2019)

²⁷⁹ GKRY Enerji, Ticaret ve Endüstri Bakanlığı, Hidrokarbon Arama ve İhale Süreçleri İle İlgili Duyuru
http://www.mcit.gov.cy/mcit/hydrocarbon.nsf/page16_en/page16_en?OpenDocument, (12.10.2019)

²⁸⁰ a.y

Şekil 12. GKRY'nin Keşif Blokları

Kaynak: Crisisgroup

Tablo 13. GKRY'nin Hidrokarbon Arama ve İhale Süreçleri

	1. İhale Süreci	2. İhale Süreci	3. İhale Süreci
İhale Tarihi	2007	2012	2016
Anlaşma Sağlanan Bloklar	12	2,3,9,10,11	6,7,8,10
Anlaşılan Şirketler	Noble Energy	ENI, KOGAS, TOTAL	ENI, TOTAL, Exxen Mobile, Qatar Petroleum

3.3.2 Türkiye'nin Doğal Gaz Arama ve Bölgedeki Askeri Faaliyetleri

Türkiye Doğu Akdeniz'de kendi ilan ettiği kıta sahanlığında TPAO'na verdiği lisanslar aracılığı ile hidrokarbon arama çalışmaları yapmaktadır. Ayrıca 2011 yılında KKTC-Türkiye arasında yapılan Kıta Sahanlığı Sınırlama Antlaşması'nın akabinde KKTC Ekonomi ve Enerji Bakanlığı ile TPAO arasında Petrol Sahası Hizmetleri ve Üretim Paylaşımı Sözleşmesi de imzalanmış ve böylece TPAO KKTC'nin kıta sahanlığında

da hidrokarbon arama faaliyetlerine başlamış oldu.²⁸¹ TPAO'nun yıllık faaliyet raporlarından toplanan verilere göre, 2003-2016 yılları arasında Türkiye'nin bütün denizlerinde toplam 37.000 km² üç boyutlu sismik veri toplama çalışması yapılmış, 2017 ve 2018 yıllarında sadece Doğu Akdeniz'de 15.000 km² üç boyutlu sismik veri toplama çalışması yapılmıştır.²⁸²

Türkiye'nin bölgedeki hidrokarbon arama faaliyetleri açısından çok önemli bir dönüm noktası sayılabilecek gelişme ise 2017 ve 2018 yıllarında Fatih ve Yavuz derin deniz sondaj gemilerinin TPAO'nun envanterlerine eklenmesi ile olmuştur. 2012 yılında alınan Barbaros Hayrettin Paşa gemisi ile kademeli olarak yoğunlaştırdığı hidrokarbon sismik veri toplama faaliyetlerinin yanı sıra Türkiye sondaj faaliyetlerine de başlamış oldu. Fatih ve Yavuz sondaj gemileri son nesil derin deniz sondaj gemileri olup, 3650 metre su derinliğinde 12.200 m sondaj derinliğine kadar sondaj yapabilme kapasitesine sahiptirler.²⁸³ Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Fatih Dönmez bu gemiler ile ilgili olarak yaptığı açıklama da bu Dünya'da bu özelliklere sahip 16 geminin ikisinin Türkiye'de olduğunu ve Dünya'da da 10 ülkenin aynı nesil gemilere sahip olduğunu söylemiştir.²⁸⁴ 2018 yılında Barbaros Hayrettin Paşa Gemisi'nin topladığı sismik veriler neticesinde Fatih Gemisi tarafından 2.539 metre derinlikte Alanya-1 derin deniz sondaj kuyusu açılmış olup, bu kuyunun sondaj derinliği ise 5.500 metredir.²⁸⁵ Aynı zamanda 2018 yılında, Mersin Kuzey Erdemli-1 bölgesinde de sığ deniz sondaj faaliyetleri yine Fatih gemisi tarafından yapılmıştır.²⁸⁶

2019 yılında Türkiye kendi kıta sahanlığı ve KKTC'nin TPAO'ya verdiği lisans bölgelerinde ve de aynı zamanda GKRY ve Yunanistan blokunun da deniz yetki sahası iddialarının üst üste geldiği ihtilafli bölgelerde de sondaj faaliyetleri gerçekleştirmiştir. Türkiye Mayıs 2019 tarihinde kendi ilan ettiği kıta sahanlığında, Kıbrıs Adası'nın 75 km batısında TPAO'ya verdiği lisans bölgelerinde Finike-1 Sondaj Bölgesi'nde Fatih

²⁸¹ *Kıbrıs Postası*, TPAO ve KKTC Arasında Petrol Sahası Hizmetleri ve Üretim Paylaşım Sözleşmesi İmzalandı, 2011, https://www.kibrispostasi.com/c35-KIBRIS_HABERLERI/n65509-petrol-sahasi-hizmetleri-ve-uretim-paylasimi-sozlesmesi-imzalandi (22.20.2019)

²⁸² Türkiye Petrolleri A.O Genel Müdürlüğü, 2018 Yıllık Faaliyet Raporu, Ankara, 2018, s.28

²⁸³ TPAO, 2018 Yıllık Raporu, s.21

²⁸⁴ *Hürriyet*, Yavuzda Görevde, 2019, <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/yavuz-da-gorevde-41250712>, (22.09.2019)

²⁸⁵ TPAO, 2018 Yıllık Raporu, s.21

²⁸⁶ a.y

gemisi ile sondaj faaliyeti gerçekleştirmiştir.²⁸⁷ Yavuz gemisi ise Temmuz ayında ise KKTC'nin karasularında Karpaz Yarımadası'nın 20 km kuzeyinde KKTC hükümetinin TPAO'ya vermiş olduğu lisans aracılığı ile Karpaz-1 sondaj kuyusunu açmıştır.²⁸⁸ Bu faaliyetler ile Türkiye bölgedeki hidrokarbon denkleminde ve deniz yetki sahası paylaşımında kendisinin ve KKTC'nin hak iddiasını da yinelemiş olduğu söylenebilir.

Türkiye doğal gaz arama faaliyetleri dışında bölgedeki kendi iddia ettiği egemenlik haklarını korumak adına bölgede zaman zaman navtex ilan etme ve aynı zamanda caydırıcılık unsuru ve bölgedeki sismik araştırma ve sondaj gemilerini korumak adına savaş gemilerini de bölgeye getirmiştir.²⁸⁹ Bu bağlamda en önemli askeri faaliyet Akdeniz Kalkanı Harekatıdır (AKH). Türkiye harekatı 2006 yılında BTC Boru Hattı'nın faaliyete geçmesi ile enerji hatlarının güvenliğini sağlamak amacıyla başlatmıştır.²⁹⁰ Son yıllardaki gelişmeler ile birlikte harekatın enerji nakil hatlarının fiziki güvenliğini sağlama misyonuna Türkiye'nin kendi iddia ettiği deniz yetki alanlarında yürüttüğü sismik araştırma ve sondaj faaliyetleri yürüten gemilerini koruma, Türkiye'nin deniz yetki sahaları üzerinden ihtilaf yaşadığı ülkelerin ihtilafli bölgelerdeki arama faaliyetlerine karşı uyarılarda bulunma ve faaliyetlerini engelleme misyonu da eklenmiştir.²⁹¹ Ayrıca 10-11 Mart 2020'de Ürdün'den gelen gözlemcilerin katılımı ve 21 Nisan 2020'de ise harekat sırasında Pakistan ile karşılıklı bilgi paylaşımı yapılması harekata uluslararası bir boyut kazandırmıştır.²⁹² Doğu Akdeniz'de Türkiye tarafından gerçekleştirilen bir başka askeri faaliyet ise Eylül 2019'da gerçekleştirilen Kararlılık-2019 tatbikatıdır. Bu çerçevede altı gün süren insansız hava araçlarının da kullanıldığı gelişmiş su üstü harp eğitimleri yapılmıştır.²⁹³ Bununla birlikte

²⁸⁷ Çağatay Erciyes, "Hydrocarbon Exploration Activities in Eastern Mediterranean", *Changing Balances: The Future of Energy Paneli*, Stratejij, Teknik, Ekonomik Araştırmalar Merkezi, 17.09.2019, s.2

²⁸⁸ a.y

²⁸⁹ Nurşin Ateşoğlu Güney, "New Balance of Power in The Eastern Mediterranean," *Stratejik Araştırmalar Merkezi*, No.17, (Haziran 2019), s. 14

²⁹⁰ Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Akdeniz Kalkanı Harekatı, 2015, https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik_id=28 (22.09.2020)

²⁹¹ a.y

²⁹² Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Bilgi Notu, 2020, <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=2029&dil=1>, (22.09.2020)

²⁹³ Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Bilgi Notu, 2019 <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1808&dil=1>

hidrokarbon arama faaliyetlerini sürdüren sismik araştırma ve sondaj gemilerine savaş gemileri, hücum botlar, İnsansız Hava Araçları (İHA) ve Silahlı İnsansız Hava Araçları (SİHA) ile refakat edildiğinin bilgisi kamuoyu ile paylaşılmaktadır.²⁹⁴ 17 Eylül 2020 tarihli En güncel bilgi notunda Yavuz Sondaj Gemisi ve Barbaros Hayrettin Paşa Sismik Araştırma Gemisi'nin bölgede faaliyetlerini sürdürdüğü ve deniz kuvvetlerince korunduğunun bilgisi paylaşılmıştır.²⁹⁵ Ayrıca Navtex ilanları ile de Türkiye bölgedeki faaliyetlerini duyurmaktadır. *Navtex; Deniz Kuvvetleri Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi tarafından yayınlanan, kazalar, meteorolojik olaylar su altı su üstü çalışmaları, arama kurtarma faaliyetleri ve tatbikatları seyir halindeki gemilerin tehlike ve risklere karşı uyarılmasını sağlayan uluslararası duyurulardır.*²⁹⁶ Bu navtexlerden özellikle 2017 yılında sekiz yıllığına ilan edilen ve AKH çerçevesinde Türk deniz kuvvetleri unsurlarının faaliyetlerini denizcilere bildiren navtex, Türkiye'nin bölgedeki tutumunu anlamak için çok önemlidir.²⁹⁷ En son 18 Eylül 2020 tarihli navtex ilanıyla Kıbrıs Adası açıklarında bir ay sürecek navtex ilan ederek, Barbaros Hayrettin Paşa Gemisi'nin sismik araştırma yapacağını bildirmiştir.²⁹⁸ Bu çerçevede Türkiye bölgedeki askeri ve doğal kaynak arama faaliyetlerini navtex mesajları yoluyla da bir anlamda uluslararası kamuoyuna da duyurmuştur.

3.4 BÖLGEDE TÜRKİYE KARŞITI İTTİFAKLAR DİPLOMASİSİ VE TÜRKİYE'NİN CEVABI

Uluslararası hukuk açısından değerlendirildiğinde Türkiye bölgedeki MEB paylaşımı için ileri sürdüğü iddiasında haklıdır. Diğer taraftan diplomatik açıdan değerlendirildiğinde bölgede Türkiye'ye karşı bölgesel ve küresel aktörler tarafından

²⁹⁴ Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Bilgi Notu, 2019 <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=1740&dil=1> (22.09.2020)

²⁹⁵ Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, Bilgi Notu, 2019 <https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=2153&dil=1> (22.09.2020)

²⁹⁶ Türk Sail, Denizcilik Terimleri Sözlüğü, <http://www.turksail.com/sozluk#liste>, (22.09.2020)

²⁹⁷ Kıy Emniyeti Genel Müdürlüğü, Navtex İlanı, 2017, http://www.kiyiemniyeti.gov.tr/turk_radyo_yayinlari?City=antalya&Date=5.10.2020&page=3&State=2 (22.09.2020)

²⁹⁸ Türk Deniz Kuvvetleri Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı, Navtex Duyurusu, 2020 http://www.shodb.gov.tr/shodb_esas/index.php/tr/seyir-emniyeti/seyir-duyurulari/antalya-navtex (22.09.2020)

bir çevreleme politikası vardır. Bu politikaya Libya ile yapılan Deniz Yetki Alanları ve Askeri İşbirliği Anlaşmaları ile bir cevap verilmiştir. Ancak sorunun çözümü için diğer bölge ülkeleri ile de deniz yetki sahası anlaşmaları yapmak için zemin oluşturarak haklı gerekçelerini açıklamak durumundadır. Özellikle Türkiye üzerinden gerçekleşebilecek gaz ihracat anlaşmalarını da etkileyecektir. İlk başta sorgulanması gereken Türkiye'nin AB ve küresel enerji jeopolitiğindeki önemine, bölgedeki doğal kaynakların hem enerji alt yapısı hem de taşıma maliyeti bakımından en iyi rota olmasına ve uluslararası hukuk bakımından deniz yetki alanları ile alakalı tezlerinin hukukiliğine karşın neden bölgesel ve küresel güçler Türkiye'ye karşı bir ittifak içindedir.

Bölgesel güç dengeleri açısından düşünüldüğünde, Türkiye uzun kıyı şeridi gereği meşru şekilde çok büyük bir deniz yetki sahası kazanıp Doğu Akdeniz gibi önemli bir bölgede geniş egemenlik haklarına sahip olması güç dengesini Türkiye lehine değiştirebilir. İkincisi Türkiye üzerinden doğal kaynakların ihracat senaryosu gerçekleşirse Türkiye'nin enerji merkezi olma potansiyeli artacak ve AB için enerji güvenliğindeki önemli rolü artacaktır. Her ne kadar Türkiye'nin bu anlamdaki talepleri en gerçekçi ise de Türkiye lehine değişecek bir güç dengesi istemeyen bölge ülkeleri aralarında Türkiye karşıtı ittifaka gitmişlerdir.

Bu ittifakın ana aktörleri; GKRY ve Yunanistan'dır. Her iki ülke de kendi tezleri lehinde sonuçlandırmak için Mısır, İsrail, Yunanistan, Lübnan ve Filistin ile üçlü zirveler gerçekleştirmişlerdir. İlk olarak GKRY ile 2003 yılında bölgedeki ilk MEB anlaşması yapan Mısır'ın katıldığı GKRY, Yunanistan, Mısır üçlü zirveleri incelenecek olursa, bu üç ülke toplamda yedi zirve gerçekleştirmişlerdir. İlk zirve 2014 yılında gerçekleşmiş, son zirve ise 2019 yılında gerçekleşmiştir. 2014 yılındaki ilk zirvenin deklarasyonunda, Türkiye'nin GKRY'nin münhasır ekonomik bölgesindeki sismik araştırma faaliyetlerine son vermesi gerektiğini söylemişlerdir.²⁹⁹ 2018 yılındaki altıncı zirve sonunda yayınlanan bildiride, Türkiye'nin GKRY'nin münhasır

²⁹⁹ *Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, Egypt-Greece-Cyprus Trilateral Summit Declaration, 2014, <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/news-announcements/egypt-greece-cyprus-trilateral-summit-cairo-declaration.html>, (22.09.2020)*

ekonomik bölgesindeki “illegal” aktivitelerine son vermesini istemişlerdir.³⁰⁰ Bu üç ülkenin Türkiye’ye karşı en sert tutumlarını aldıkları zirve ise 2019 yılındaki yedinci zirvede gerçekleşmiştir. Bu zirve sonrası yayınladıkları bildiride, Türkiye’nin sınır güvenliğini sağlamaya yönelik meşru gerekçeler ile Suriye’de gerçekleştirdiği Barış Pınarı Operasyonu’nun illegal olduğunu ve Türkiye’nin Suriye’nin demografik yapısını değiştirerek ülkenin toprak bütünlüğüne zarar verdiğini söylemişlerdir.³⁰¹ Doğu Akdeniz’deki faaliyetlerinin de uluslararası hukuka aykırı olduğunu söylemişlerdir.³⁰²

Türkiye’ye karşı bir başka ittifak ise GKRY, Yunanistan ve İsrail arasında gerçekleşen üçlü zirveler sonrası kurulmuştur. 2008 yılında Mavi Marmara Saldırısı sonrası bozulan Türkiye- İsrail ilişkileri sonrası İsrail aslında o tarihe kadar olan ilişkilerinin çok yakın seyretmediği GKRY ile 2010’da MEB anlaşması imzalamış ve daha sonrasında Yunanistan, GKRY ve İsrail arasında Türkiye’ye karşı bölgesel işbirlikleri kurulmuştur.³⁰³ Aralarında toplamda altı adet üçlü zirve gerçekleştirmişler ve 2019 yılındaki son üçlü zirveye ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo’da katılmıştır.³⁰⁴

Türkiye’yi bölgede yalnızlaştırmayı amaçlayan diğer yapı Doğu Akdeniz Gaz Forumu’dur (EMGF). Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de ihtilafı deniz alanlarına sahip olduğu Yunanistan, GKRY ve Mısır’ın girişimleri ile ilk başta bir bölgesel platform olarak kurulan EMGF; İsrail, Ürdün, İtalya’nın da üye olduğu bir bölgesel örgüt olarak 21 Eylül 2020 tarihinde kurulmuştur ve merkezi Kahire olarak belirlenmiştir.³⁰⁵

³⁰⁰ *İbna*, Joint Declaration at The Sixth Cyprus-Egypt-Greece Trilateral Summit, 2018, <https://balkaneu.com/joint-declaration-at-the-6th-cyprus-egypt-greece-trilateral-summit/> (22.09.2020)

³⁰¹ *State Information Service of Egypt*, Joint Declaration of Seventh Trilateral Cooperation Mechanism Summit Among Greece, Cyprus, Egypt <https://www.sis.gov.eg/Story/141944/Joint-Declaration-of-7th--Trilateral-Cooperation-Mechanism-Summit-Among-Egypt%2C-Cyprus%2C-Greece?lang=en-us>, (22.09.2020)

³⁰² a.y

³⁰³ George Stavris, “ The New Ebergy Triangle of Cyprus-Greece-İsrail: Casting a Net for Turkey?” *Turkish Policy Quarterly*, Cilt.11 No.2, (Yaz 2012), s.87

³⁰⁴ *İbna*, Participation of US Secretary of State in 6th Tripartite Cyprus-Greece-İsrail Summit <https://balkaneu.com/statements-by-the-leaders-after-the-6th-tripartite-cyprus-greece-israel-summit-with-the-participation-of-the-us-secretary-of-state-in-jerusalem/>, (22.09.2020)

³⁰⁵ *In-Cyprus*, East-Med Gas Forum Charter To Be Signed Via Teleconference on Tuesday, 2020 <https://in-cyprus.philenews.com/east-med-gas-forum-charter-to-be-signed-via-teleconference-on-tuesday/>, (22.09.2020)

Daha önceden Forum'a üye olacağını bildirip toplantılarına katılan ve uluslararası örgüt statüsünde de üye olması beklenen Filistin ise Forum Şartı'nı henüz imzalamamıştır.³⁰⁶ Böylece EMGF ile birlikte Doğu Akdeniz'de Türkiye karşıtı ittifak uluslararası bir örgüt nezdinde de vuku bulmuştur. Özellikle Mısır'ın bölgesel enerji merkezi olmak adına Türkiye'ye karşı önemli bir stratejik hamlesi olarak tanımlanan bu yapıya, TOTAL, Noble Energy ve Exxon Mobil gibi Fransız ve Amerikan enerji şirketlerinin bölgedeki varlığı nedeniyle Fransa ve ABD gibi ülkelerin ve/veya Lübnan ve Suriye gibi Doğu Akdeniz ülkelerinin katılması beklenmektedir.³⁰⁷ Bu nedenle Türkiye'nin de Doğu Akdeniz'deki enerji diplomasisinde etkin rol oynaması gerekmektedir. Bununla birlikte, Ağustos 2020'de Ermenistan, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon arama faaliyetlerinin Yunanistan ve GKRY'nin MEB'lerini ihlal etmesi sebebi ile uluslararası hukuka aykırı, saldırgan ve yayılmacı eylemler olduğunu iddia etmiştir.³⁰⁸ Azerbaycan-Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ Krizi'nde de özellikle Fransa'nın Ermenistan'ı desteklemesi Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de çevreleme politikası üzerinden okunabilir.

Karşılıklı navtex ilanları ve yürütülen arama faaliyetleri çerçevesinde Türkiye ile GKRY ve Yunanistan arasında yaşanan gerilime askeri faaliyetler de eklenince gerilimin tırmanabileceği düşünülmektedir. Ancak Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, 15 Eylül 2020 tarihinde kaleme aldığı makalede; Türkiye'nin asıl amacının Doğu Akdeniz'deki problemleri diplomatik yollar ve diyalog ile çözmek istediğini söylemiş, Türkiye'nin bölgedeki askeri varlığının saldırı gayesi ile değil, kendi kıta sahanlığındaki hidrokarbon arama faaliyetlerini korumak

³⁰⁶ *Anadolu Ajansı*, Filistin Doğu Akdeniz Gaz Forumu Toplantısına Katılmadı, 2020 <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/filistin-dogu-akdeniz-gaz-forumu-toplantisina-katilmadi/1981779>, (22.09.2020)

³⁰⁷ *The Arab Weekly*, East Med Gas Forum Turns Into Regional Organisation, İn blow To Turkey, 2020 <https://the arabweekly.com/east-med-gas-forum-turns-regional-organisation-blow-turkey>, (22.09.2020)

³⁰⁸ *Sputnik*, Ermenistan: Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Eylemleri Yasa Dışı <https://tr.sputniknews.com/dunya/202008151042661328-ermenistan-turkiyenin-dogu-akdenizdeki-eylemleri-yasadisi/>, (22.09.2020)

amacıyla olduğunu ifade etmiştir.³⁰⁹ Çavuşoğlu aynı makalede, Türkiye'nin bölgedeki temel hedeflerinin; Doğu Akdeniz'de

“1. Deniz Sınırlarının adil ve hakkaniyetli şekilde belirlenmesi,

2. Kıta Sahaneliği haklarımızın maksimalist deniz sınırı iddialarına karşı korunması,

3. Adil gelir paylaşımı mekanizmasının kurulmasıyla Kıbrıs Türkleri'nin adanın açık denizdeki kaynakları üzerindeki eşit haklarının korunması,

4. Kıbrıslı Türkler dahil tüm tarafların katılımıyla gerçek, kapsayıcı, adil ve hakkaniyete dayalı açık deniz enerji işbirliği mekanizmalarının oluşturulması”

olduğunu söylemiştir.³¹⁰ Bakan, aynı zamanda NATO ve Almanya'nın gerilimi düşürmeye yönelik politikalarını desteklediklerini, Fransa'nın tutumunun ise kınandığının altını çizmiş ve esasen çözümün iki ülke arasında olduğunu ve Türkiye'nin bölgedeki problemlerin “kazan-kazan” ile sonuçlanmasını istediğini belirtmiştir.³¹¹ Deniz Yetki sahaları sınırlandırma hususunda ise özellikle Yunanistan'a 580 km, Türkiye'ye 2 km uzaklıktaki Meis Adası üzerinden Yunanistan'ın iddia ettiği fazladan 40.000 kilometrekarelik alanın ne hukuku ne de mantığa uygun olmadığını belirtmiştir.³¹²

Doğu Akdeniz'de Küresel güç dengesi açısından bakıldığında, Rusya ve ABD'nin Ortadoğu ve Doğu Akdeniz bölgesi için bir güç mücadelesinde oldukları gözükmektedir.

ABD'nin Doğu Akdeniz politikası, II. Dünya Savaşı sonrası Sovyetler Birliği'ne karşı çevreleme politikasının gerekliliği çerçevesinde oluşturulmuştur. Bu bağlamda ABD'nin temel politikası; Ortadoğu, Kuzey Afrika bölgeleri ile birlikte Sovyetler Birliği'nin çekim alanına giren Doğu Akdeniz Bölgesi'nde askeri üslere sahip olmak ve Bağdat Paktı gibi bölgesel güvenlik örgütleri ile bölgede etkinliğini artırmaktır.³¹³

³⁰⁹ Mevlüt Cavuşoğlu, “Doğu Akdeniz'de Tercihimiz Önkoşulsuz Diplomasidir”, *Kathimerini*, 15 Eylül 2020, <http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-kathimerini-makalesi-15-9-2020.tr.mfa> (22 Eylül 2020)

³¹⁰ a.y

³¹¹ a.y

³¹² a.y

³¹³ Sezai Özçelik, “ABD'nin Akdeniz Politikası”, Hasret Çomak ve Burak Şakir Şeker (Ed.), *Akdeniz Jeopolitiği* içinde (769-786), Ankara: Nobel, 2019, s.774

Soğuk Savaş sonrasında ABD açısından Doğu Akdeniz Bölgesi, Orta Doğu’da bulunan petrol kaynaklarının güvenli bir şekilde taşınması için önemli bir stratejik bölge haline gelmiştir.³¹⁴ Bu çerçevede Doğu Akdeniz Havzası’nda keşfedilen hidrokarbon kaynaklarının ABD’nin bölgeye yönelik enerji güvenliği yaklaşımının da artmasını sağladığı söylenebilir. Daha önce belirtildiği gibi ABD, Yunanistan-GKRY ve İsrail üçlü zirvelerinde yer alarak bölgeye yönelik bu tutumunu göstermiştir. Bununla birlikte, Yunanistan ve ABD Doğu Akdeniz’de yaşanan gelişmeleri konu alan stratejik diyalog toplantıları yapmışlardır.³¹⁵ Aslında bir anlamda Doğu Akdeniz Bölgesi ABD için küresel güç statüsünü sürdürebilmek için kontrol etmesi zorunlu olan bir bölge haline gelmiştir.³¹⁶

Rusya için Suriye İç Savaşı Doğu Akdeniz’deki etkinliği için bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Suriye İç Savaşı’na müdahalesi savaşın gidişatını değiştirerek Ortadoğu ve Doğu Akdeniz Bölgesi’nde ABD’nin gücünü dengelemiştir.³¹⁷ Bu anlamda, Tartus ve Lazkiye’de bulunan askeri üsleri gelecekte de Rusya’nın Doğu Akdeniz’deki varlığını sürdürebilmesi için en önemli etmen olarak görülmektedir.³¹⁸ Diğer taraftan AB ülkelerinin en büyük gaz tedarikçisi olan Rusya’nın bölgedeki varlığı enerji jeopolitiği stratejilerinden ayrı düşünülemez. Avrupa ülkelerinin kendisine olan enerji ithalat bağımlılığını azaltmak adına yeni bir enerji koridoru teşkil edebilecek Doğu Akdeniz Bölgesi’nde bu anlamda da bir denge oluşturmak ve bölgedeki enerji diplomasinde söz sahibi olmak istediği ifade edilmektedir.³¹⁹ Bu bağlamda Rusya, İsrail ve Güney Kıbrıs ile diplomatik ilişkilerini geliştirerek bölgede enerji temelli jeoekonomik kazanımlar elde etmek istemektedir.³²⁰ 2015 yılı içerisinde, Rusya ve ABD, dış işleri bakanlığı nezdinde GKRY’ni ziyaret etmişlerdir ve bu durum Rusya ve ABD arasında Güney

³¹⁴ a.e s.775

³¹⁵ *İbna*, Change of Rhetoric or Change of Policy on Greek-Turkish Relations and EastMed Between The Three Joint Statements, 2020 <https://balkan.eu.com/greece-change-of-rhetoric-or-change-of-policy-on-greek-turkish-relations-and-eastmed-between-the-three-joint-statements/> , (22.09.2020)

³¹⁶ Burk Şakir Şeker ve Sevilay Keleş, “Obama ve Trump Profilleri Ekseninde ABD’nin Akdeniz-Avrupa Enerji Diplomasisi, Hasret Çomak ve Burak Şakir Şeker (Ed.), *Akdeniz Jeopolitiği* içinde 787-796), Ankara: Nobel, 2019, s.794

³¹⁷ Çağatay Özdemir, “Rusya’nın Doğu Akdeniz Stratejisi”, SETA Analiz, (Ocak 2018) s.15

³¹⁸ Doğu Sönmez, “Rus Dış Politikasında Suriye İç Savaşı: Amerika Birleşik Devletleri ile Yeni Bir Rekabet Alanı”, Hasret Çomak ve Burak Şakir Şeker (Ed.), *Akdeniz Jeopolitiği* içinde 819-828), Ankara: Nobel, 2019, s.819

³¹⁹ a.e, s.12

³²⁰ KTO, s.7

Kıbrıs Rum Yönetimi'ne etki etme üzerinden de bir mücadelenin olduğu şeklinde yorumlanmıştır.³²¹ Rusya'nın ziyareti ardından GKRY devlet başkanı Nikos Anastasiadis, Rusya ile askeri üs anlaşması imzalayacaklarını duyurtmuştur.³²² 2019 yılı Aralık ayında GKRY, limanlarını Rusya'nın kullanımına açmıştır.³²³ Bu durum AB ve ABD'yi Rusya'nın Suriye İç Savaşı'nda elde ettiği kazanımlar ile Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'deki avantajlı konumunu artırması anlamına geleceğinden karşı bir strateji oluşturmaya itmiştir.³²⁴ Bu anlamda ABD Senatosu, 2019 yılında GKRY ile Doğu Akdeniz Güvenlik ve Enerji İşbirliği Anlaşması imzalamış ve Rum Kesimi'ne yönelik silah ambargosunu kaldırmıştır.³²⁵ ABD Dışişleri Bakanlığı Siyasi-Askeri İşlerden Sorumlu Müsteşar Yardımcısı Clarke Cooper, 2020 Kasım'ında Yunanistan ve GKRY ziyaretlerinde yaptığı açıklamada, GKRY ile ABD'nin yapmış oldukları enerji ve güvelik işbirliği anlaşmasının ancak Rus savaş gemilerinin GKRY limanlarına olan erişim izinlerinin iptali halinde hayata geçebileceğini söylemiştir.³²⁶

Rusya ve ABD arasında Doğu Akdeniz enerji jeopolitiği bağlamında hegemon olma açısından bir güç mücadelesinin olduğu gözükmektedir. GKRY'ne nüfuz etme çabası bu güç mücadelesinin en somut örneğini oluşturduğu söylenebilir. Bu bağlamda her iki ülke, Rum kesiminin sondaj çalışmalarını destekleyici söylemler de bulunmuşlardır. Bu durum, Türkiye'ye karşı bölge ülkelerinin oluşturduğu yalnızlaştırma politikasını derinleştirmiştir. Diğer taraftan Türkiye'nin Rusya, AB, ABD ve NATO gibi küresel güçler için jeopolitik ve enerji güvenliği açısından önemi göz önüne alındığında bu yalnızlaştırma politikasının sürdürülebilirliğini

³²¹ KTO, s.9

³²² *Sputnik*, Rusya ve Güney Kıbrıs Askeri Üs Anlaşması İmzalayacak <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201502091013859787/> (22.09.2020)

³²³ TASS, Russian Navy Ship Visits Cyprus in Mediterranean Deployment <https://tass.com/defense/1114653> (22.09.2020)

³²⁴ KTO, s.7

³²⁵ ABD Senatosu Dış İlişkiler Komitesi Basın Duyurusu, <https://www.foreign.senate.gov/press/ranking/release/congress-passes-menendez-rubio-bill-reshaping-us-policy-in-eastern-mediterranean-#:~:text=The%20Eastern%20Mediterranean%20Security%20and,U.S.%20arms%20embargo%20on%20Cyprus.&text=%E2%80%9CThis%20legislation%20marks%20the%20dawn,engagement%20in%20the%20Eastern%20Mediterranean.> (22.09.2020)

³²⁶ <https://www.state.gov/assistant-secretary-for-political-military-affairs-r-clarke-cooper-on-his-recent-travel-to-greece-the-republic-of-cyprus-and-bulgaria/>

sorgulatmaktadır. Türkiye'nin atacağı diplomatik hamleler de bu politikanın sona ermesinde önem arz etmektedir.

NATO ve mevcut AB dönem başkanı Almanya Doğu Akdeniz'e yönelik ılımlı bir siyaset izlemektedirler. NATO Türkiye ve Yunanistan ile yürüttüğü diplomatik görüşmeler neticesinde Doğu Akdeniz'de askeri ayrıştırma mekanizması³²⁷ kurulmasını sağlamış ve bölgede olası bir çatışmanın önüne geçerek çözümün diplomasi ile sağlanması isteğini göstermiştir.³²⁸ Aynı şekilde Almanya'da Türkiye ve Yunanistan arasındaki gerilimin diplomasi ile çözülmesi adına iki ülke ile diplomasi trafiği yürütmüş, Türkiye de bu arabuluculuk faaliyetleri olumlu karşılanmıştır.³²⁹. Zira, Türkiye çözümün diyalog ve uluslararası hukuka uygun çözümünü istemektedir bu da deniz yetki sahaları yan yana ve karşı karşıya olan ülkelerin bir araya gelerek ortak bir müzakere süreci izlemesiyle olabilir. Sorunu diplomasi yoluyla masada çözmek niyetinde olan Türkiye, 12 Eylül 2020 tarihinde bölgedeki sismik araştırma gemisi Oruç Reis'i bakım için Antalya Limanı'na çekmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, bu hareketin sorunu diplomasi ile çözmek adına yapıldığını açıkça ifade ederek, Yunanistan'dan da aynı adımı beklediklerini vurgulamıştır.³³⁰ 28 Eylül 2020 Yunanistan-ABD üçüncü stratejik zirvesi sonrası ABD tarafından yapılan açıklamada deniz yetki sahaları anlaşmazlıklarının uluslararası hukuka uygun şekilde çözüme kavuşturulmasını vurgulamışlardır. Bu bağlamda daha ABD'nin de bölgede Türkiye'ye yönelik retoriğinin yumuşadığı söylenebilir.

Diğer yandan, Yunanistan deniz yetki sahası sınırlandırılmasında öne sürdüğü tezlerinin hukuki niteliğinin zayıflığından dolayı gerilimi tırmandırmak istemektedir. Bölgede gerilim ne kadar artarsa sorunun çözümünün de uzayacağı ve böylece Yunanistan ve GKRY'nin anlaşmalar ile oluşturdukları “*de facto*” durumun pratik uygulamalar ile yasal nitelik kazanma şansını artıracacağı ifade edilmektedir. Bunun en

³²⁷ Olası çatışmaların önüne geçilmesi amacıyla iki devletin askeri kuvvetlerinin birbirleri ile bilgi paylaşımı yaptığı mekanizma

³²⁸ NATO, Military de-confliction Mechanism Between Greece And Turkey Established At NATO, 2020,

https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_178523.htm?selectedLocale=en, (22 Eylül 2020)

³²⁹ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Türkiye ve Almanya Dışişleri Bakanlarının Ortak Basın Açıklaması, 2020 <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu-nun-almanya-db-ile-ortak-basin-toplantisi-25-agustos-2020.tr.mfa>, (22 Eylül 2020)

³³⁰ DW, Macron'dan Türkçe Tweet, 2020, <https://www.dw.com/tr/macron-dan-t%C3%BCrk%C3%A7e-tweet/a-54986050>, (22 Eylül 2020)

güncel örneği, Yunanistan ve Türkiye'nin diplomatik görüşmelere başlayacaklarını bildirmelerine karşın, 15 Eylül 2020 tarihinde Yunanistan'ın Navtex ilanı ile Lozan Barış Anlaşması maddeleri uyarınca gayri askeri statüdeki Sakız Adası'nda askeri tatbikat yapacağını bildirerek gerilimi tırmandırmak istemesidir.³³¹ Türkiye de Yunanistan'ın ilan ettiği bu Navtexe, Oruç Reis Gemisi'nin sismik araştırma yapacağı şeklindeki Navtexleri ile karşılık vermiştir. Yunanistan Dış İşleri Bakanlığı'nın Oruç Reis'in faaliyetlerinin hukuk dışı olduğu şeklinde yaptığı açıklamaya, Türk Dış İşleri Bakanlığı Tarafından *“Yunanistan Navtex ilanlarına cevap vermek yerine diyalog çağrısına olumlu cevap vermeli”* şeklinde bir ifadeyle karşılık verilmiştir.³³² Böylece Türkiye tarafından bir kez daha sorunun çözümünün diyalog ve barışçıl şekilde çözülmesi gerekliliğinin altı çizilmiştir.

3.5 HİDROKARBON KAYNAKLARI İHRACAT SENARYOLARI

Doğu Akdeniz'de 2009 yılından itibaren yapılan keşiflerle birlikte, enerji potansiyelinin çeşitli ihracat senaryoları gündeme gelmiştir. Bu senaryolar hem AB kurumları ve bölge ülkelerinin düşünce kuruluşları tarafından paylaşılmakta hem de birçok akademik çalışma da yer almaktadır.

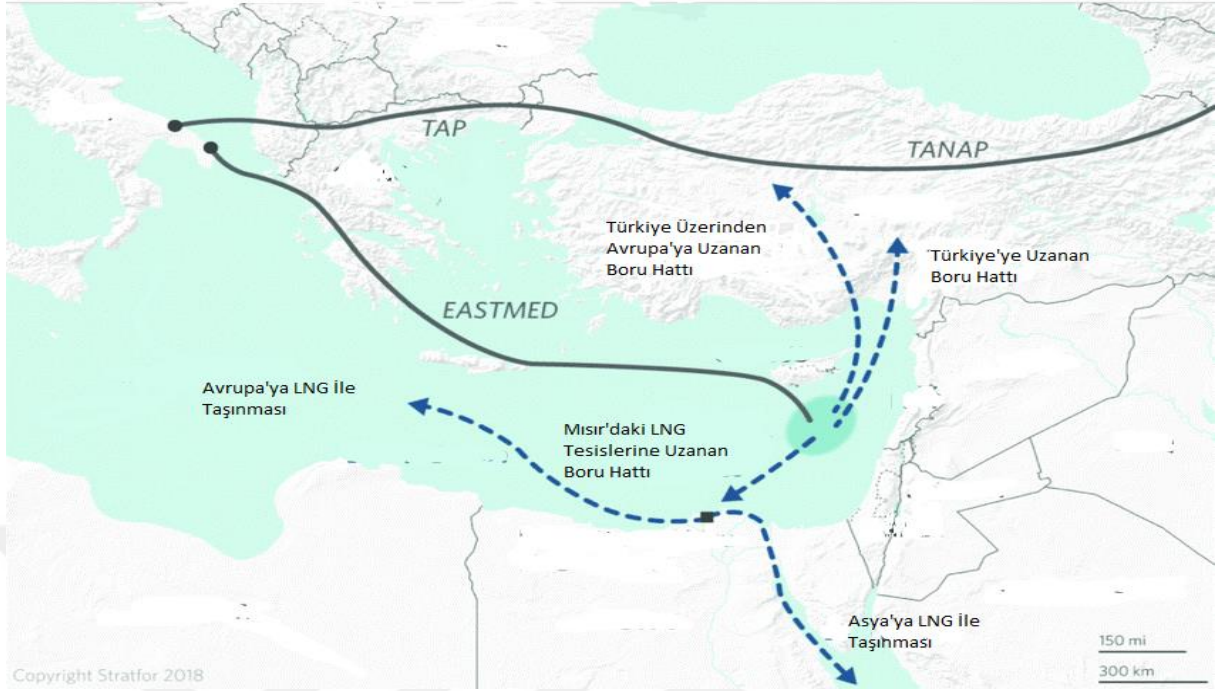
Bu çalışmalar ve raporlar göz önüne alındığında bölgedeki enerji kaynaklarının taşınmasına yönelik muhtemel güzergah ve yöntemleri şu şekildedir;

1. İsrail-GKRY-Yunanistan Boru Hattı,
2. LGN ile taşıma 3.İsrail-Türkiye Boru Hattı.³³³
3. İsrail-Türkiye Boru Hattı

³³¹ *Yeni Şafak*, Lozan Masaya Sürüldü, 2020, <https://www.yenisafak.com/dunya/lozan-masaya-suruldu-turkiye-dogu-akdenizde-provokasyonu-aliskanlik-haline-getiren-yunanistana-karsi-lozan-kartini-acti-3567323>, (22 Eylül 2020)

³³² http://www.mfa.gov.tr/sc_-113_-yunanistan-db-nin-ulkemizin-dogu-akdeniz-deki-sismik-arastirma-faaliyetlerine-iliskin-aciklamasi-hk-sc.tr.mfa

³³³ European Parliament Directorate-General For External Policies, *Energy: A Shaping Factor For Regional Stability In Eastern Mediterranean?*, 2017, s.30 Erdal Tanas Karagöl ve Büşra Zeynep Özdemir *Türkiye'nin Enerji Ticaret Merkezi Olmasında Doğu Akdeniz'in Rolü*, 2017, s.48

Şekil 13. Potansiyel İhracat Rotaları

Kaynak: Stratfor

Enerji iletiminin gerçekleşmesinde keşfedilen rezervlerin büyüklüğü ve bu rezervlere sahip olan ülkelerin iç enerji talepleri önem arz etmektedir. Bu açıdan, GKRY'nin bölgenin en az enerji tüketen ülkesi olması, ülkenin ihracat potansiyelini arttırmaktadır.³³⁴ Diğer yandan bu durum GKRY için bir avantaj olarak görülse de bulunduğu coğrafi konum dolayısıyla enerji ticareti yüksek maliyetli bir yatırım gerektirmektedir. Bununla birlikte, Avrupa ve Dünya enerji pazarlarının talepleri göz önüne alındığında sahip olduğu rezerv miktarı çok büyük bir öneme sahip değildir. Jeopolitik hesaplamalar da bu enerji ihracatının gerçekleşmesinde büyük rol oynayacaktır. GKRY açısından en önemli jeopolitik hesaplamalar, devam eden Kıbrıs Sorunu üzerinden KKTC ve Türkiye ile yaşadığı sorunlardır.³³⁵

Bu muhtemel senaryoların gerçekleşmesinde birçok ekonomik ve siyasi etmen rol oynamaktadır. Ülkeler, hiç şüphesiz ki potansiyel enerji ticaretinden hem ekonomik

³³⁴ Anastasios Giamouridis, "The Offshore Discovery In the Republic of Cyprus", *The Oxford Institute For Energy Studies*, 2012, s.37

³³⁵ a.y

gelir elde etmek isteyecekler ancak aynı zamanda bu ticaretin siyasi çıkarlarına zarar vermemesini sağlamayı da göz önünde bulunduracaklardır. Keşfedilen doğalgazın hangi yol ile taşınacağı mevcut rezervlere yenilerinin eklenip eklenmeyeceği ile doğrudan bağlantılıdır. Rezerv miktarı ile birlikte bölgedeki siyasi krizler ve deniz yetki sahası sınırlandırma sorunları da bölgedeki doğalgazın ihracatı için önemli faktörlerdir. Bu yapısı ve sorunları ile Doğu Akdeniz; enerji jeopolitiğinin iki denge unsuru olan ekonomik ve siyasi çıkar hesaplamalarının çok karmaşıklaştığı jeopolitik alan olarak ön plana çıkmaktadır.

3.5.1 İsrail-GKRY-Yunanistan Boru Hattı

Doğu Akdeniz Doğalgaz Boru Hattı Projesi(East-MED) olarak da bilinen İsrail-GKRY-Yunanistan Boru Hattı projesi, Doğu Akdeniz doğalgazının direk olarak İsrail ve GKRY açıklarından, yıllık 16 milyar metreküp taşıma kapasitesi ile, Yunanistan'a taşınması planlanan bir boru hattı projesidir.³³⁶ DEPA ve Edison şirketlerinin yarı yarıya ortak girişimci olduğu proje, IGI Poseidon şirketi tarafından tasarlanmıştır.³³⁷ Yunan enerji şirketi DEPA hazırladığı rapor ile boru hattının 8 milyar metreküp kapasiteye sahip olması halinde ticaret edilebilir olduğunu tahmin etmiştir.³³⁸ Aynı zamanda bu muhtemel boru hattı ITGI(Türkiye-İtalya-Yunanistan-Boru Hattı) ve IGB'ye (Bulgaristan-Yunanistan Enterkonnekte Doğal Gaz Boru Hattı) bağlanacak şekilde inşa edilmesi planlanmıştır.³³⁹ Doğalgazın, 1.300 km uzunluğunda açık deniz; 600 km uzunluğunda kara boru hattı ile taşınması öngörülmektedir. Projenin güzergahı ise; ilk olarak Doğu Akdeniz doğalgaz rezervlerinin, 200 km açık deniz hattı ile GKRY'e; ikinci adımda 700 km açık deniz hattı ile Girit'e, 3. Adımda Girit'ten 400 km açık deniz hattı ile Penepolez'e; ve son adım olarak 600 km kara hattı ile Batı Yunanista'a taşınması planlanmaktadır.³⁴⁰ Proje, 2015 Yılında GKRY, Yunanistan ve İtalyan hükümetlerinin girişimleri ile AB Komisyon'u tarafından Müşterek Menfaat Projesi(PCI) olarak kabul edilmiş ve Güney Gaz Koridoru projelerine dahil

³³⁶ European Parliament, s.31

³³⁷ a.y

³³⁸ Giamouridis, 39

³³⁹ IGI Poseidon, East- MED, <http://www.igi-poseidon.com/en/eastmed>, (22 Eylül 2020)

³⁴⁰ European Parliament, s.31

edilmiştir.³⁴¹ Ayrıca Doğu Akdeniz Doğalgaz Boru Hattı, Ortak Avrupa Doğal Gaz Pazarı yaratmak ve Avrupa'nın bugünkü ve gelecekteki enerji ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik hedefleri içeren ENTSG(Avrupa Gaz İletim Sistemleri Operatörleri Ağı) projelerine de dahil edilmiştir.³⁴²

Fizibilite çalışmalarına göre, Levant Havzası'ndan Yunanistan'a yıllık 10 milyar metreküplük taşıma kapasiteli bir boru hattının maliyeti 5,2 milyar Avro, İtalya bağlantısı ile birlikte 6,2 milyar Avro gibi bir rakama mal olacağı tahmin edilmektedir.³⁴³ İsrail, Yunanistan, GKRY 2 Ocak 2020 tarihinde bu projenin gerçekleşmesi için aralarında bir mutabakat imzalamışlardır.³⁴⁴

Bu proje gerçekleşirse, yüksek taşıma maliyetinden dolayı doğalgazın yüksek fiyatlamaya tabi olarak AB enerji pazarına arz edileceği beklenmektedir.³⁴⁵ birçok enerji uzmanı mevcut doğalgaz rezervleri ve AB ülkelerinin belirsiz enerji talep görünümü göz önüne alındığında, böylesine yüksek maliyetli bir projenin ekonomik olarak uygulanabilirliğini sorgulamaktadırlar.³⁴⁶ Öyle ki USGS'nin raporladığı bütün enerji potansiyeli gerçekleşse dahi East-MED projesi ile bölgedeki doğal kaynakları taşımak kazançlı olmayacak ve Türkiye üzerinden taşınmasında çıkacak maliyetin en az iki katı olacaktır.³⁴⁷

Ticari açıdan uygulanamaz bir proje için İsrail, Yunanistan ve GKRY'nin anlaşma imzalaması, bölgede Türkiye'ye karşı oluşturulan ittifak çerçevesinde değerlendirilmesi gerekir. Avrupa Birliği 'de bu projeyi ENTSG'a dahil ederek ekonomik açıdan gerçekçi olmayan East-MED projesini Türkiye'yi bölgede siyasi olarak yalnızlaştırma adına kullanmaya çalıştığı ifade edilmektedir. Yunan devlet televizyonu KRT, East MED Projesi'nin, Türkiye'nin Libya ile yapmış olduğu

³⁴¹ European Parliament, s.31

³⁴² a.y

³⁴³ a.y

³⁴⁴ Anadolu Ajansı, İsrail Approves Deal on EastMed Gas Pipeline Project, 2020 <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/israel-approves-deal-on-eastmed-gas-pipeline-project/1915650>, (22 Eylül 2020)

³⁴⁵ Giamouridis, s.40

³⁴⁶ European Parliament, s.33

³⁴⁷ İrfan Kaya Ülger, "AB East MED'den Desteğini Çekmeli," *Anadolu Ajansı*, 8 Ekim 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/ab-eastmedden-destegini-cekmedi/1999872>, (10 Ekim 2020)

anlaşma ve yürüttüğü faaliyetlere karşı bir koruma kalkanı olduğunu söylemiştir.³⁴⁸ Bu yönüyle proje, Yunanistan ve GKRY'nin jeopolitik amaçları için önemlidir ama ekonomik açıdan karlı değildir.³⁴⁹ Diğer taraftan böylesine maliyetli bir hidrokarbon boru hattı projesini fonlamak Avrupa'nın yeşil enerji politikasına da aykırı olacaktır.³⁵⁰

Doğu Akdeniz Doğal Gaz Boru Hattı, Türkiye'nin kıta sahanlığından geçecektir. BMDHS'nde boru hattı serbestliği öngörülmüşse de sahildevletinin kendi kıta sahanlığından geçecek boru hattının güzergahını onaylaması gerektiği belirtilmektedir.³⁵¹ Bu durum da projenin gerçekleşmesini mümkün kılacaktır. Aynı zamanda, Yunanistan-ABD stratejik diyalogların 2018 yılındaki ilk görüşmesinde ABD'nin desteğini açıkladığı East MED projesinden son görüşmede bahsedilmemiş, bunu yerine Güney Gaz Koridoru'nun bir ayağı olan TAP'tan bahsedilmiştir.³⁵²

3.5.2 LNG ile Taşıma

Bölgedeki doğalgazın ihraç edilmesi için bir başka yöntem sıvılaştırılmış doğalgazdır (LNG). Bu yönde ilk anlaşma, Mısır ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi arasında yapılmıştır.³⁵³ Anlaşmaya göre; Afrodit Sahası'ndaki gaz önce Mısır'a, oradan da LNG tankerleri ile Avrupa'ya taşınacaktır.³⁵⁴ Burada dikkat çeken nokta, Mısır'ın East-MED projesine dahil olmayarak, doğalgazın kendisinin sahip olduğu LNG tesislerinden taşınması ile bölgesel enerji merkezi olma isteğidir. İsrail, doğalgazın bölgeden LNG ile taşınmasının güvenlik faktörleri sebebiyle kendi topraklarından

³⁴⁸ DW, East MED Gas Pipeline Flowing Full of Troubling Questions, 2020 <https://www.dw.com/en/eastmed-gas-pipeline-flowing-full-of-troubling-questions/a-51871424>, (22 Ekim 2020)

³⁴⁹ a.y

³⁵⁰ a.y

³⁵¹ BMDHS, Md. 78

³⁵² İbna, Change of Rhetoric or Change of Policy on Greek-Turkish Relations and EastMed Between The Three Joint Statements, 2020 <https://balkaneye.com/greece-change-of-rhetoric-or-change-of-policy-on-greek-turkish-relations-and-eastmed-between-the-three-joint-statements/>, (22 Eylül 2020)

³⁵³ Egypt Oil And Gas, Cypriot House Ratifies Natural Gas Pipeline Agreement With Egypt, 2020, <https://egyptoil-gas.com/news/cypriot-house-ratifies-natural-gas-pipeline-agreement-with-egypt/>, (22 Eylül 2020)

³⁵⁴ S And P Global, Cyprus ,Egypt New Gas Pipeline, 2018, <https://www.spglobal.com/platts/en/market-insights/topics/hydrogen>, (22 Eylül 2020)

yapılmasını istemektedir.³⁵⁵ Bu isteğine rağmen İsrail, Mısır’a açık deniz boru hattı projesi ile enerji ithalatına başlamıştır.³⁵⁶ Bu durum doğal kaynakların LNG tankerleri ile Mısır üzerinden taşınması projesini destekler nitelikte olsa da İsrail’in güvenlik kaygıları bölgedeki doğal kaynak miktarı arttıkça tekrardan gündeme geleceğinin ifade edilmesi gerekir. Bununla birlikte Mısır’ın Zohr Sahası’nda keşfedilen doğal gazın rezerv büyüklüğü ve yıllık 19 milyar metreküp kapasiteli LNG tesisleri de dikkate alındığında bölge kaynaklarının bu yolla taşınması güçlü bir alternatif olarak görülebilir.³⁵⁷ LNG taşımacılığı sadece Avrupa’ya değil diğer marketlere de ulaşma konusunda esneklik sağlayacağından bölge ülkeleri için de tercih edilebilir bir yöntem olduğu ifade edilmektedir.³⁵⁸ Ancak bu esneklik enerji talebi yüksek AB için iyi bir seçenek değildir. AB, bölge doğal kaynaklarının doğrudan kendi enerji talebi için kullanılmasını istemektedir. GKRY’nin ise her iki seçenek bazında anlaşmalar yaptığı görülmektedir. Bu yönüyle GKRY, bölgede oluşan Türkiye karşısı ittifakı derinleştirerek ihtilaflı bölgelerdeki hak iddiasını güçlendirme isteğini ihracat senaryoları üzerinden de göstermektedir. Diğer taraftan bölge ülkelerinin bu iki ihracat senaryosu üzerinden anlaşmazlıklar yaşadığı görülmektedir. LNG’de maliyet açısından East MED boru hattı gibi Türkiye üzerinden ihracat ile karşılaştırıldığında karlı değildir.

3.5.3 İsrail-Türkiye Boru Hattı

2013 yılında, Türk şirketi Turcas 470 km uzunluğunda, yıllık 16 milyar metreküp taşıma kapasiteli ve 2,5 milyar dolar maliyetli İsrail-Türkiye boru hattı projesi önermiştir.³⁵⁹ Bu önerinin hemen ardından söz konusu boru hattı projesi ile

³⁵⁵ Sina Kısacık, “21. Yüzyılda Avrupa Birliğı’nin Enerji Güvenliğı Politikaları Bağlamında Akdeniz Bölgesi’nin Önemini Anlamak”, Hasret Çomak ve Burak Şakir Şeker (Ed.), *Akdeniz Jeopolitiğı* içinde (1101-1128), Ankara: Nobel, 2019, s.1116

³⁵⁶ *Pipeline Technology Journal*, İsrail Begins Shipping Gas to Egypt Via a Subsea Pipeline, 2020, <https://www.pipeline-journal.net/news/israel-begins-shipping-gas-egypt-subsea-pipeline/>, (22 Eylül 2020)

³⁵⁷ *Bruegel*, Eastern Mediterranean Gas: What Prospects Fort he New Decade?, 2020, <https://www.bruegel.org/2020/02/eastern-mediterranean-gas-what-prospects-for-the-new-decade/>, (22 Eylül 2020)

³⁵⁸ a.y

³⁵⁹ *Hürriyet*, Zorlu ve Turcas’tan Boru Hattı teklifi, 2013 <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/zorlu-ve-turcas-tan-boru-hatti-teklifi-24712964>

ilgilendiğini duyuran bir diğer şirket, 2014 yılında İsrail'in Aşkelon kentine rüzgâr Santrali kuran Zorlu Grup olmuştur.³⁶⁰

Ancak boru hattı güzergahına olan bu ilgi, 31 Mayıs 2010 yılındaki Mavi Marmara saldırısından sonra siyasi ve diplomatik olarak gerilen Türkiye-İsrail ilişkileri sebebiyle azalmaya başlamıştır.³⁶¹ Dönemin Enerji Bakanı Taner Yıldız, Türkiye'nin, İsrail ile Mavi Marmara saldırısından dolayı özür dilemeden hiçbir doğalgaz antlaşmasının içinde olmayacağını ifade etmiştir.³⁶²

Altı yıllık diplomatik krizi bitirmeye yönelik 28 Haziran 2016 yılında imzalanan, Tazminata Yönelik Usul Anlaşması'nın ardından boru hattı projeleri tekrar gündeme gelmeye başlamıştır.³⁶³ Turcas Petrol'ün CEO'su Batu Aksoy, en az 15 Türk enerji şirketinin İsrail gazının Türkiye vasıtası ile Avrupa pazarına taşımak için konsorsiyum kurmak istediklerini ifade etmiştir.³⁶⁴ İsrail-Türkiye Boru Hattı projesinin önündeki en büyük engel, hattın GKRY'nin MEB'inden geçmesi gerekliliğidir.³⁶⁵ Zaten GKRY'de İsrail-Türkiye ilişkilerin yeniden yapılandırılması anlaşmasından hemen sonra, kendi topraklarından geçecek İsrail-Türkiye projesine sadece Türkiye ile ilişkileri gelişirse izin vereceğini söylemiştir.³⁶⁶

Türkiye, üzerinden geçen uluslararası enerji nakil hatları ve mevcut enerji alt yapısı ile bölgedeki doğal kaynakların ihraç edilmesindeki en önemli aday olmuştur.³⁶⁷ Buna bir de bölgeye yakınlığı da eklenince aynı zamanda en karlı seçenek olarak ön plana çıkmaktadır. TANAP ve Türk Akım'ının da gerçekleşmesi bölgedeki en iyi ihraç yolunun Türkiye olduğunu göstermektedir.³⁶⁸ Böylece Türkiye AB'nin enerji

³⁶⁰ a.y

³⁶¹ European Parliament, s.32

³⁶² Trt Haber, İsrail'e Bir Tepkide Taner Yıldız'dan, 2011, <https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/israile-bir-tepkide-taner-yildizdan-8723.html>, (22 Eylül 2020)

³⁶³ Resmi Gazete, Türkiye Cumhuriyeti İle İsrail Devleti Arasında Tazminata İlişkin Usul Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, 28 Haziran 2016, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/09/20160901-2.htm> (22 Eylül 2020)

³⁶⁴ Hürriyet, Dev Enerji Şirketleri İsrail Gazı İçin El Ele Verdi, 2016, <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/dev-sirketler-israil-gazi-icin-el-ele-verdi-40082084>

³⁶⁵ European Parliament, s.32

³⁶⁶ European Parliament

³⁶⁷ Karagöl ve Özdemir, s.50

³⁶⁸ a.y

güvenliğindeki rolünü iyice güçlendirmiştir. Bu yönüyle aslında hem jeopolitik hem ekonomik açıdan Türkiye en akla uygun rotadır.

Yunanistan Enerji Forum'u uzmanı Alex Lagakos'a göre; East-MED uluslararası şirketlerce finanse edilebilecek karlı bir yatırım olmaktan ziyade jeopolitik sebepler ile İsrail, GKRY ve Yunanistan tarafından öne sürülmüş bir projedir.³⁶⁹ İsrailli enerji uzmanı Branda Schaffer, 6 milyar dolar maliyetindeki bu projenin ekonomik karşılığının olmadığını, bu yüzden böylesine büyük bir riskin alınamayacağını ifade etmiştir.³⁷⁰ Aynı zamanda İtalya'nın da East MED'in imza törenine katılmadığının altını çizerek İtalya'nın temel enerji politikasının TAP'ın tamamlanması olduğunu belirtmiştir.³⁷¹ Bir başka uzman Sir Michael Leigh, East-MED projesinin uluslararası enerji pazarlarında karşılığı olmadığını altını çizmiştir.³⁷²

Branda Schaffer, Türkiye'nin bölgede dışlanması ve Doğu Akdeniz Gaz Forumu'na davet edilmemesinin büyük bir hata olarak değerlendirmiş, özellikle İsrail için Yunanistan adına bölgenin en önemli güçlerinden biri olan Türkiye'yi kaybetmeyi göze almasının hata olduğunu belirtmiştir.³⁷³ İlk başta bölgede keşfedilen doğal kaynaklar, Türkiye'yi jeopolitik açıdan yalnızlaştıran bir rol üstlenmiş gibi görülse de ekonomik faktörler devreye girdiğinde Türkiye'nin enerji merkezi olma amacına hizmet eden bir rol üstlenebileceği ifade edilmektedir.³⁷⁴ Böylece bölgedeki doğal kaynaklar için en iyi transit rotası olması, jeopolitik açıdan Türkiye'nin AB'nin enerji güvenliğindeki rolünü de artırabileceği öngörülmektedir.³⁷⁵

İsrail-Türkiye boru hattı gerçekleşirse, Türkiye'nin bölgedeki jeopolitik konumunun güçleneceği ve İsrail'e karşı siyasi manevra gücünün artacağı ifade edilmektedir.³⁷⁶

³⁶⁹ DW, East MED Gas Pipeline Flowing Full of Troubling Questions, 2020 <https://www.dw.com/en/eastmed-gas-pipeline-flowing-full-of-troubling-questions/a-51871424>, (22Ekim 2020)

³⁷⁰ Sue Surkes, , "Mistake To Leave Turkey Out of New East MED Gas Club", *The Times of Israel* , 27 Eylül 2020, <https://www.timesofisrael.com/mistake-to-leave-turkey-out-of-new-east-med-gas-club-international-expert/>, (10 Ekim 2020)

³⁷¹ a.y

³⁷² a.y

³⁷³ a.y

³⁷⁴ Flippas Proedrou, "Re-Conceptualising the Energy and Security Complex in the Eastern Mediterranean", *OGEL*, Cilt.11, No.3, (Nisan 2013), s.9

³⁷⁵ Proedrou, s.10

³⁷⁶ Panayiotis Ghkas, "Petroleum Resources in South Eastern Mediterranean- A Deus Ex Machina for EU Supply Security?", *OGEL*, Cilt.11, No.3, (Nisan 2013), s.9

Bu durumda bölgesel güç dengesinin Türkiye lehine değişeceği söylenebilir. Diğer taraftan Türkiye, yüksek enerji talebi ile bölgedeki enerji kaynakları için büyük bir pazar olacaktır. Bölge ülkeleri, en karlı taşıma yöntemiyle enerjilerini Türkiye ve AB gibi pazarlara taşıyabileceklerdir. Aslında bahsedilen politik manevra karşılıklı olacaktır. Böylece Türkiye rotası bütün aktörler için bir kazan-kazan yaratacak ve güç dengesi bir ülke lehinde çok fazla değişmemiş olacaktır.

Yunanistan, East MED projesinin gerçekleşmesi ile Güney Doğu Avrupa'da ortaya çıkacak yeni bir enerji koridorunun en önemli transit noktası olmak istemektedir. Ancak büyük kısmı biten Güney Gaz Koridoru ile karşılaştırıldığında, yeni bir koridor oluşturmak yüksek maliyeti sebebi ile AB için makul olmadığı ifade edilmektedir.³⁷⁷

³⁷⁷ a.g.m, s.10

BÖLÜM IV.

4. OYUN TEORİSİ VE TÜRKİYE’NİN DOĞU AKDENİZ SİYASETİ

4.1 Oyun Teorisi Bağlamında Türkiye ve Yunanistan’ın Deniz Yetki Sahası İddiaları

Analizde Türkiye ve Yunanistan, Doğu Akdeniz’de deniz yetki sahaları sınırlandırılması açısından çıkarları kesişen iki temel oyuncu olarak ele alınacaktır

Daha önceden Serdar Güner tarafından Egede Türkiye-Yunanistan arasında karasularının genişliği çatışması oyun teorisi bağlamında değerlendirilip modellenmiştir.³⁷⁸ Yunanistan karşılıklı olarak 6 mil kabul edilen karasularını 12 mil yapmak istemiş ve Türkiye bunu savaş sebebi saymıştır. Oyuna göre; Türkiye için en iyi seçenek mevcut statükonun korunması en kötü seçenek ise Yunanistan’ın karasularının genişliğini 12 mile çıkararak bölgede yeni bir statüko oluşturmaktır. Yunanistan için ise en iyi seçenek karasuyunu 12 mile çıkartmasına Türkiye’nin savaş ilanını ile karşılık vermemesi en kötü seçenek ise Türkiye ile savaşa girmek olacaktır. Bu noktada Türkiye savaş maliyetini Yunanistan’ın yeni bir statüko oluşturma maliyetinden daha düşük görüyor ise bir başka deyişle Türkiye Egedeki kaybedeceği çıkarları için savaşı göze alabiliyorsa o zaman Yunanistan’ın 12 mile çıkarmasına vereceği en iyi cevap savaş ilanıdır. Yunanistan ise savaş maliyeti ve 12 mile çıkarma konusunda seçeceği en iyi seçenek 6 milde kalmaktır. Oyunda temelde dört olası sonuç vardır; 1. Yunanistan’ın 6 milde kalması Türkiye’nin Savaş İlan etmesi, 2. Yunanistan’ın 6 milde kalması Türkiye’nin savaş ilan etmemesi, 3. Yunanistan’ın 12 mile çıkarması Türkiye’nin savaş ilan etmesi, 4. Yunanistan’ın 12 mile çıkması Türkiye’nin savaş ilan etmemesi. Bu sonuçlardan ikincisi mevcut statükonun devam etmesi, iki taraf içinde en iyi seçenek yani Nash dengesidir

Doğu Akdeniz’de MEB iddiaları üzerinden oyun teorisini uygulamaya kalktığımızda ise göze çarpan ilk zorluk, mevcut statükonun bulunmaması bir başka söylemle, iki ülke arasında önceden uzlaşmış bir MEB paylaşımı olmamasıdır. Bu durumda iki

³⁷⁸ Güner, s.167

aktör arasındaki en iyi seçeneği, Nash dengesini, bulmak yani yeni bir statüko oluşturmak gerekir.

Daha önceki bölümlerden elde edilen parametreler ışığında oyunu kurduğumuzda; Yunanistan ve Türkiye'nin arasındaki oyunu belirleyen iki temel parametre vardır; 1. hukuk 2. diplomasi. Hukuki açıdan değerlendirme uluslararası deniz yetki alanları sınırlandırılması ile alakalı içtihatlar ışığında ve hakkaniyet ilkesi gereğince yapılmalıdır.

Yargı kararlarına bakıldığında deniz yetki sahalarının belirlenmesindeki temel prensip olan hakkaniyetli çözüme ulaştırmada dikkate alınan en önemli unsur paylaşım yapılacak bölgede coğrafi yapının özel durum oluşturup oluşturmadığıdır. Bu açıdan Yunanistan'ın Türkiye-Yunanistan ortay hattının Türkiye tarafında bulunan adalarının içtihatlar bağlamında değerlendirilmesi yapıldığında özel durum oluşturduğunu söylemiştik. Aynı zamanda oransallık prensibi de deniz yetki alanlarının hakkaniyetli sınırlandırılmasında kullanılan en önemli yardımcı prensiplerden biridir. Bu anlamda;

1. Türkiye'nin en uzun kıyıya sahip ülke olması oransallık ilkesi açısından Türkiye'nin lehinedir,
2. ortay hattın yanlış tarafındaki Yunan adaları hakkaniyet ilkesi gereğince deniz yetki sınırlandırılmasında dikkate alınmamaları gerekir.

Özellikle Yunanistan'ın Meis adasını baz alarak eşit uzaklık ilkesi gereğince bir deniz yetki sahasına sahip olma iddiası daha önceki içtihatlar bağlamında hiçbir hukuki dayanağı yoktur. Özellikle kapalı denizlerde. Kıyı uzunlukları dikkate alınmadan salt ortay hatlı bir çözüm hiçbir davada görülmemiştir ve hakkaniyetli çözümden çok uzaktır. Aynı zamanda Ortay hat kullanımı uluslararası teamül de değildir. GKRY'nin kıyı uzunluğu dikkate alındığında oransallık ilkesi gereği sahip olması gerektiğinden çok fazla münhasır ekonomik bölge iddiasına sahiptir. Bütün bu değerlendirmeler ışığında Türkiye'nin iddiasının daha hukuki ve hakkaniyetli çözüme yakın olduğunu söyleyebiliriz.

Deniz Yetki saha sınırlandırılmasında ilk şart devletler arası anlaşma olduğundan Türkiye ile Yunanistan arasındaki oyunda ikinci önemli parametre diplomasiidir. Yunanistan yargı kararlarına bakarak kendi aleyhinde çıkacak bir sonucu öngördüğünden ihtilafın hiçbir zaman Uluslararası Adalet Divanı'nda görülmesini

istemeyeceğini söyleyebiliriz. Bu anlamda Türkiye'nin GKRY'yi tanımaması ve devam eden Kıbrıs Sorunu nedeni ile de bu anlaşmazlıklar UAD'da görülmekten çok uzaktır. Ancak yargı kararları çok açık bir şekilde Türkiye'nin haklılığını göstermektedir. Bu da her anlamda diplomasi de kullanılacak en önemli dayanaktır. Türkiye hiçbir zaman önceki yargı kararları da ortadayken GKRY'nin ve Yunanistan'ın iddia ettiği şekilde bir deniz yetki alanına sahip olmayı kabul etmeyecektir. Bu da bölgede çözümsüzlüğün sürmesi demektir.

Diplomasi açısından bakarsak, GKRY ve Yunanistan daha çok deniz yetki sahası sınırlandırma anlaşması yaptığı görülmektedir Aynı zamanda Doğu Akdeniz Gaz Forumu isminde bir bölgesel örgüt kurup, bölge ülkeleri ile üçlü zirveler düzenleyerek Türkiye'ye karşı fiili durum oluşturmak istemişlerdir. Aynı zamanda Yunanistan ve GKRY'nin tezleri AB ve ABD tarafından genelde destek görmüştür. Ancak özellikle Korona Virüs sonrası dönemde değişen ekonomik dinamiklerinde etkisiyle ve NATO ve Almanya'nın devreye girmesiyle bölgeye yönelik genel söylem *Türkiye'nin hukuksuz MEB iddiası ve uygulamacından bölgedeki ihtilafların barışçıl şekilde çözülmesi* noktasına kayma eğilimi göstermektedir.

Tablo 14. Türkiye ve Yunanistan'ın Kurduğu Önemli Diplomatik İttifaklar

Türkiye	Yunanistan
Libya ile Askeri Güvenlik ve İş birliği Anlaşması	Yunanistan-GKRY--İsrail Üçlü Zirveleri
	Yunanistan-GKRY-Mısır Üçlü Zirveleri
	Doğu Akdeniz Gaz Forumu

Tablo 15. Türkiye ve İhtilaf Yaşadığı Ülkelerin Deniz Yetki Sahaları Anlaşmaları

Türkiye	Yunanistan	GKRY
Türkiye-KKTC Kıta Sahanlığı Sınırlandırılması Anlaşması	Yunanistan-İtalya MEB Anlaşması	GKRY-Mısır MEB Anlaşması (BM'ye Kayıtlı)
Türkiye Libya Kıta Sahanlığı ve MEB Anlaşması (BM'ye Kayıtlı)	Yunanistan-Mısır MEB Anlaşması	GKRY-Lübnan MEB Anlaşması (BM'ye Kayıtlı)
		GKRY-İsrail MEB Anlaşması (BM'ye Kayıtlı)

Oyun teorisinin uluslararası ilişkilerde ortaya çıkan bir probleme uygulanmasında en önemli parametrelerden birinin güç olduğunu söylemiştik. Bu bağlamda ülkelerin sahip olduğu ekonomik ve askeri güç gibi materyal güç unsurları Doğu Akdeniz'deki problemlerin çözülmesinde çok önemlidir. İlk olarak demografik yapıya bakıldığında Türkiye'nin nüfusu 81 milyon, Yunanistan'ın ise 10 milyondur. Askeri güçleri karşılaştırıldığında, Türkiye'nin 19 milyar dolarlık savunma bütçesine karşılık, Yunanistan'ın yaklaşık 5 milyar dolarlık bir savunma bütçesi vardır.³⁷⁹ Kara gücü, deniz gücü ve hava gücü açısından değerlendirildiğinde Türkiye Yunanistan üç alanda da çok üstündür. Deniz yetki sahası ihtilafı çerçevesinde özellikle donanma güçleri açısından değerlendirildiğinde, Türkiye'nin toplam 149 savaş gemisine karşı

³⁷⁹ *Doğu Akdeniz Politik*, Doğu Akdeniz Ülkelerinin Askeri Güç Karşılaştırılması, 2020, <https://doguakdenizpolitik.com/dogu-akdeniz-ulkelerinin-askeri-guc-karsilastirmasi-2020/> , (12.10.2020)

Yunanistan'ın 116 Savaş gemisi vardır.³⁸⁰ Hava gücü açısından da Türkiye'nin toplam 1055 savaş uçağına karşı Yunanistan'ın 566 savaş uçağı bulunmaktadır.³⁸¹

Türkiye'nin özellikle son yıllardaki İHA ve SİHA üretimi ve bunların Suriye'de PKK'ya yönelik operasyonlarda kullanılması ülkenin savunma gücünü daha da arttırmıştır. Türkiye'nin envanterindeki İHA ve SİHA'lar Doğu Akdeniz'deki deniz kuvvetlerinin sismik araştırma ve sondaj gemilerini koruma faaliyetlerinde de kullanılmıştır ve bu durum Yunanistan tarafından büyük bir tehdit unsuru olarak algılanmıştır.³⁸²

Ekonomik açıdan bakıldığında ise Dünya Bankası'nın verilerine göre Türkiye 2019 yılı itibariyle 754 milyar dolarlık gayri safi milli hasılaya sahip iken Yunanistan'ın gayrisafi milli hasılası 209 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.³⁸³ Ayrıca Türkiye OECD'nin G-20 ülkeleri için hazırladığı rapora göre Covid-19 salgınına rağmen 2020'nin ilk çeyreğinde %4,4'lük büyüme ile tüm G-20 ülkeleri içinde en fazla büyümeyi gösteren ülke olmuştur.³⁸⁴ Rapora göre G-20 ekonomileri bir önceki çeyreğe göre % 3,4'lük gerileme ile 2008 Küresel ekonomik krizinin getirdiği gerilemeden de daha fazla küçülmüştür.³⁸⁵ İkinci çeyrekte ise Türkiye ekonomisi %9,9 oranında küçülmüştür.³⁸⁶ Türkiye ile birlikte Almanya ve Amerika'da da hemen hemen aynı

³⁸⁰ *Global Firepower, Comparison Results Greece vs Turkey, 2020*,
<https://www.globalfirepower.com/countries-comparison-detail.asp?form=form&country1=greece&country2=turkey&Submit=COMPARE>,
(12.10.2002)

³⁸¹ a.y

³⁸² *TRT Haber, Yunan Medyasına Türk SİHASı Endişesi*,
<https://www.trthaber.com/haber/dunya/yunan-medyasinda-turk-sihasi-endisesi-516361.html>,
(12.10.2020)

³⁸³ *World Bank, National Accounts Data, 2020*,
https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?year_high_desc=true, (12 Ekim 2020)

³⁸⁴ <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiye-ve-hindistan-g-20de-ilk-ceyrekte-buyuyen-iki-ulke-oldu/1873439>

³⁸⁵ *Anadolu Ajansı, Türkiye ve Hindistan G-20'de İlk Çeyrekte Büyüyen İki Ülke Oldu, 2020*
<https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiye-ve-hindistan-g-20de-ilk-ceyrekte-buyuyen-iki-ulke-oldu/1873439>, (12 Ekim 2020)

³⁸⁶ *TC Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, GSYİH Raporu, 2020*,
<https://www.sbb.gov.tr/2020-yili-2-ceyrek-buyume-verileri-aciklandi/>, (12 Ekim 2020)

oranda küçülme gözlenmiş, Fransa, İtalya ve İngiltere gibi ülkeler de ise bu rakam çok daha büyük olarak ortaya çıkmıştır.³⁸⁷

Tablo 16. Türkiye-Yunanistan Materyal Güç Karşılaştırma

	Savunma Bütçesi	Gayri Safi Milli Hasıla	Nüfus
Türkiye	19 Milyar USD	754 Milyar USD	81 Milyon
Yunanistan	5 Milyar USD	209 Milyar USD	10 Milyon

Bütün bu bilgiler ışığında, Türkiye-Yunanistan arasındaki deniz yetki sahası paylaşım probleminde matematiksel dil ile oyun teorisi uygulandığında, Yunanistan'ın yanlış taraftaki adalar üzerinden MEB iddiasının gerçekleşmesi durumunda Türkiye kıyı uzunluğu ile orantısız bir alana sahip olurken, Türkiye'nin iddia ettiği şekilde sorun çözüldüğünde ise her iki tarafta orantılı bir deniz yetki alanına sahip olacaktır. Bir başka deyişle Türkiye'nin iddiası her iki ülke için de uluslararası deniz hukuku sözleşmesi ve yargı kararları ile uyumlu, eş söylem ile hakkaniyetli çözüme yakın bir senaryo oluşturacaktır. Yargı kararları ortada iken Türkiye'nin bu egemenlik haklarından vaz geçmesi söz konusu değildir ve Yunanistan'ın iddiası da bölgedeki gerilimi artıracaktır. Bu nedenle iki taraf için hakkaniyetli çözüm olacak Türkiye'nin iddiası oyundaki Nash dengesi eş söylem ile en iyi statükodur. Oyun teorisi bağlamında bu denge karşılıklı (5'er) puan demektir. Yunanistan'ın iddiası ise Yunanistan'a orantısız bir şekilde egemenlik hakkı tanıyacağından ve Türkiye oyundan bölgenin en uzun kıyı uzunluğuna sahip ülkesi olmasına rağmen çok küçük bir deniz yetki sahasına sahip olacağından, bu durum Yunanistan için çok büyük bir kazanç, Türkiye için ise çok büyük bir kayıp yaratacaktır. Bu durumu oyun teorisi açısından formel dille belirtirsek statükodaki her iki ülkenin sahip olduğu (5'er) puan

³⁸⁷ <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/oecd-bolgesinin-gsyh-si-ikinci-ceyrekte-yuzde-9-8-daraldi/1953805>

Türkiye'nin aleyhine (-10), Yunanistan'a ise (artı 10) şeklinde değişecektir. Yunanistan bölgede statükoyu sağlamayan, hakkaniyetli çözümden uzak olduğu yargı kararları ile ortada olan kendi iddiasında ısrar etmesi ise bölgede çözümsüzlük ve çatışmanın sürmesi demektir.

Tablo 17. Oyun Teorisi Bağlamında Türkiye ve Yunanistan'ın MEB İddiaları

	Türkiye	Türkiye'nin MEB iddiası	Yunanistan'ın MEB iddiası
Yunanistan			
Türkiye'nin MEB iddiası	(5,5)	İmkânsız Olay	
Yunanistan'ın MEB iddiası	(0,0) çözümsüzlük ve çatışma		(-5,15)

4.2 Oyun Teorisi Bağlamında İhracat Senaryoları

Oyun teorisi bağlamında değerlendirmeye alınacak ikinci oyun bölgedeki doğal kaynakların taşınması üzerinden kurulup değerlendirilecektir. Aslında ihracat senaryoları da bölgedeki deniz yetki sahalarının çözülmesi ile doğrudan etkilidir. Aynı zamanda Kıbrıs Sorunu da bölgedeki doğal kaynakların ticaretinin yapılmasında bir diğer önemli faktördür. Aynı zamanda üçüncü bir seçenek olan Mısır'daki LNG tesisleri kullanılarak doğal gazın taşınması da bu oyunda hesaba katılması gerekir. Oyuncular ise hem bu boru hatlarının geçmesinin planlandığı ülkeler ve hem de bölgede doğal kaynağa sahip ülkelerdir. Daha önceki bölümlerde incelenen parametreler tablo ile gösterilmiştir.

Tablo 18. İhracat Senaryolarının Getirdiği Temel Parametreler

Türkiye Üzerinden Taşınması	East MED Projesi ile Taşınması	LNG ile Taşınması
Bölge Gazı İçin En Karlı Rota	AB ülkeleri için Güzergâh Çeşitliliği Sağlaması	Bölge Ülkelerine Daha Fazla Enerji Pazarı Sağlaması
Türkiye'nin AB'nin Enerji Güvenliğindeki Öneminin Artması ve Enerji Merkezi Olma Hedefine Hizmet Etmesi	Yunanistan'ın Enerji Koridoru Olması	AB için Boru Hatları ile Kıyaslandığında Arz Güvenliğine Tehdit Riski Oluşturması
Türkiye'nin Bölge Gazı İçin Önemli Bir Pazar Oluşturması		Mısır'ın Enerji Merkezi Olma Olasılığı
Enerji Alt Yapısının Gelişmişliği		

Bu parametreler ışığında Oyun teorisi uygulandığında; East-MED projesinin gerçekleştiği durum için,

1. Türkiye'nin bölgedeki enerji merkezi olma adına büyük bir kayıp olacaktır,
2. Yunanistan ve GKRY bu projeyle Avrupa'nın enerji güvenliğinde çok önemli bir konuma sahip olacaklardır,
3. İsrail, doğal kaynaklarını ticaret edebilme şansına sahip olsa da daha maliyetli bir yoldan taşımış olacak ve doğal kaynak ticaretinden elde edeceği kârı azalacaktır,
4. Sahip olduğu LNG tesisleri doğal kaynak ihracatında kullanılmayacağı için bölgesel enerji merkezi olma hedefi gerçekleşmeyecektir.,
5. AB, kaynak çeşitliliğine katkı olsa da bölgedeki doğal kaynaklara daha yüksek maliyetten sahip olacaktır.

Bu senaryo matematiksel dil ile ifade edildiğinde, Türkiye bu oyundan Mısır ile birlikte -10 puan ile ayrılacak, GKRY ve Yunanistan ise tam tersi 10 puan, İsrail, 6 puan ve AB, 4 puan ile ayrılacaklardır.

İkinci muhtemel senaryo olan Türkiye üzerinden bir boru hattı ile bölge doğal kaynaklarının taşınmasında ise;

1. Türkiye, enerji merkezi olma yolunda çok büyük bir kazanç sağlamış olacak, Avrupa Birliği'nin enerji güvenliğindeki yeri çok daha güçlenecek ve kendi enerji talebini de karşılama fırsatı bulacaktır,
2. GKRY yine bu yolla doğal kaynaklarını ihraç etme fırsatı bulacaktır,
3. Yunanistan, projenin Güney Gaz Koridoruna eklenme ihtimali ve koridorun önemli bir ülkesi olduğu için yine AB'nin enerji güvenliğindeki yeri artacaktır,
4. İsrail için kendi doğal kaynaklarının daha karlı bir yöntemle AB pazarına ulaşması sağlanacaktır,
5. Mısır kendisi bir enerji merkezi olmasa da daha ucuz yol ile doğal kaynaklarını taşıma fırsatı bulacaktır,
6. AB, Güney Gaz Koridoru çerçevesinde tamamlanan TANAP sistemine entegre olacak bölge doğal kaynaklarına daha ucuz maliyetle sahip olacaktır.

Bu bağlamda Türkiye oyundan (10) puan, İsrail (8) puan, AB (6) puan, Yunanistan, Mısır ve GKRY ise (4'er) puan ile ayrılacaklardır.

Üçüncü senaryo gerçekleştiğinde, Mısır çok önemli bir enerji merkezi olma potansiyeli gösterecek, sadece AB'nin değil aynı zamanda diğer birçok bölgenin enerji güvenliği için çok önemli bir yere sahip olacaktır. GKRY ve Yunanistan kendi muhtemel rolünü Mısır'a bırakacaklardır. AB, bölgedeki enerji kaynaklarının LNG ile taşınması sebebiyle kendi arz güvenliği için önceleyememiş olacaktır. Türkiye ise bölgesel enerji merkezi olma konusunda bu senaryoda da büyük bir kayıp yaşayacaktır. Bu yönüyle, oyundan Mısır (10) puan, İsrail (7) puan, AB (3) puan, Türkiye, GKRY ve Yunanistan ise (-10) puan ile ayrılacaklardır.

Bu değerlendirme ışığında, her oyuncu için pozitif yönlü kazancın olduğu tek senaryo bölge doğal kaynakların Türkiye üzerinden taşınması rotasıdır. Bu yönüyle bölgesel güç dengesi çok fazla etkilenmeyecek ve her bir ülke için kazan-kazan sonucu yaratacaktır. Bu bağlamda Türkiye rotası oyunun *Nash dengesi*, eş söylem ile en iyi statükosudur.

Tablo 19. Oyun Teorisi Bağlamında İhracat Senaryolar

Oyuncular	East-MED Rotası	Türkiye Rotası	LNG
1. Türkiye			
2. Yunanistan			
3. İsrail	(-10, 10, 6, -10, 10, 4)	(10, 4, 8, 4, 4, 6)	(-10, -10, 7, 10, -10, 3)
4. Mısır			
5. GKRY			
6. AB			

Sonuç

Enerji bir ülkenin sosyoekonomik açıdan kendini sürdürülebilmesi için en önemli faktördür. Bu bağlamda enerji kaynağının *mevcudiyeti, ulaşılabilirliği, ekonomik olması ve sürdürülebilirliği* gibi temel unsurları barındıran enerji güvenliği konsepti ülkeler için son derece önemli bir kavramdır. Bu nedenle devletlerin dış politika oluşturma süreçlerinde enerji güvenliğini sağlamayı amaçlayan hedefler göz önünde bulundurulmaktadır

Türkiye ekonomik büyümeye paralel olarak sürekli artan enerji talebinin baskısıyla enerji güvenliğini sağlamaya yönelik politikalarını en yoğun şekilde uygulayan ülkelerden birisidir. Enerji arzının yaklaşık %90'ını ithal ettiği hidrokarbon kaynaklarından karşılayan ülkenin ithal kaynak bağımlılığı çok yüksektir. Doğalgazın %98'i, petrolün ise %91' ithal edilen kaynaklarca karşılanmaktadır. Özellikle Doğalgaz tedarikinde Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak amacıyla enerji arzında kaynak çeşitliliğini artırmaya yönelik politikalar uygulanmaya konulmuştur. Bu bağlamda Azerbaycan doğalgazını Avrupa'ya taşıyacak olan ve 30 Haziran 2018'de Türkiye üzerinden gaz akışı başlatılan TANAP'ın açılışı sonrasında ithalattaki payı artan Azeri gazının önemi çok büyük olmuştur.

Doğu Akdeniz bölgesinde keşfedilen doğal gaz kaynakları ve sismik araştırma verilerinden elde edilen yüksek hidrokarbon potansiyeli, Türkiye'nin enerji güvenliğine yönelik politika oluşturma süreçlerinde önemini korumaya devam etmektedir. Bu bağlamda, tezde, Doğu Akdeniz Havzası'ndaki doğal kaynak potansiyelinin Türkiye'nin enerji güvenliğine etkisi incelenmiştir.

Birinci bölümde Türkiye'nin jeopolitik konumunun enerji güvenliği açısından önemi değerlendirmiştir. Enerji güvenliğini sağlamada ekonomik faktörler gibi siyasi faktörler de önem arz etmektedir. Bir ülkenin enerji güvenliği, sahip olduğu doğal kaynakların ve jeopolitiğin iç içe girdiği, enerji jeopolitiği kavramı üzerinden değerlendirilmektedir. Bir ülke veya bölgenin enerji jeopolitiği, enerji arz, talep veya nakil coğrafyasındaki konumu ve enerji pazarındaki arz, talep ya da transfer ülkesi olma konumuna göre şekillenmektedir. Türkiye, dünyanın toplam ispatlanmış doğal gaz ve petrol rezervlerinin %70'ine sahip Ortadoğu ve Orta Asya ülkeleri ile; küresel

oranda Çin ve ABD'nin ardından en yüksek oranda talep büyüklüğüne sahip AB ülkelerinin ortasında bulunmaktadır. Enerji nakil hatları vasıtasıyla ithalatçı ve ihracatçı ülkeler arasında doğal enerji koridoru görevi görmektedir.

Bununla birlikte Türkiye'nin nakil coğrafyasındaki konumu, tüketici ülkelerin enerji arz güvenliği, üretici ülkelerin ise talep güvenliği açısından önemlidir. Özellikle, AB'nin enerji güvenliğindeki önemi Güney Gaz Koridoru Projesi çerçevesinde tamamlanan TANAP ile daha da artmıştır. Projenin son ayağı TAP'ın da bitmesiyle Türkiye Azerbaycan ve gelecekte Orta Asya ülkelerinin doğal kaynaklarının Avrupa'ya taşınmasında rol oynayarak bu önemini daha da arttıracaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde Oyun Teorisi'nin uluslararası ilişkiler alanındaki uygulamasına yer verilmiştir. Oyun teorisi uluslararası bir çatışmada aktörlerin tercih sıralaması ve alacakları neticeleri belirlemek amacıyla kullanılmaktadır. Oyuncular açısından ortaya çıkan en iyi sonuç *Nash dengesi* olarak isimlendirilir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Doğu Akdeniz bölgesi doğal kaynaklarının Türkiye'nin enerji güvenliği hedeflerindeki yeri incelenmiştir. Bu bölümde ilk önce Doğu Akdeniz Bölgesi'nin jeopolitik öneminden bahsedilmiştir. Bir bütün olarak Akdeniz Bölgesinin tarih boyunca deniz ticaretindeki önemi vurgulanmıştır.

Enerji jeopolitiği açısından ele alındığında, 20. yüzyılda Doğu Akdeniz enerji ticareti açısından çok önemli bir bölge haline gelmiştir. Soğuk Savaş Dönemi'nde ABD ve Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerine nüfus edebilmeleri açısından büyük bir öneme sahip olmuştur. Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan gelişmeler ile birlikte bölgenin önemi daha da artmıştır.

Doğu Akdeniz doğal kaynak potansiyeli ve enerji rezervlerinin Türkiye'nin enerji güvenliği açısında incelendiğinde, ülkenin bölgedeki hedeflerine yönelik iki ana problem tespit edilmiştir;

1. Türkiye'nin GKRY ve Yunanistan ile yaşadığı ihtilafli deniz yetki sahası alanları,
2. Bölgedeki enerji rezervlerinin tüketici ülkelere hangi rota ile taşınacağıdır.

Deniz yetki sahası çatışmaları tarafların iddiaları çerçevesinde uluslararası deniz hukukunun kaynakları bağlamında incelenmiştir. 1982 BMDHS, kıyıları bitişik ve yan yana olan ülkelerin *münhasır ekonomik bölge* sınırlandırılmalarını *hakkaniyet ilkesine*

uygun olarak anlaşma şartına bağlamıştır. Böylece bu sorunun anlaşma şartı dolayısıyla hukuki boyutunun yanında bir de diplomatik boyutu da olduğu gözlemlenmiştir. Ancak bu diplomatik faktörü etkileyen en önemli unsur ise ilk boyut olan hukuki boyuttur. Bu bağlamda tarafların iddiaları anlaşmanın hükmettiği hakkaniyetli çözüm çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu ilkeyi ve uluslararası teamül hukukunu somut olaylar vasıtasıyla yorumlayıp açıklığa kavuşturması sebebiyle deniz yetki sahaları sınırlandırılması ile ilgili uluslararası içtihatlar incelenmiştir. Bu bağlamda, oransallık ilkesi ve Yunanistan'ın yanlış taraftaki adaların konumu dolayısıyla, Türkiye'nin savunduğu tezin hakkaniyetli paylaşımına uygun olduğu tespit edilmiştir.

İkinci boyut olan diplomasi bağlamında ise bölgesel güçlerin ve AB ve ABD gibi bölge dışı güçlerin Türkiye'ye karşı çevreleme politikasına girdikleri görülmüştür. GKRY ve Yunanistan önderliğinde bölge ülkeleri ile gerçekleştirilen üçlü ittifaklar ve nihayetinde bölgesel örgüt vasfına ulaşan Doğu Akdeniz Gaz Forumu bu duruma örnek teşkil eder niteliktedir. İhtilafli taraflarca yapılan deniz yetki sahası anlaşmalarına bakıldığında; GKRY; Mısır, İsrail ve Lübnan, Yunanistan; İtalya ve Mısır ile kendi tezleri doğrultusunda anlaşmalar yapmışlardır. Türkiye, daha önceden KKTC ile Kıta Sahaneliği Sınırlandırma anlaşması yapmışsa da bölgede kendisine karşı oluşan ittifaka karşı verdiği en iyi cevap Libya ile yaptığı deniz yetki sahası sınırlandırma anlaşması olmuştur.

Üçüncü bölümde incelenen bir diğer konu da doğal kaynakların muhtemel ihracat rotaları olmuştur. East-MED rotasının yüksek maliyetinden dolayı ticaret edilebilir olmayacağının sonucuna varılmıştır. Diğer bir seçenek olan LNG yöntemi ile doğal gaz ticareti de hem yüksek maliyeti hem de AB'nin enerji güvenliği hesaplamaları dolayısıyla gerçekleşmesinin düşük bir ihtimal olduğu tespit edilmiştir. Bölge gazının iletiminde en iyi seçeneğin, enerji alt yapısı ve bölgeye yakınlığı ile Türkiye rotası olduğu vurgulanmıştır.

Oyun Teorisi ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz Siyaseti isimli çalışmanın dördüncü bölümünde, bir önceki bölümde elde edilen veriler bölgedeki deniz yetki sahası ihtilafları ve ihracat senaryolarının oyun teorisi bağlamında matematiksel dil ile değerlendirmesi yapılmıştır. Oyun teorisi ile yapılan değerlendirmeler uluslararası

ilişkilerde karmaşık görülen problemleri basite indirgeyerek çözüm yolu sunmaktadır. Bu bağlamda aktörler arasındaki çatışmanın *Nash dengesi*, diğer bir söylem ile en iyi statüko bulunmaya çalışılır.

Deniz yetki sahası ihtilafları bakımından, Yunanistan ve GKRY'nin iddiası bölgenin en uzun kıyı uzunluğuna sahip ülkesi Türkiye'ye orantısız bir şekilde çok az egemenlik alanı bırakmaktadır. Bu durumda bölgede gerilim ve çatışma riskini doğurmaktadır. Ancak Türkiye'nin iddiası ise ülkelerin kıyı uzunluğu ile orantılı bir paylaşım olduğundan bölgedeki *en iyi statükoyu* yaratacaktır.

İhracat rotalarının oyun kuramsal değerlendirilmesinde en iyi seçenek olan Türkiye rotasının bölgedeki her aktör için en kazançlı seçenek olduğu vurgulanmıştır. Bu oyun açısından da en iyi statüko bölgedeki hidrokarbon kaynaklarının Türkiye vasıtasıyla Avrupa enerji pazarına taşınması olacaktır. Böylece, her iki oyunda bölgedeki her aktör için belirli oranlarda *kazan-kazan* sağlayacak şekilde sonuçlanmış olacaktır. Türkiye bölgedeki güç dengeleri çok fazla sarsılmadan kazancını maksimize etmiş olacaktır. Sonuçta bu durum ülkenin enerji güvenliği açısından temel hedefleri olan;

1. *Enerji Talebini karşılamada kaynak ve güzergâh çeşitliliğini artırma,*
2. *Bölgesel enerji ticaret merkezi olma,* adına çok büyük katkılar sağlayacağı beklenmektedir.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz Bölgesi'nde yaşadığı sorunların çözümünde en iyi seçenek diplomatik ve barışçıl yöntemlerdir. Bu bağlamda hem Dışişleri Bakanlığı hem de Cumhurbaşkanlığı nezdinde diplomasi çağrısı yapılmıştır. Ancak Yunanistan ve GKRY bu çağrılara olumlu cevap vermemiştir. Bu durum da Türkiye'nin haklılığını göstermektedir.

Korona Virüs Salgını sonrası oluşacak yeni düzende Türkiye'nin güçlenerek çıkma hedefinin gerçekleşmesinde, Doğu Akdeniz Bölgesi enerji kaynaklarının enerji arz güvenliğine sağlayacağı katkı büyük önem arz etmektedir. Özellikle Türkiye'nin Küresel güçlerin sürdürülebilir enerji güvenliğini artıran nakil güzergahları üzerinde bulunması küresel güç dengesi açısından çok önemli bir bölge olması ve Türkiye'nin de bu aktörlerin enerji güvenliği açısından büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda Türkiye, bir yandan Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltacak politikalar izlerken diğer yandan Türk Akımı, Akkuyu Nükleer Enerji Santrali gibi projelerle Rusya ile de

enerji diplomasisini geliştirmekte ve bu anlamda Rusya, ABD ve AB arasında enerji jeopolitiği açısından *dengeleme* politikası izlemektedir.

Türkiye;

1. AB'nin ve Rusya'nın enerji güvenliğindeki hayati önemini bilerek,
2. Deniz yetki sahaları paylaşımı konusunda kendi tezinin hukuki olduğunu bilerek,
3. Bölgedeki ilan ettiği kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgesindeki hidrokarbon arama faaliyetlerine devam ederek,
4. Bölge doğal kaynaklarının enerji ithalatçısı ölkelere iletimindeki en uygun rotanın kendisi olduğunu bilerek,

Sorunların diplomasi ile çözümü konusundaki kararlı tutumunu devam ettirmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Libya ile kurduğu diplomatik ilişkilerin önemi doğrultusunda diğer bölge ölkeleri ile de diplomatik ilişkilerini güçlendirmelidir. Özellikle bölgedeki en büyük kaynaklara sahip iki öлке Mısır ve İsrail ile geliştirilecek diplomatik ilişkiler çok büyük önem arz etmektedir.³⁸⁸ Küresel güçler açısından da enerji diplomasisi bağlamında izlediği dengeleme politikasını sürdürmelidir.

³⁸⁸ çalışmanın tamamlandığı tarihlerde Mısır'ın Doğu Akdeniz'de hidrokarbon arama faaliyetleri için anons ettiği ihalenin sınırları Türkiye'nin 2019'da Birleşmiş Milletlere bildirdiği kıta sahanlığının güney sınırında sonlanmaktadır. Bu gelişme ile iki öлке arasında bölgeye yönelik diyaloglar başlamıştır.

Kaynakça

Kitaplar

- Balcı, Ali ve Kardaşı, Şaban Ed. *Uluslararası İlişkilere Giriş*. İstanbul: Küre Yayınları, 2014.
- Gilpin, Robert. *The Political Economy of International Relations*. ABD: Princeton University Press, 1987.
- Özalp, Mustafa, *Küresel Enerji Denkleminde Merkez Ülke: Türkiye*, 1.bs. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018.
- Çomak, Hasret vd. Ed. *Enerji Diplomasisi*. İstanbul: Beta, 2015.
- Ertan Efegil ve Rıdvan Kalaycı Ed. *Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politikasının Analizi Cilt I*. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2012.
- Viotti, Paul R. ve Kauppi, Mark V. *Uluslararası İlişkiler Teorisi*, Çev. Metin Aksoy. Ankara: Nobel Akademik, 2016.
- Heywood, Andrew. *Siyasi İdeolojiler*. 5.Bs. Ankara: Adres Yayınları, 2013.
- Demir, İdris. *Uluslararası Petrol Politikaları, Piyasaları, Fiyatları*. 1. Bs. Bursa: Dora, 2014
- Heywood, Andrew. *Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları*, Çev. Fahri Bakırcı. Ankara: BB101, 2018.
- Palabıyık, M. Serdar, *Batı'da Jeopolitik Düşünce*, 1. Bs..Ankara: Orion, 2009.
- Patrick. O'Sullivan,. *Geopolitics*. London: Routledge, 1986.
- Yergin, Daniel,. *Petrol: para ve güç çatışmasının epik öyküsü*. Çev. Kamuran Tuncay. İstanbul: Türkiye İş Bankası, 1995.
- Seda H. Bostancı Ed. *Türkiye'de Enerji Sorunsalı*. Bursa: Ekin, 2019,
- Sevim, Cenk. *Küresel Enerji Stratejileri ve Jeopolitik*, 3.Bs. Ankara: Seçkin, 2015
- Brezinski, Zbigniew. *Büyük Santranç Tahtası*. İstanbul: İnkilap, 2018
- Clare, Michael. *Rising Powers, Shrinking Planet: The New Geopolitics of Energy*, İngiltere: Oneworld, 2008.
- Arkın, R. Gökalp. *Modern Büyük Atlas*, İstanbul: Arkın Kitabevi, 2003.
- Bülent Ulaş, *Jeopolitik-Türkiye'nin Milli Güvenliği ve Avrupa Birliği Üyelik Süreci*, İstanbul: Başlık Yayın Grubu, 2011.
- Özdemir, Volkan. *Doğal Gaz Piyasaları: Türkiye'nin Enerji Güvenliği Üzerine*

- Tezler, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2017.
- Braudel, Fernand. *Akdeniz, Mekân, Tarih, İnsanlar ve Miras*, Çev. Necati Erkut ve Aykut Derman. İstanbul: Metis, 2014
- Çomak, Hasret ve Şeker, B. Şakir Ed. *Akdeniz Jeopolitiği Cilt2*. Ankara: Nobel, 2019.
- Sander, Oral. *Siyasi Tarih*, Ankara: İmge, 2012,
- Tagliapietra, Simone. *Energy Relations In The Euro-Mediterranean*. İsviçre: Palgrave Macmillan, 2017.
- Kuran, Selami. *Uluslararası Deniz Hukuku*, 3. Basım, İstanbul: Beta, 2014.
- Pazarcı, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk Dersleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1989.
- Yaycı, Cihat. *Libya Türkiye'nin Denizden Komşudur*, İstanbul: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2019.
- Aksar, Yusuf. *Temel Metin ve Davalarla Uluslararası Hukuk*. 1.Bs. Ankara: Seçkin, 2017.
- Noam Nisan Ed., *Algorithmic Game Theory*. New York: Cambridge University Press, 2007.
- Kreps, David M. *Game Theory and Economic Modeling*, Amerika: Oxford University Press, 1990.
- Prisner, Erich. *Game Theory Through Examples*, Amerika: Mathematical Association of America, 2014.

Makaleler

- Azzuni, Abdelrahman, ve Christian Breyer. "Definitions and Dimensions of Energy Security: A Literature Review". *Wiley Interdisciplinary Reviews: Energy and Environment* 7, sy 1 (Ocak 2018): 1-34
- Alhajji, A.F. "What Is Energy Security? Economic, Environmental, Social, Foreign Policy, Technical and Security Dimensions". *Oil, Gas & Energy Law Journal (OGEL)* 6, sy3. (2008): 1-5
- Alhajji, A. F. "What Is Energy Security? Definitions and Concepts". *Oil, Gas & Energy Law Journal (OGEL)* 6, sy 3 (2008).1-4
- Erdal, Leman, ve Etem Karakaya. "Enerji Arz Güvenliğini Etkileyen Ekonomik,

Siyasî ve Coğrafi Faktörler”. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 31, sy 1 (2012): 107-36.

Gault, John. “Is Energy Security a Symmetric Concern?” *Oil, Gas & Energy Law Journal (OGEL)* 5, sy 4 (2007): 1-6

Sevgi, Cezmi “Jeopolitik ve Jeostratejinin Tarihsel Gelişimi Açısından Türkiye’nin Stratejik Konumu”

Ege Coğrafya Dergisi, No.4 (1988): 214-249

Austvik, Ole Gunnar, ve Gülmira Rzayeva. “Turkey in the Geopolitics of Energy”. *Energy Policy*

sy.107. (2017) : 539-547.

Owens Mackubin T. “In Defense of Classical Geopolitics”. *Orbis* 59, sy 4. (2015): 463-478.

Bradshaw, Michael J. “Global Energy Dilemmas: A Geographical Perspective”. *Geographical Journal*. 2010: 223-248

Mohapatra, Nalin Kumar. “Energy security paradigm, structure of geopolitics and international relations theory: from global south perspectives”. *GeoJournal* 82, sy 4 (2017): 683-700

Austvik, Ole Gunnar, ve Gülmira Rzayeva. “Turkey in the Geopolitics of Energy”. *Energy Policy* 107. 2017: 539-547

Ural, Abdullah. “ABD’nin Enerji Hakimiyeti Teorisi ve Büyük Ortadoğu Projesi”, *Akademik Orta Doğu*, 3. No. 2, 2009: 131-147

Milosevic, Zoran, ve Slobodan Markovic. “The Changing Geopolitics of Energy”. *Journal of the Geographical Institute Jovan Cvijic, SASA* 62, sy 1 (2012): 125-34.

Kansu, Z. Nazlı “Enerji Arz Güvenliği Bağlamında Avrupa Birliği’nin Güney Gaz Koridoru ve Türkiye’nin Konumu”, *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 3. No. 3, (2019): 288-306

Erdoğan, Nuray. “TANAP Projesinin Azerbaycan Enerji Politikalarındaki Yeri ve Önemi”. *Ömer Halis Demir Üniversitesi İktisadi Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10. No.3, (2017): 10-26

Bilgin, Mert. “Turkey’s Energy Strategy: What Difference Does It Make To Become An Energy Transit Corridor, Hub Or Cneter?”, *UNISCI Journal*, Sy.23. 2010: 114-128

Bilgin, Mert. “Turkey’s Energy Strategy: Synchronizing Geopolitics and Foreign Policy with Energy Security”, *İnsight Turkey*, 17. Sy.2. (2015): 4-30

Ediger, Volkan Ş.; Devlen, Balkan; Bingöl Mcdonald, Deniz, “Levant’ta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz’in Enerji Jeopolitiği”, *Uluslararası İlişkiler*, 9, Sy.33. (2012): 73-92

Modelski, George. “Küresel Politikanın Uzun Döngüsü ve Ulus-Devlet”. *Uluslararası İlişkiler*. 2. Sy.7 (2005): 3-30

Cleveland, William L. *Modern Ortadoğu Tarihi*, çev. Mehmet Harmancı. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008.

Yaycı, Cihat. “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Sahalarının Paylaşılması ve Türkiye”, *Bilge Stratejisi*, 4. (2012): 1-70

İsmail Kavaz, “Enerji Kaynakları ve Transfer Rotaları Bağlamında Doğu Akdeniz”, *Anadolu Strateji Dergisi* 2. Sy.2. (2020): 1-14

Kütükçü, Mehmet Akif ve Kaya, İsmail Safa “Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz’deki Petrol ve Doğalgaz Kaynakları ile Türkiye’nin Hukuki Durumu”. *Journal of Life Sciences* 6, sy 2 (2016): 81-97

Karacosta, Charis. “Offshore Gas in the Eastern Mediterranean: Strive for Cooperation Over Maritime Delimitation Disputes Between Turkey and Cyprus”. *Oil, Gas & Energy Law Journal (OGEL)* 12, sy 4 (2014):

Anastasios, Giamouridis “The Offshore Discovery in the Republic of Cyprus: Monetisation Prospects and Challenges”. *Oxford Institute for Energy Studies*. (2012): 1-14

Acer, Yücel “Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanları ve Türkiye – Libya Mutabakatı”, *SETA Analiz*, Sy.301, (2019): 1-18

Georgopoulos, A. Aurelia “Delimitation of Continental Shelf in The Aegean Sea”, *Fordham International Law Journal*, 12, No.1. (1988): 89-126

Güney, Nurşin Ateşoğlu. “New Balance of Power in The Eastern Mediterranean,” *Stratejik Araştırmalar Merkezi*, Sy.17. (2019)

Stavris, George “The New Energy Triangle of Cyprus-Greece-Israel: Casting a Net for Turkey?” *Turkish Policy Quarterly*, 11, No.2, (Yaz 2012): 87-102

Proedrou, Flippou. “Re-Conceptualising the Energy and Security Complex in the Eastern Mediterranean”, *OGEI*, 11, No.3, (2013):1-45

Panayiotis Ghikas, “Petroleum Resources in South Eastern Mediterranean- A Deus Ex Machina for EU Supply Security?”, *OGEI*, Cilt.11, No.3, (2013)1-37

Özdamar, Özgür. “Oyun Kuramının Uluslararası İlişkiler Yazınına Katkıları”, *Uluslararası İlişkiler*, 4. Sy.15 (2007): 33-65

Güner, Serdar “Oyun Teorisi ve Uluslararası Politika”, *METU Studies in Development*, (2003): 163-180

Raporlar

Karagöl, Erdal Tanas ve Özdemir, Büşra Zeynep. (2017). *Türkiye’nin Enerji Ticaret Merkezi Olmasında Doğu Akdeniz’in Rolü*. Seta. İstanbul: Seta

International Energy Agency. (2016). *World Energy Outlook 2016 Part B: Special Focus on Renewable Energy*,

Amerikan jeolojik Araştırma Merkezi. (2010). *World Petroleum Project, Bölge’nin Petrol ve Doğal Gaz Kaynaklarının Değerlendirilmesi, Levant Havzası, Doğu Akdeniz*, Reston,

BP. (2017). *Enerji Görünümü 2017 Raporu*,

Türkiye Doğal Gaz Dağıtıcılar Birliği Derneği. (2018). *Dünya ve Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü*. Ankara.

British Petroleum. (2020). *BP Statistical Review Of World Energy*.

Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi. (2018). *2018 Sektör Raporu*, Ankara

Yılmaz, Şayende (2020). Dünya ve Türkiye’de Birincil Enerji Arzı. *Türkiye’nin Enerji Görünümü* Ankara: Makine Mühendisleri Odası.

Türkiye Petrolleri A.O Genel Müdürlüğü. (2018). *2018 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu*. Ankara

T.C Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2017). *2015-2019 Stratejik Planı*. Ankara

T.C Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *2019 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı*. Ankara

Türkiye Petrolleri A.O Genel Müdürlüğü. (2018). *2018 Yıllık Faaliyet Raporu*. Ankara,

Cumhur Başkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2020). *GSYİH Raporu*, Ankara.

European Parliament Directorate-General For External Policies. (2017). *Energy: A Shaping Factor For Regional Stability In Eastern Mediterranean?*. Brüksel

Seminerler

Erciyes, Çağatay. (2019). Türkiye’nin Siyasi ve Hukuki Tezleri İsimli Sunumu. *Doğu Akdeniz’de Enerji, Güvenlik ve Uluslararası Hukuk Semineri* Küresel Siyasal Eğilim Merkezi.

Erciyes, Çağatay. Hydrocarbon Exploration Activities in Eastern Mediterranean. *Changing Balances: The Future of Energy Paneli*. Stratejij, Teknik, Ekonomik Araştırmalar Merkezi.

Mahkeme Kararları

International Court of Justice, North Sea Continental Shelf Case, (1969)

United Nations, Reports on International Arbitral Awards Delimitation of The Continental Shelf Between UK and France. (2006).

International Court Of Justice, Tunisia-Libya Continental Shelf Case. (1982)

International Court Of Justice, Libya-Malta Continental Shelf Case. (1985)

İnternet Kaynakları

IEA. (t.y). “Uluslararası Enerji Ajansı’nın Enerji Güvenliği Tanımı.”
<https://www.iea.org/topics/energysecurity/> [Erişim: 18.10.2020]

OPEC. (2008). “OPEC Genel Sekreteri’nin Enerji Güvenliği üzerine konuşması.”
https://www.opec.org/opec_web/en/press_room/862.htm [Erişim: 18.10.2020]

UNDP. (2000). “Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın Enerji Güvenliği Tanımı”
<https://www.undp.org/content/dam/aplaws/publication/en/publications/environment-energy/www-ee-library/sustainable-energy/world-energy-assessment-energy-and-the-challenge-of-sustainability/World%20Energy%20Assessment-2000.pdf> [Erişim: 18.10.2020]

Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı. (t.y) “Türkiye’nin Enerji Profili ve Stratejisi,” http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa [Erişim: 18.10.2020]

ETKB. (t.y). “Doğal Gaz Boru Hatları ve Projeleri.”
<https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-dogal-gaz-boru-hatlari-ve-projeleri> [Erişim:

18.10.2020]

TBMM, (1973). “Türkiye-Irak Ham Petrol Boru Hattı Anlaşması.”

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc058/kanuntbmmc058/kanuntbmmc05801835.pdf [Erişim: 18.10.2020]

TBMM. (2000). “Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan Devletleri Arasında İmzalanan Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Ana İhraç hattı Anlaşması”.

<https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4585.html> [Erişim: 18.10.2020]

TBMM. (2004). “Türkiye-Yunanistan Arasında Türkiye-Yunanistan Gaz Bağlantısının Gerçekleştirilmesi ve Türkiye Cumhuriyeti’nden Yunanistan Cumhuriyeti’ne Doğal Gaz Arzına İlişkin Anlaşma.”

<https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5040.html> [Erişim: 18.10.2020]

Anadolu Ajansı, (2018). “Enerjinin İpek Yolu TANAP Açıldı”

<https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/enerjinin-ipek-yolu-tanap-acildi/0> [Erişim: 18.10.2020]

TANAP. (2012). “Türkiye Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Arasında Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı İletim Sistemine İlişkin Hükümetler Arası Anlaşma.”

https://www.tanap.com/content/file/TANAP_Hukumetlerarasi_Anlasma.pdf [Erişim: 18.10.2020]

TBMM. (2016). “Türkiye Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu Arasında İmzalanan Türk Akımı Doğal Gaz Boru Hattına İlişkin Sözleşme.”

<https://www2.tbmm.gov.tr/d26/1/1-0788.pdf> [Erişim: 18.10.2020]

International Hydrographic Organization. “Limits of Ocean and Seas”. (1953),

<https://epic.awi.de/id/eprint/29772/1/IHO1953a.pdf> [Erişim: 18.10.2020]

Britannica. (t.y) “Mediterranean Sea,”

<https://www.britannica.com/place/Mediterranean-Sea/Physiographic-and-geologic-features> [Erişim: 18.10.2020]

United Nations. (1982). “Convention on the Law of the Sea”.

https://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf

[Erişim: 18.10.2020]

Birleşmiş Milletler. (2014). “A Law to Provide for Proclamation of Contiguous Zone by The Republic of Cyprus.”

https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/cyp_2004_cz_proclamation.pdf [Erişim: 18.10.2020]

Energy Egypt. (2015). “Eni discovers supergiant gas field offshore Egypt, the largest ever found in the Mediterranean Sea.”

<https://energyegypt.net/eni-discovers-a-supergiant-gas-field-in-the-egyptian-offshore-the-largest-ever-found-in-the-mediterranean-sea/> [Erişim: 18.10.2020]

Noble Energy.(t.y). “Leviathan – History in The Making.”

<https://www.nblenergy.com/operations/leviathan-progress-update> [Erişim: 18.10.2020]

Eni. (2019). “Zohr Gas Production Reaches” 2.7 bcdf,

<https://www.eni.com/en-IT/media/press-release/2019/08/eni-zohr-gas-production-reaches-27-bcfd.html> [Erişim: 18.10.2020]

Euronews, (2019). “Doğu Akdeniz’de Ne Kadar Doğal Gaz Rezervi Var?”,

<https://tr.euronews.com/2019/12/31/dogu-akdeniz-ne-kadar-dogal-gaz-rezervi-var-en-buyuk-payi-hangi-ulkeler-alacak> [Erişim: 18.10.2020]

BM Enformasyon Merkezi, (1982). “Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi”

http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktarafilsoz/bm/bm_26.pdf [Erişim: 18.10.2020]

UN. (2003). “Agreement between the Republic of Cyprus and the Arab Republic of Egypt on the Delimitation of the Exclusive Economic Zone”

<https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/EGY-CYP2003EZ.pdf> [Erişim: 18.10.2020]

UN. (2010). Agreement between the Government of the State of Israel and the Government of the Republic of Cyprus on the delimitation of the exclusive economic zone”, <https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=08000002802d12b7> [Erişim: 18.10.2020]

New Europe. (2020). “Greece, Italy İnk Agreement on Exclusive Economic Zone.” <https://www.neweurope.eu/article/greece-italy-ink-agreement-on-exclusive-economic-zones/>

Egypt Today. (2020). “Greek Parliament Approves Maritime Demarcation Agreement with Egypt.” <https://www.egypttoday.com/Article/1/91341/Greek-parliament-approves-maritime-demarcation-agreement-with-Egypt> [Erişim: 18.10.2020]

United Nations. (2005). “Law of the Sea Bulletin.” https://www.un.org/Depts/los/doalos_publications/LOSBulletins/bulletinpdf/bulletin54e.pdf [Erişim: 18.10.2020]

TBMM. (2018). “Türkiye Cumhuriyeti ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Arasında Akdeniz’de Kıta Sahanelığı Sınırlandırılması Hakkında Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Dışışleri Komisyonu Raporu.” <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss114.pdf> [Erişim: 18.10.2020]

Resmî Gazete. (2019). “Türkiye Cumhuriyeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti Arasında Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun,” <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191207-2.htm> [Erişim: 18.10.2020]

Birleşmiş Milletler, (2020). Türkiye Cumhuriyeti ile Libya Devleti Ulusal Mutabakat Hükümeti Arasında Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası

[https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/Turkey_11122019_\(HC\)_MoU_Libya-Delimitation-areas-Mediterranean.pdf](https://www.un.org/Depts/los/LEGISLATIONANDTREATIES/PDFFILES/TREATIES/Turkey_11122019_(HC)_MoU_Libya-Delimitation-areas-Mediterranean.pdf)

[Erişim: 18.10.2020]

Twitter. (2020). “Çağatay Erciyes’in Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki Kıta Sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge Sınırları Paylaşımı”

<https://twitter.com/CErciyes/status/1201423920936734720> [Erişim: 18.10.2020]

GKRY Enerji, Ticaret ve Endüstri Bakanlığı. “Hidrokarbon Arama ve İhale Süreçleri İle İlgili Duyuru”

<http://www.mcit.gov.cy/mcit/hydrocarbon.nsf/All/6B1A07BCFCEB6AD9C2257FA20023A2ED?OpenDocument> [Erişim: 18.10.2020]

Kıbrıs Postası. (2011). “TPAO ve KKTC Arasında Petrol Sahası Hizmetleri ve Üretim Paylaşım Sözleşmesi İmzalandı.”2011.

https://www.kibrispostasi.com/c35-KIBRIS_HABERLERI/n65509-petrol-sahasi-hizmetleri-ve-uretim-paylasimi-sozlesmesi-imzaland [Erişim: 18.10.2020]

Hürriyet, “Yavuzda Görevde.” (2019).

<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/yavuz-da-gorevde-41250712> [Erişim: 18.10.2020]

Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. (2015). Akdeniz Kalkanı Harekâtı, https://www.dzkk.tsk.tr/icerik.php?dil=1&icerik_id=28 [Erişim: 18.10.2020]

Türkiye Cumhuriyeti Deniz Kuvvetleri Komutanlığı. (2020). “Bilgi Notu”

<https://www.dzkk.tsk.tr/guncelduyuru.php?id=2029&dil=1> [Erişim: 18.10.2020]

Türk Sail. (t.y). “Denizcilik Terimleri Sözlüğü.”

<http://www.turksail.com/sozluk#liste> [Erişim: 18.10.2020]

Kıy Emniyeti Genel Müdürlüğü. (2017). “Navtex İlanı.”

http://www.kiyiemniyeti.gov.tr/turk_radyo_yayinlari?City=antalya&Date=5.10.2020&page=3&State=2 [Erişim: 18.10.2020]

Türk Deniz Kuvvetleri Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi Başkanlığı. (2020).

“Navtex Duyurusu” http://www.shodb.gov.tr/shodb_esas/index.php/tr/seyir-emniyeti/seyir-duyurulari/antalya-navtex [Erişim: 18.10.2020]

U.S Department of State. (2019). “Joint Statment Regarding the Second United States-Greece Strategic Dialogue,”

<https://translations.state.gov/2019/10/07/joint-statement-regarding-the-second-united-states-greece-strategic-dialogue-2019/> [Erişim: 18.10.2020]

İbna. (2020). “Change of Rhetoric or Change of Policy on Greek-Turkish Relations and EastMed Between The Three Joint Statements.” 2020

<https://balkan.eu.com/greece-change-of-rhetoric-or-change-of-policy-on-greek-turkish-relations-and-eastmed-between-the-three-joint-statements/> [Erişim: 18.10.2020]

Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs. (2014) “Egypt-Greece-Cyprus Trilateral Summit Declaration,”

<https://www.mfa.gr/en/current-affairs/news-announcements/egypt-greece-cyprus-trilateral-summit-cairo-declaration.html> [Erişim: 18.10.2020]

İbna, (2018). “Joint Declaration at The Sixth Cyprus-Egypt-Greece Trilateral Summit.”

<https://balkan.eu.com/joint-declaration-at-the-6th-cyprus-egypt-greece-trilateral-summit/> [Erişim: 18.10.2020]

State Information Service of Egypt. (2020). “Joint Declaration of Seventh Trilateral Cooperation Mechanism Summit Among Greece, Cyprus, Egypt”

<https://www.sis.gov.eg/Story/141944/Joint-Declaration-of-7th--Trilateral-Cooperation-Mechanism-Summit-Among-Egypt%2C-Cyprus%2C-Greece?lang=en-us> [Erişim: 18.10.2020]

İbna. (2019). ,”Participation of US Secretary of State in 6th Tripartite Cyprus-Greece-Israel Summit.”

<https://balkan.eu.com/statements-by-the-leaders-after-the-6th-tripartite-cyprus-greece-israel-summit-with-the-participation-of-the-us-secretary-of-state-in-jerusalem/>

İn-Cyprus. (2020). “East-Med Gas Forum Charter To Be Signed Via Teleconference on Tuesday.”

<https://in-cyprus.philenews.com/east-med-gas-forum-charter-to-be-signed-via-teleconference-on-tuesday/> [Erişim: 18.10.2020]

Anadolu Ajansı. (2020). “Filistin Doğu Akdeniz Gaz Forumu Toplantısına Katılmadı.”

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/filistin-dogu-akdeniz-gaz-forumu-toplantisina-katilmadi/1981779> [Erişim: 18.10.2020]

The Arab Weekly. (2020). “East Med Gas Forum Turns İnto Regional Organisation, İn blow To Turkey.”

<https://the arabweekly.com/east-med-gas-forum-turns-regional-organisation-blow-turkey> [Erişim: 18.10.2020]

Sputnik. (2020). Ermenistan: Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki Eylemleri Yasa Dışı

<https://tr.sputniknews.com/dunya/202008151042661328-ermenistan-turkiyenin-dogu-akdenizdeki-eylemleri-yasadisi/> [Erişim: 18.10.2020]

NATO. (2020). “Military de-confliction Mechanism Between Greec And Turkey Established At NATO.”

https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_178523.htm?selectedLocale=en [Erişim: 18.10.2020]

Türkiye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı. (2020). “Türkiye ve Almanya Dışışleri Bakanlarının Ortak Basın Açıklaması”
<http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu-nun-almanya-db-ile-ortak-basin-toplantisi-25-agustos-2020.tr.mfa> [Erişim: 18.10.2020]

DW, (2020). “Macron’dan Türkçe Tweet.”
<https://www.dw.com/tr/macrondan-t%C3%BCrk%C3%A7e-tweet/a-54986050>
[Erişim: 18.10.2020]

Yeni Şafak. (2020). “Lozan Masaya Sürüldü.”
<https://www.yenisafak.com/dunya/lozan-masaya-suruldu-turkiye-dogu-akdenizde-provokasyonu-aliskanlik-haline-getiren-yunanistana-karsi-lozan-kartini-acti-3567323>

Doğu Akdeniz Politik. (2020). “Doğu Akdeniz Ülkelerinin Askeri Güç Karşılaştırılması.” <https://doguakdenizpolitik.com/dogu-akdeniz-ulkelerinin-askeri-guc-karsilastirmasi-2020/> [Erişim: 18.10.2020]

Global Firepower. (2020). “Comparison Results Greece vs Turkey,”
<https://www.globalfirepower.com/countries-comparison-detail.asp?form=form&country1=greece&country2=turkey&Submit=COMPARE>
[Erişim: 18.10.2020]

TRT Haber. (2020). “Yunan Medyasına Türk SİHASI Endişesi.”
<https://www.trthaber.com/haber/dunya/yunan-medyasinda-turk-sihasi-endisesi-516361.html> [Erişim: 18.10.2020]

World Bank. (2020). “National Accounts Data”
https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?year_high_desc=true
[Erişim: 18.10.2020]

Anadolu Ajansı. (2020). “Türkiye ve Hindistan G-20’de İlk Çeyrekte Büyüyen İki Ülke Oldu”

<https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiye-ve-hindistan-g-20de-ilk-ceyrekte-buyuyen-iki-ulke-oldu/1873439> [Erişim: 18.10.2020]

IGI Poseidon. (2013). “East- MED” <http://www.igi-poseidon.com/en/eastmed>

Anadolu Ajansı. (2020). “İsrail Approves Deal on EastMed Gas Pipeline Project.” <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/israel-approves-deal-on-eastmed-gas-pipeline-project/1915650>

DW, (2020). “East MED Gas Pipeline Flowing Full of Troubling Questions” <https://www.dw.com/en/eastmed-gas-pipeline-flowing-full-of-troubling-questions/a-51871424>

İbna. (2020). “Change of Rhetoric or Change of Policy on Greek-Turkish Relations and EastMed Between The Three Joint Statements.”

<https://balkaneu.com/greece-change-of-rhetoric-or-change-of-policy-on-greek-turkish-relations-and-eastmed-between-the-three-joint-statements/> [Erişim:

18.10.2020]

Egypt Oil And Gas,. (2020). “Cypriot House Ratifies Natural Gas Pipeline Agreement With Egypt,” <https://egyptoil-gas.com/news/cypriot-house-ratifies-natural-gas-pipeline-agreement-with-egypt/>

S And P Global. (2018). “Cprus ,Egypt New Gas Pipeline,”

<https://www.spglobal.com/platts/en/market-insights/topics/hydrogen> [Erişim:

18.10.2020]

Pipeline Technology Journal. (2020). “İsrail Begins Shipping Gas to Egypt Via a Subsea Pipeline.” <https://www.pipeline-journal.net/news/israel-begins-shipping-gas->

[egypt-subsea-pipeline](#) [Erişim: 18.10.2020]

Bruegel. (2020). Eastern Mediterranean Gas: What Prospects Fort he New Decade?
<https://www.bruegel.org/2020/02/eastern-mediterranean-gas-what-prospects-for-the-new-decade/>,[Erişim: 18.10.2020]

Hürriyet. (2013). “Zorlu ve Turcas’tan Boru Hattı teklifi.”
<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/zorlu-ve-turcas-tan-boru-hatti-teklifi-24712964>

Trt Haber. (2011). “İsrail’e Bir Tepkide Taner Yıldız’dan.”
<https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/israile-bir-tepkide-taner-yildizdan-8723.html>

Resmi Gazete. (2016). “Türkiye Cumhuriyeti İle İsrail Devleti Arasında Tazminata İlişkin Usul Anlaşmasının Onaylanması Uygun Bulunduğuna Dair Kanun”i<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/09/20160901-2.htm> [Erişim: 18.10.2020]

Hürriyet. (2016). “Dev Enerji Şirketleri İsrail Gazı İçin El Ele Verdi.”
<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/dev-sirketler-israil-gazi-icin-el-ele-verdi-40082084>

DW. (2020). “East MED Gas Pipeline Flowing Full of Troubling Questions”
<https://www.dw.com/en/eastmed-gas-pipeline-flowing-full-of-troubling-questions/a-51871424> [Erişim: 18.10.2020]

Cavuşoğlu, Mevlüt. “Doğu Akdeniz’de Tercihimiz Önkoşulsuz Diplomasidir.”
<http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-kathimerini-makalesi-15-9-2020.tr.mfa>
[Erişim: 18.10.2020]

İrfan Kaya Ülger, “AB East MED’den Desteğini Çekmeli.”

<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/ab-eastmedden-destegini-cekmeli/1999872> [Erişim: 18.10.2020]

Sue Surkes (2020). “Mistake To Leave Turkey Out of New East MED Gas Club.”
<https://www.timesofisrael.com/mistake-to-leave-turkey-out-of-new-east-med-gas-club-international-expert/>[Erişim: 18.10.2020]

